C. PLINI CÆCILI

SECUNDI

PANEGYRICUS,

Quem

IMP. NERVÆ TRAJANO OPTIMO PRINCIPI

Dixit sive Scripsit

& ad eum

JUSTI LIPSII

COMMENTARIUS P. P.

Cum ejusdem

DISSERTATIUNCULA

Apud Principes

ALBERTUM

&

ISABELLAM.

OXONII,

Typis GUIL. HALL, Impensis SAMUELIS POCOCKII.

M. DC. LXII.

Prænobili ac Generoso Domino,

D. GERARDO de RHEEDE,
de RENSWOUDE,
DOMINO de BORNEWAL;

Inter illustres Provinciæ Trajectinæ Ordines Equestris dignitatis Viro, Et eorundem nomine Curiæ Provincialis Senatori.

Nobilissime, & Generosissime Domine.

PLinium orantem coram *Trajano opt. Principe* NOBILITATI TUÆ offerimus, & quidem celeberrimi ac clarissimi Doctorum Coryphæi *Justi Lipsii* notis illustratum, fœtum Typographiæ nostræ. *Plinium* eum, quem uno ore omnes nitorem pristinum linguæ jam labascanti restituisse confitentur: ejus notis illustratum, qui non exiguam in collapsa pæne Rep. litteraria restituenda, auctores probatissimos Scholiis illustrando, operam collocavit, magno sane litteratorum emolumento. Inter quos, & hunc

noſtrum *Plinium* ac doctiſſimo p. p. Commentario addito edi curavit; cui (etſi omnibus peritis nulli antiquorum cedere elegantia verborum, præſtantiaque ſententiarum videatur) commendationem non minimam tamen ſuperadditam à Clariſſimi illius notis cenſemus. Nobis igitur cum innotuit editiones omnes divenditas, novamque ſummopere deſiderari, eam nunc adornare noſtris Typis nitide excudere, ac NOBILITATI TUÆ, tanquam maximo Mœcenati offerre æquum duximus. Precantes ut NOBILITAS TUA non tam muneris exiguitatem, quam offerentium animorum promptitudinem ſpectare dignetur voventeſque ut Te Reip. bono Deus Opt. Max. diu incolumen, ac ſoſpitem ſervet

NOBILITATI TVÆ

Addictiſſimi

Gisbertus à Zyll, &
Theodorus ab Ackerſdijck.

AD LECTOREM MEUM, CUI SALUS.

HABES *hic perpetuum, sed brevem meum* Commentarium, *in* Plinii *scitam, & super Græcis Latinásque laudatam*, Laudationem. *Perpetuum ita, ut nec minora sæpe pigeat attingere, & discingere: quia memini quibus, & cui generi, præcipuè hæc scripserim. nempe Palatinis nostris, quos votum meum sit, præclara hæc legere, intelligere, atque utinam, bis utinam, obsequi & audire. Itaque nec tenuia interdum transeo: quia plerosque illos transisse per hæc studia scio, vel festinantes, vel occupatos. ideóque juvandos à nobis, præsertim in argutiis, aut vitibus & utrorumque copia est in hoc scripto. Sed breviter tamen hæc omnia. quod pro illorum gustu arbitror, fortasse & usu: nec nimis nunc probo, qui in singulis insistunt, & uni alicui ritui explicando paginas donant. Modicè satis est, & quod in rem præsen-*

tum ſufficiat : plura, pompam magis habeant, quàm fructum. Quid, quod nec Schemata, & ornatus illos floridæ orationis tango? nam viſum mihi pertenuia hæc & Scholaſtica eſſe, quæ didiciſſe oporteat magis quàm diſcere : aut alio certè doctore diſcere, neque Aquila, *ut in proverbio eſt,* captat muſcas. *Ergo Prolitica & graviora illa dogmata explicares, dicet alius : & conveniebat Aulæ, cui ſcribis. Haud negaverim iſtud, illud non ſuſcipio, quia etſi talium monitorum uberrima & pulcherrema hîc ſeges ; tamen falcem meam nunc non ſentiet, & ſatis atque abundè meſſuiſſe arbitror in* POLITICORUM *libris, qui exſtant. Singula in loco & tempore agere, mihi ſententia & votum eſt : atque igitur hîc ſtudui tantùm, Plinianum textum diducere & revelare, & verbis ſenſibúſque ejus lucem dare, nec ultrà. Si quis plura atque alia volet, ibit ad alios : qui compoſitè & induſtriè ſtruere moles operum ſolent. Caſula hæc mea eſt, ſubitariâ & levi manu ad uſum, non decus*

auo

aut speciem, structa, cui Aristophanæum illud inscribo:

Ὅστις ἂν τοιούτοισι γελᾷ, τοῖς ἐμοῖς μὴ χαιρέτω.

Quisquis capitur illis talibus, his meis ne gaudeat.

Vale Lector, & Senecam nostrum (si Deus pauxillum etiam vitæ dat) exspecta. Lovanii, XVI. Kalend. Martias ∞. Io. c.

ARGVMENTVM, CAUSA, TEMPUS HUJUS SCRIPTI.

ARGUMENTUM & materies est, *Laudatio* Trajani quam duplicem exsequitur, Publicæ vitæ & Privatæ. Illam ordine quodam temporum peragit, orsus ab Adoptione ad tertium ejus Consulatum: in quo hæc dixit, & ibi stitit. Quidquid igitur moderatè interea, liberaliter, benignè, utiliter publicum fecisset, recenset, diducit, ornat; sæpe floridè, & pœnè poëtarum in morem: quem stilum hoc Ornationum genus usquequaque non spernit. Pleraque autem laudatio intra togam & pacem consistit: quia bella nondum attigerat, & magni ducis signa magis, quàm res adhuc erat. In Privatâ deinde vitâ, compositam domum ejus, uxorem, & sororem laudat: quod amicos colat, libertas non colat, & quosque habet suo loco. Hæc breviter

&

& summatim *Laudatio* continet: quâ CAUSA aut occasione sic instituta? Quia Plinius Consul jam erat, & ex more veteri, imò ex Scto (ut ipse loquitur) *Gratiæ agendæ* optimo Principi erant. An autem hoc est gratias agere, sic laudare? Ita. nam duplex erat illa *Gratiarum actio*, quod ipse sub finem Panegyrici dicit: & Publica, & Privata. Illa, reip. nomine suscepta: & aptissimè in laudationem ibat, beneficia recensendo, quæ contulisset. Imò quæ absque eâ commemoratione gratiæ dici poterant? Altera, quam Consules suo nomine dicebant, quæ prima origo & causa harum Orationum apud Romanos est, fateor: sed in levi tamen posteà habita, & hîc quoque à Plinio paucis lineis perstricta. En causam igitur scripti: addo nunc TEMPUS. Ajo Plinium Consulem, primo die cùm jam iniisset (id est, Kalendis Septembribus) hæc dixisse: non autem antè, neque designatum, ut vir doctus censet

set. Induxit eum epistola XXVII. libri VI. in quâ cùm interrogasset quidam *designatus Consul, quid in honorem Principis censeret?* inter alia respondet: *Designatus ego Consul, omni hâc etsi non adulatione, specie tamen adulationis abstinui.* Refert ad hunc Panegyricum, & errat: nec aliud ibi Plinius quàm de sententiæ dictione, quam primi designati Consules rogabantur. Mos autem invaluerat, ut loco sententiæ, aliquid in honorem Principis censerent: quæ adulatio, etiam in hoc scripto, Plinio memoratur. Itaque nihil ea epistola ad rem præsentem: & ipse ostendit non semel, à *se Consule* hæc dici. Neque alius sanè mos erat. quem tangit lib. II. epist. 1. de Virginio Rufo: *Acturus in Consulatu Principi gratias.* Nota, in Consulatu. Et Spartianus in Ælio Vero: *Cùm orationem pulcherrimam parasset, quâ Kal. Ianuariis Hadriano patri gratias ageret.* Ait *Kalendis*; ergo ipso primo die Consulatus. Sed iterum

hîc

hîc dubitatio, quando igitur Plinius Consul? in quarto Consulatu Trajani, scripsit noviter vir inter ævi nostri summos: & ita censet, quia Proconsulatus Plinii incidit in annum, post illum Trajani dictum. At ego bonâ veniâ ejus dissentio, & in *tertio* Principis hunc Consulem fuisse, cum Onufrio adfirmo. Quo argumento? imò argumentis, satis certis. Primùm, ipse in hac Oratione, ubi acta Principis laudat: *Et nondum*, inquit, *de biennio loquor*. Quomodò hoc verè, si in quarto ejus Consulatu dicit? certè triennium imperii jam erat. At in *tertio*, verissimè: quia agebatur post mortem Nervæ extremus alter annus. Item: *Quòd justitiæ Senatus ut susciperes quartum Consulatum, & rogavit, & jussit.* In futurum hæc dicuntur, neque adhuc gerebat. Iterùm apertiùs: *Atque ego video, proximo anno Consulatus recusandi hanc præcipuè fuisse rationem, quod eum absens gerere poteras*, Nota de anno *proximo*,

& instanti: non ergo isto. Quid amplius? *absens*, inquit. Ita sanè, absens. nam ad bellum Dacicum jam se parabat: quod cum Decebalo fortiter & feliciter, ipso illo quarto Consulatu, gessit. Itaque ne adfuit quidem, cùm hæc à Plinio dicerentur. Quid etiam, si adfuisset? credétne aliquis omissam pulcherrimam illam laudum materiem, victos hostes, supplicem regem, & meritissimum triumphum? Quomodò ipsa Plinii oratio exsultasset in eo, ac pænè triumphasset? ut doleam Principis causâ, non sub id tempus hanc recitationem interveniſſe. At de tempore victi Decebali, ambigi non potest, vel ex lapide qui exstat: IMP. CÆSAR. DIVI. NERVÆ. F. NERVA. TRAJANUS. AUGUSTUS. GERMANICUS. DACICUS. PONT. MAX. TRIB. POT. IIII. COS. IV. VICTO. DECEBALO. Et nummi idem dicunt. Adde & hæc Plinii si libet: *Nondum biennium compleramus in offi-*

cio

cio laborioſiſſimo, cùm tu nobis Conſulatum obtuliſti. Quæ de Præfectura ærarii capienda, quam ab ipſo Nervâ accepiſſe ſe fatetur. At ſi *nondum biennium* ab eâ, cùm Conſul eſt factus: quid clarius, quàm Trajano *tertiùm* Conſule hæc fuiſſe? Quod ad Proconſulatum Plinii (quo argumento vir ille nititur:) is verò tardior, & poſt victoriam demum Dacicam. Extat epiſtola XIIII. Plinii, lib. x. ad Trajanum, quâ gratulatur ei *maximam, pulcherrimam, antiquiſſimam victoriam*: neque aliam, quàm iſtam. Deinde autem, epiſtolâ XVII. in Bithyniam provinciam ſuam, veniſſe ſe nuntiat: certè poſt victoriam. Ergo in quinto ejus, aut circa, Conſulatu. Neque ſanè moris; illo Principum ævo, ſtatim & quaſi ex lege, finito Conſulatu in provinciam ire. Imò contraria lex erat, jam inde á Julio, non ire, nec imperia aut honores continuare: etſi tamen tota res in arbitrio Principum, & illi aut ſorte,

aut imperio, quando & quò visum esset, mittebant. Quæ in Dione variis locis, sed hoc postremum libro LIII. in actis anni D. CC. XXVI. habes.

ELO-

ELOGIA
super hoc
LIBRO.

IPSE Plinius libro III. epist. XIII. *Librum, quo nuper Optimo Principi gratias egi, misi exigenti tibi: missurus, etiamsi non exegisses. In hoc consideres velim ut* PULCHRITUDINEM *materiæ, ita* DIFFICULTATEM. *In ceteris enim novitas ipsa Lectorem intentum habet: in hoc, nota, vulgata, dicta sunt omnia. Quo fit, ut quasi otiosus securúsque Lector, tantùm elocutioni vacet. in quâ satisfacere difficilius est, cùm sola æstimatur. Atque utinam* ORDO *saltem, &* TRANSITUS, *&* FIGURÆ *simul spectarentur? Nam invenire præclare enunciare magnifice, interdum etiam barbari solent:* DISPONERE *aptè,* FIGURARE *variè nisi eruditis negatum est.*

Iterum epist. XVIII. ejusdem libri, *Officium Consulatus injunxit mihi, ut*

ut Reip. nomine Principi gratias agerem. quod ego in Senatu, cùm ad rationem & loci, & temporis, ex more feciſſem; bono civi convenientiſſimum credidi, eadem illa * SPATIOSIUS & UBERIUS *volumine complecti. Primùm, ut Imperatori noſtro virtutes ſuæ veris Laudibus commendarentur: deinde, ut* FUTURI PRINCIPES, *non quaſi à magiſtro, ſed tamen* SUB EXEMPLO PRÆMONERENTUR, *quâ potiſſimùm vitâ poſſent ad eandem gloriam niti.* Addit deinde, *per triduum ſe recitaſſe amicis hunc librum, & valdè probaſſe.* Vide pluſcula.

Sidonius Apollinaris, lib. VIII. epiſt. x. *Cajus Plinius pro Actiâ Variolâ plus gloriæ de Centumvirali ſuggeſtu domum retulit, quàm cum M. Vlpio, incomparabili Principi, comparabilem Panegyricum dixit.* Quo tamen in loco ſemper mihi viſum (neque nunc muto) *incomparabilem* legendum: nec

* Nota, non ſic ampliter dixiſſe.

nec tam aut malignè, aut imperitè, ſuper eximio hoc ſcripto Sidonium cenſuiſſe. At enim præfert illam *pro Variolâ*, ſicut & *Ciceronis pro Cluentio*, omnibus aliis: non eloquii flore, aut acrimoniâ; ſed inventionum difficultate, & quia in rebus arctis cauſſiſque arduis, magis ſagax ingenium elucet. Ipſum lege.

C. PLI-

C. PLINII CÆCILII SECVNDI PANEGYRICUS TRAJANO AVG. DICTVS.

BENE ac sapienter, Patres Conscripti, majores instituerunt, *a* ut rerum agendarum, ita *b* dicendi initium, à precationibus capere: quòd nihil ritè, nihilque providenter homines, sine deorum immortalium ope, consilio, honore, auspicarentur. Qui mos cui potiùs, quàm Consuli? aut quando magis usurpandus colendúsque est, quàm cùm imperio Senatus, *c* auctoritate Reip. ad agendas optimo *Principi* gratias excitamur? Quod enim præstabilius est, aut pulchrius munus deorum, quam castus & sanctus, & diis similimus *Princeps*? Ac si adhuc dubium fuisset.

COMMENTARIVS.

a UT Rerum.] *Xenophontis præceptum.* πειρᾶσθαι σὺν θεοῖς ἀρχεσθαι παντὸς ἔργου. ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων οὐδὲν οὗτον τῶν εἰρηνικῶν, ἢ τῶν πολεμικῶν ἔργων: Conari omne opus cum diis aggredi quia dii non sequius rebus civilibus, quam & bellicis præsunt ac dominantur.

b Dicendi initium.] *Vetus mos Romanus, à precatione orationes ordiri. Cicero, Livius, auctor ad Herennium, ostendunt.*

c Auctoritate Reipublicæ.] *Plinius* III. *epist.*

ſet, fortè caſúque rectores terris, an *d* aliquo numine darentur: Principem tamen noſtrum liqueret divinitus conſtitutum. Non enim occultâ poteſtate fatorum, ſed ad Jove ipſo coràm ac palàm repertus electus eſt. quippe itter *e* aras & altaria, eodemque loci, quem Deus ille *f* tam manifeſtus ac præſens, quam cœlum ac ſidera inſedit. *g* Quo magis aptam piumq; eſt te Jupiter optime maxime, anteà conditorem, nunc *h* conſervatorem imperii noſtri precari,

XVIII. Ut reip. nomine Principi gratias agerem.

d Aliquo numine.] *Homerus*: Ἐκ Διὸς βασιλῆες: Ex Jove ſunt reges. *Plutarchus in Numâ*: μέγιστον καὶ θεῖον δῶρον: Maximum & divinum donum, *de regno*.

e Aras & altaria.) *Diſtincta, & Altare auguſtius aliquid, & in quo victimæ adolentur: Ara etiam, in quâ ſupplicatur, aut libatur tantùm. Illud item ſuperorum Deorum; hæc etiam manium & inferorum. Gloſſæ*: Altare, ἀπὸ τοῦ ἅλλεσθαι: Ara, βωμός. *Vide Feſtum in* Altare, *et* Adoleſco. *Servium in illud*:

----- en quatuor aras.
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.

f Tam manifeſtus.) *Ob loci templique religionem, cum majeſtate. Cicero*: In Capitolio, hoc eſt in terreſtri domicilio Jovis.

& Aptum, piumque.) Aptum, *quia à te, et in tuo templo, ille Princeps*: pium, *quia agnoſcere beneficium, neque ingrati eſſe debemus.*

h Conſervatorem.) *In Trajano, Plinius ad eum*,

cari, ut mihi digna Conſule, digna Senatu, digna *Principe* contingat oratio: utque omnibus quæ dicentur à me, libertas, fides, veritas conſtet, tantumque à ſpecie adulationis abſit gratiarum actio mea, quantum abeſt à neceſſitate. Equidem non Conſuli modò, ſed omnibus civibus enitendum reor, ne quid de *Principe* noſtro ita dicant, ut idem illud *c* de alio dici potuiſſe videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat. nihil, quale antè dicamus, nihil enim quale antea patimur. nec eadem de *Principe* palam, quæ prius, prædicemus: neque enim eadem *d* ſecretò loquimur, quæ prius. Diſcernatur orationibus noſtris diverſitas temporum & ex ipſo genere gratiarum agendarum intelligatur, cui *e* quando ſint hactenus ut deo, nunc nuſquam ut numini blandiamur. Non enim

in epiſtolâ: Diem domine, quo ſervaſti imperium, dum ſuſcipis, celebravimus.

c De alio dici.] *E prioribus Principibus, apud quos blanda & humilis ſemper oratio. Martialis, lib.* x.

Hoc ſub Principe, ſi ſapis, caveto:
Verbis Roma prioribus loquaris.

d Secreto loquimur.] *Seneca, de bono Principe*: Eadem de illo homines ſecreto loquuntur, quæ palam.

e Quando ſint hactenus.] *Olim emendavimus*: cui, quando, ſint actæ. Nuſquam ut Deo nunc, nuſquam *ut*. *Iterum Martialis concurrit.*

enim de tyranno, ſed de cive, non de domino, ſed de parente loquimur. Vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quòd unum ex nobis putat; nec minus hominem ſe, quam hominibus præeſſe meminit. Intelligamus ergo bona noſtra dignoſque nos *f* illius uſu probemus: atque identidem cogitemus, *g* ſi majus principibus præſtemus obſequium, qui ſervitute civium, quam qui libertate lætamur.

Et populus quidem Romanus *h* dilectum Principem ſervat, quantoque paulò antè *i* concentu *k* formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat: quibuſque aliquando clamo-

Fruſtra blanditiæ venitis ad me,
Attritis miſerabiles labellis
Dicturus Dominum Deumque non ſum,
Jam non eſt locus hac in urbe vobis.

f Illius uſu.] *Traiani, Sed melius, aut fallor, quod olim ego*: illis uſu. *Bonis illis dignos probemus, utendo. Libertas & veritas redierunt? uſurpemus.*

g Si majus.] Vult intelligi, quod minus?

h Dilectum Principem.] *Lego*, Principum. *Ipſe populus, cui minor ſapientiæ, diſcrimen & dilectum habet in Principum laude: an non magis nos?*

i Concentu.] *Proprio ad rem verbo. Nam acclamationes illæ theatricæ, cum modulis & quodam velut cantu erant. Tacitus* XVI. *Annalium*: Plebs perſonabat certis modis, plauſuque compoſito. *Ibi ego.*

k Formoſum.] *Domitianum, qui* (pulcher ac decens. *dit Suetonius*) maximè in juventa. *Martialis.*

clamoribus *d* gestum alterius & vocem; hujus pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat. Quid nos ipsi? divinitatem Principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, ut amor & gaudium tulit, celebrare universi solemus? jam quid tam civile, tam senatorium, quàm illud additum à nobis *e* Optimi cognomen? quod *f* peculiare hujus & proprium, *g* arrogantia

Purpureum fundens Cæsar ab ore jubar.

Et ipse de se illud Homericum usurpat:

Οὐχ ὁράᾳς, οἷός τε κἀγὼ κἀλὸς τε μέγας τε:

Nonne vides tu, qualis ego magnusque decensque?

d Gestum.) *Neronis, qui histrioniam exercebat. Ad eundem spectat, de* voce: *quam* cælestem & divinam *dici videriquevolebat,*

e Optimi cognomen.) *Quando additum? Dionis compendium ait,* Armenia subacta: *et sanè lapides aut nummi (notabit mecum, qui volet) ratò præferunt hoc, velut cognomen, ante* VI. *eius consulatum. Exinde assidue. ut* IMP. CÆS. NERVÆ. TRAJANO. OPTIMO. *Græcè etiam:* NEP. TRAJANOC. APICTOC. *Antè non memini sic observare; sic inquam positum, nomini ipsi subjectum: duntaxat,* SENATUS. POPULUSQUE. ROM. OPTIMO. PRINCIPI. *quasi in laudationis loco. Tamen jam nunc ei datum (præter Dionis mentem) ambigi ex* Plinii *his verbis nihil potest: etsi in titulis fortassè non sic usurpavit.*

f Peculiare.) *Adeò, ut Eutropius scribat, ad suam usque ætatem (Valentiniani Imp.)* non aliter in Senatu Principibus acclamari, nisi Felicior Augusto, MELIOR Trajano.

g Arrogantia priorum.)

tia priorum principum fecit. Enimverò quam commune, quam ex æquo, quòd *h* FELICES NOS, FELICEM ILLVM prædicamus, alterniſque votis, HÆC FACIAT, HÆC AVDIAT, quaſi non dicturi, niſi fecerit, comprecamur. Ad quas ille voces *i* lacrymis etiam ac multo pudore ſuffunditur, agnoſcit enim ſentitque *k* ſibi, non *Principi* dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo ſubito pietatis calore ſervavimus, hoc ſinguli quoque meditatique teneamus: ſciamuſque, nullum eſſe neque ſincerius, neque acceptius genus gratiarum, quam quod *l* illas acclamationes æmuletur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet laborabo, ut orationem meam ad modeſtiam *Principis* moderationemque ſubmittam, nec minus conſiderabo quid aures ejus pati poſſint, quam quid virtutibus debeatur.

Magna

Qui id ſpreverunt.

h Felices nos.) *Infrà*: Eſtne verum, quod inter iſta clamavimus, O nos felices!

i Lacrymis etiam.) *Gaudio expreſſis, Infrà*: Vidimus humeſcentes oculos tuos, demiſſumque gaudio vultum.

k Sibi, non Principi.) *Galba, apud Tacitum*: Ceteri libentius eum fortuna noſtra, quam nobiſcum loquentur.

l Illas acclamationes.) *Quæ in liberâ Rep. non ſic fuere, ſed ſub Auguſto cœperunt: niſi fallor, à theatris in Curiam invectæ, imitando. Earum exempla in Cæſareis ſcriptoribus, et brevia et plera-que acuta.*

Magna & inusitata Principis gloria, cui gratias acturus, non tam vereor, ne me in laudibus suis parcum, quam ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas sola circumstat: nam merenti gratias agere, facile est, Patres Conscripti. Non enim periculum est, ne cum loquar de humanitate exprobrari sibi superbiam credat; cùm de frugalitate, luxuriam; cùm de clementiâ, crudelitatem; cum de liberalitate, avaritiam; cum de benignitate, livorem; cum de continentia, libidinem; cum de labore, inertiam; cum de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidem vereor, ne gratus ingratusve videar, prout satis, aut parum dixero. Animadverto enim *a* etiam Deos ipsos, non tam accuratis adorantium precibus; quam innocentiâ & sanctitate lætari: gratioremque existimari, qui delubris eorum puram *b* ca-

a Etiam Deos ipsos.] *Seneca*, *De Beneficiis*: Sicut nec in victimis quidem, licet opimæ sint, auroque præfulgeant, Deorum est honos, sed pia ac recta voluntate venerantium. *Plinius*. *Præfatione magni operis*: Verùm & diis lacte rustici, multæque gentes supplicant: & mola tantum falsa litant, qui thura non habent: nec vili fuit vitio, Deos colere, quoquomodo posset. *Vetus versus respondit*:

Καθδύναμιν δ' ἔρδειν ἱερ' ἀθανάτοισι θεοῖσι:

Sacrificare diis, ut opes vitésque [illegible]erunt.

b castamque mentem, quàm qui *c* meditatum carmen intulerit. Sed *d* parendum est Senatusconsulto, quo ex utilitate publicâ placuit, ut Consulis voce, sub titulo gratiarum agendarum, *e* boni Principes quæ facerent recognoscerent; mali, quæ facere deberent. Id nunc eò magis solenne ac necessarium est, quòd parens noster privatas gra-

B tiarum

b Castamque mentem.] *Seneca:* Optimus animus, pulcherrimus Dei cultus est.

c Meditatum carmen.] *Orationem compositam, et solennem dictionem: etiamamsi metrum numerique non sint. Tale enim priscis* Carmen: *ut infrà,* carmē comitiorū.

d Parendum est Senatusconsulto.] *Quando facto? non reperi, puto ab Augusto esse, cum mutatâ rep. hoc quoque mutavit. Nam ista Gratiarum actio, in concione, populo Rom. Quiritibus solet fieri, pro honore dato: at nunc cùm Princeps jura populi in se traxit, atque ipse magistratus fecit; Gratiæ illi in Curiâ, non in concione, dictæ. Hic fons Panegyricorum. qui etiam ad Præsides provinciarum manarunt, atque ii electi, gratias agebant, quod Claudius vetuit, in Dione:* κατέδειξε τοὺς αἱρετοὺς (ἄρχοντας) μηδεμίαν εἰ χάριν ἐν τῷ συνεδρίῳ γινώσκειν, ὅπερ κατ' τι ἔθος ἐποίουν. Instituit ne electi (*Præsides*) aliquas ei gratias in Senatu dicerent, quod ex more quodam faciebant. *Hoc inquam, ad solos provinciales Præsides et imperia spectat (priora vide:) & errant, qui ad nostra hæc trahunt.*

e Boni Principes.] *Caussa duplex hujus instituti. ut & boni laude istâ firmarentur in benè agendo; & mali, eò blandè traherentur. O si nostri ævi mos ferret, quid utilius?*

tiarum actiones cohibet & comprimit: interceſſurus etiam publicis, ſi permitteret ſibi vetare, quod Senatus juberet. Vtrumque Cæſar Auguſte moderatè, & quod alibi tibi gratias agi non finis: & quòd hîc finis. non enim à teipſo tibi honor iſte, ſed ab agentibus habetur. cedis affectibus noſtris, nec nobis munera tua prædicare, ſed audire tibi neceſſe eſt.

Sæpe ego mecum. P. C. tacitus agitavi, qualem quantumque eſſe oporteret, cujus ditione nutuque maria, terræ, pax, bella regerentur: cùm interea fingenti formantique mihi Principem, quem a æquata diis immortalibus poteſtas deceret, nunquam voto ſaltem concipere ſuccurrit ſimilem huic, quem videmus. Enituit b aliquis in bello, ſed obſolevit in pace. alium roga, ſed non

a Æquata diis.] Poëta. cùm laudatur diis æqua poteſtas.

Ἄλλῳ μὲν γάρ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα
Ἄλλῳ δ' ὀρχηστύν, κίθαριν καὶ ἀοιδήν

Namque alii bellare Deus conceſſit, at illi
Saltare, atque alii citharæ cantúque valere.

Claudianus, in Stiliconis alia) *videtur à noſtro: laudibus, hauſiſſe* (*ut*

---- Nunquam ſincera bonorum
Sors ulli conceſſa viro. quem vultus honeſtat,
Dedecorant mores. animus quem pulchrior ornat.

b Aliquis in bello.] *Ab Homero, jam olim:*

non & arma honestarunt. reverentiam ille terrore, alius amorem humanitate captavit. ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam *c* domi perdidit: postremò adhuc nemo extitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At Principi nostro *d* quanta concordia, quantusque concentus, omnium laudum, omnisque gloriæ contigit? ut *e* nihil severitati ejus hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil majestati humanitate detrahitur? Jam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis, *f* indeflexa maturitas, nec sine quodam mune-

Corpus destituit bellis insignior ille,
Sed pacem fœdat vitiis. hic publica felix,
Sed privata minus. partitim singula quemque
Nobilitant.

c Domi perdidit.] *Victor de Augustus, in filiâ, nepte, nepotibus, & totâ familiâ infelix.*

d Quanta concordia.] *Idem Claudianus:*

--- sparguntur in omnes,
In te mixta fluunt: & quæ divisa beatos
Perficiunt, collecta tenes.

Victor de Trajano: Tantus erat in eo maximarum rerum modus, ut quasi temperamento quodam virtutes misceri videretur.

e Nihil severitati.] *Cicero, ad Brutum*: Quid tam distans, quàm à severitate comitas? quis tamen unquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior?

f Indeflexa maturitas.] *Nondum vergens, & adhuc in statu. Sumptum à*

re deûm festinatis *g* senectutis insignibus, ad augendam majestatem, ornata cæsaries: nónne longè lateque *h* Principem ostentant?

Talem esse oportuit, quem non bella civilia, nec armis oppressa R. P. sed pax & adoptio, & tandem *i* exorata terris numina, dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines, & quem dii fecissent? Quorum quidem in te, Cæsar Auguste,

Circo, ubi medio spatio flexus circùm metam, & tum deflexus. Quæ igitur ætas nunc Trajani? ex Dione, quadragesimus quartus *annus. Nam illo auctore, imperium* quadragesmo secundo *cepit: atque hæc biennio pòst circiter dicta. Errat aut dissentit Victor (& cum eo alii) qui* LXIIII. *annos vixisse prodit: quod non potest, Dionis isto calculo; quia omnium consensu, non nisi* novem decim annos, VI. menses, dies XV. *imperavit. Itaque Eutropius mihi verior, qui vitæ adsignat annos* LXII: *etsi vel sic menses aliquot desint.*

g Senectutis insignibus.] *Non enim ipsa, ut jam dixi. Acclamationes igitur illæ Senatoriæ, in Tacito Vopisci.* Et Trajanus senex ad imperium venit; *pro re magis, quàm pro vero.*

h Principem ostentant.] *Atque ipsis etiam hostibus. qui (in Dione)* τῆς πολιᾶς αὐτοῦ τὸ γαῦρον, καὶ τὸ σεμνοπρεπὲς τοῦ προσώπου ἰδόντες, ὑπετόπησαν εἶναι ὃς ἦν: caniciei ejus lætitiam conspicati, & vultus majestatem, suspicati sunt esse, qui erat.

i Exorata terris numina.] *Orosius*: Nerva Trajanum adoptavit, per quem reyera afflictæ

guſte, judicium & favor, tunc ſtatim cum *b* ad exercitum proficiſcereris, & quidem inuſitato judicio enituit. Nam cæteros Principes, aut *c* largus cruor hoſtiarum, aut ſiniſter volatus avium conſulentibus nuntiavit: tibi aſcendenti *d* de more Capitolium, quamquam non id agentium civium clamor, ut jam Principi, occurrit. Siquidem omnis turba quæ limen inſederat, ab ingreſſum tuum foribus recluſis, illa quidem ut tunc arbitrabatur Deum, cæterum ut docuit eventus, *e* te conſalutavit Imperatorem. nec aliter à cunctis omen acceptum

B 3 eſt:

reipub. divina proviſio conſuluit.

b Ad exercitum.] *A Domitiano, in Germaniam inferiorem miſſus, Legatus conſularis.*

c Largus cruor hoſtiarum.] *Nam hoſtias cædebant, qui per haruſpicinam conſulebant de futuris. Aves inſpiciebant, qui augurium. Puto autem his verbis Plinium adſpexiſſe ad omina Auguſto facta, futuri Principatus. quæ ſic in Suetonio*: Primo Conſulatu ei augurium capienti, duodecim ſe vultures, ut Romulo, oſtenderunt; & immolanti, omnium victimarum jocinera replicata intrinſecus ab ima fibra paruerunt.

d De more.] *Ad vota nuncupanda, quæ ſolent ituri in provincias, aut bella.*

e Te conſalutavit Imperatorem.] *Explicari hæc video: Populus ſalutavit* Jovem optimum, maximum; *tu autem poſtea dictus* Optimus: *ita in illo cognomine te ſalutarunt. Frigidè, & nihil ad Plinium. Res ita eſt. Turba* Jovem *ſalutavit*, Imperatorem. *nam ita & infrà iterat*: *Qui te primi,*

est: nam ipse intelliegre nolebas. recusabas enim imperare, recusabas quod † benè erat imperaturo. Igitur cogendus fuisti. cogi porro non poteras, nisi periculo patriæ, & mutatione Reip. Obstinatum enim tibi non

eodem loco, salutaverant Imperatorem. *Ergo in eâ voce allusio tota et omen. Quomodo? sciendum, præter Iovem illum Capitolinum, alium in eodē templo religiosè cultum, cognomine* Imperatoris. *Dicat hoc Livius, libro* VI. Triumphans (*T. Quinctius*) signum, Præneste devectum, Jovis Imperatoris, in Capitolium tulit. Dedicatum est inter cellam Jovis ac Minervæ. *En, locum etiam signatè habes, ubi fuit. De eodem Cicero, in Verrem* Tria ferebantur in orbe terrarum signa Jovis Imper. unum illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus; alterum in Ponti ore & angustiis; tertium quod Syracusis ante Verrem Prætorem fuit. Illud ita Flamininus ex æde sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est terrestri domicilio Jovis poneret. *Vbi tamen dissensum, in auctore, à Livio notes. nam Cicero T. Quinctium Flamininū è Macedoniâ tulisse vult: Livius T. Quintium Cincinnatum, Prænestē. Vter verior? nescio. dubitationem fuisse ex eo arbitror, quod* T. Quinctii *nomine inscriptum signum fuerit & dedicatum, haud alio cognomine: atq; ita alius alio traxit. Sed pro Livio* P. *etiam Victor est, in descriptione urbis, qui regione* VIII *Capitolii signat*: Signum Jovis Imperatoris Prænestē devectum. *Atque illinc disce, post tot incendia, etiam infra Plinii xvum longè mansisse. Hæc historia sic posita, rem aperit. Ingressa turba,* Salve Imperator *clamavit: sed ad Iovem. Quia tamen ipso puncto ingressus Traianus, omen ad illum haud vanè tractum.*

† Bene erat imperatu-

non suscipere imperium, nisi servandum fuisset. Quare ego illum ipsum *g* furorem motumque castrensem reor extitisse, quia magnâ vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. *h* Ac sicut maris cælique temperiem turbines tempestatesque commendant; ita ad augendam pacis tuæ gratiam, illum tumultum præcessisse cre-

10] *Nam si agnovisses, à tyranno Principe discrimen aut mors tibi imminebat. Benè igitur erat, futuro Imperatori. Sed libri alii*, imperaturi: *quod sequentia magis approbāt. & est sensus, Recusare imperium, signum erat quod benè imperaturus esses. Nam qui ambitione affectant honores, rarò virtute gerunt: qui recusant et abnuunt, ii magis. Inde Imperatoris illa vox*, Invitos ad rempub. admovendos.

g Furorem motumq; castrensem.] *Qui talis. Cæso Domitiano*, miles gravissimè tulit (*Suetonii verba*) paratus statim ulcisci, nisi duces defuissent. *Quievit igitur, sed Nervâ jam electo, sene, molli, & parum ad suum nomē; animos irasque sumpserunt, incendente Casperio Æliano, Prætorii Præfecto: qui idem munus & sub Domitiano habuerat. Inde in eum occultus favor, & miseratio: & impulsi milites, deposcere ad cædem cædis auctores. Factum turbidè & acriter: Nerva resistit pariter, usque eò ut jugulum nudum potiùs iis offerret feriendum. Non demovit tamen, & cùm perseverarent furere, traditi cæsique sunt ii, quo depoposcerunt. Hæc ex Dione: & adde Victorem diffusiùs, Suetonium breviter tangentem, cap.* XXIII. *Domitiani.*

h Ac sicut maris.] *Cassiodorus* VIII. *Variar* Bonum insolitum plus amatur, & sequenti gaudio confert dulcedi-

diderim. *i* Habet has vices conditio moralium, ut adversa ex secundis, ex aduersis secunda *k* nascantur. *l* Occultat utrorumque semina Deus, & plerumque bonorum malorumque caussas sub diversâ specie latent.

Magnum quidem illud sæculo dedecus, magnum Reipub. vulnus impressum est.

Imp.

nem præmissa tristitia.

i Habet has vices.] *Certè habes. & Pindarus aptè eecinit:* Ῥοαὶ δ' ἄλλοτε ἄλλαι, Εὐθυμιᾶν τε μετὰ καὶ πόνων, ἐς ἄνδρας ἔβαν: Fluctus alii alias, gaudiorum atque laborum, In homines veniunt: *Caput sapientiæ, id est Homerus:*

— ἄτερ θεὸς ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλῳ
Ζεὺς ἀγαθόν τε κακόν τε δίδοῖ:

- - - alias Deus, illi aliique
Nunc bona, nunc mala dat.

k Nascantur.] *Manilius.*

- - - Tanta est rerum discordia in ævo,
Et subtexta bonis mala sunt, lacrimæque sequuntur
Vota, nec in cunctis servat Fortuna tenorem.

- *Nasci igitur alia ex aliis videntur, quia sic subtexta, ut ait, & inter se juncta. Alii tamen libri, noscantur: nec malè. Id esset, dijudicentur melius & sentiantur, ex contrariorum sensu.*

l Occultat utrorúmque semina.] *Dicit: Deus caussas rerum secundarum vel adversarum, sub diversa facie promit: & sæpe latos effectus tristia initio, & contrà tristes læta gignunt.*

Imperator, & *a* parens generis humani, obsessus, captus, inclusus: ablata *b* mitissimo seni servandorum hominum potestas; ereptumque Principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio, quæ te publicæ salutis gubernaculis admoveret: propè est ut exclamen, *c* tanti fuisse. Corrupta est disciplina

a Parens generis.] *Ausonius de ipso:*

Nerva senex, Princeps nomine, mente parens.

b Mitissimo.] *Ideò cognomento* Tranquillus *dictus. Panegyricus Theodosio:* Quando me Nerva Tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret. *Sidonius:*

Post quem Tranquillus vix me mihi reddere Nerva
Cœpit

Claudianus: Tranquillique, Pii, bellatoresq; Severi.

c Tanti fuisse.] *Vel cladium illarum pretio emendum, ut tu Princeps esses. Lucanus simili colore pulcherrimè:*

Quod si non aliam venturo fata Neroni
Invenêre viam, magnoque æterna parantur
Regna deis. cœlumque suo servire Tonanti
Non nisi sævorum potuit post bella gigantum:
Jam nihil ó superi querimur, scelus omne nefasque
Hac mercede placent.

Vtitur et Augustus apud Dionem, Oratione in Senatu, libro LIII. *cùm beneficia sua commemorasset, et bona præsentis status:* ὥστε, *addit,* εἴπερ ποτε καὶ αὖθις πε-

castrorum, ut tu *d* corrector emendatorque contingeres : inductum pessimum exemplum, ut optimum opponeretur : postremo coactus Princeps quos nolebat occidere, ut daret Principem qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare : sed nescissemus, quantum tibi deberet imperium, si antè adoptatus esses. *e* Exspectatum est tempus, in quo liqueret, non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confugit in

πρωμένον εἰη τὴν πόλιν ἡμῶν νοσῆσαι, τοῦτον αὐτὴν τὸ τρόπον ἔυξασθαί τινα στασιᾶσαι: adeò ut, si iterùm in fatis sit Rempub. nostram affligi & ægrotare; optaverit aliquis hoc eam modo turbari ac collidi. *Sed et princeps jure suo oratorum, Demosthenes, pro Rhodiorum libertate, cum mala recensuisset, quæ ii tulerant:* Ολίγου δὲ δέω λέγειν, ἂν ὑμεῖς αὐτοῖς ἐθελήσητε βοηθῆσαι, ὡς καὶ συνεγνώοχε ταῦτ, αὐτοῖς: propè tamen abest quin dicam, si vos iis auxiliari decernitis, ex usu earum fuisse hæc pati. *In diversum sensum, ipsâ figurâ et phrasi, Martialis:*

Flavia gens, quantum tibi tertius abstulit heres,
Pœnè fuit tanti, non habuisse duos.

d Corrector emendatorque.] *Fecit, in istâ etiam re. Nam* Ælianum, & Prætorianum præcipuos turbatores, ad se evocatos, quasi opera eorum usurus, alium alibi sustulit. *Dio.*

e Exspectatum est tempus.] *Palã igitur non initio statim imperii à Nervà, sed eo inclinãte, adoptatus est. At Onufrius (verus pater Principalis*

in signum tuum concussa Respub. ruensque imperium super Imperatorem, Imperatoris tibi voce delatum est. *f* Imploratus adoptione, & accitus es: ut olim duces magni, à peregrinis externisq; bellis, ad opem patriæ ferendam revocari solebant. Ita filius ac parens, uno eodemque momento, rem maximam invicem præstitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo ad hoc ævi, pro munere tanto *g* paria accipiendo fecisti, imò *h* ultrà dantem obligasti: communicato enim imperio, solicitior tu, ille securior factus est. O novum

 atque

historiæ & Fastorum) *asseverat* Diem adoptionis, & Tribuniciæ potestatis assumptæ, procul dubio fuisse XIIII. Kal. Octobris. *Quid? illum primum imperii non potest. anno igitur post? hoc proprius ad verum; sed quo tamen auctore, tam definitè eundem statuat, requiro. Ego hoc saltem invenio (in Aur. Victore)* tribus mensibus cũ adoptato Nervâ vixisse. *At quin imperavit Nerva* annum unum, menses quatuor, dies novẽ: *cœpit imperare certò* XIIII. *Kal. Octobris, cùm Domitianus cæsus: ergo, hoc calculo, adoptio Trajani incidat in* VI. *Kal. Novembris, aut circa.*

f Imploratus adoptione.] *Cum ad absentem Homerico versu Nerva scripsisset:*

Τίσονται δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσι:
Has lacrymas, Trajane, tuis ulciscere telis.

g Paria accipiendo.] *Atqui reddendo paria fiunt, & nomen ex pingitur. Pulchrum acumen, ut centena in hoc scripto.*

h Ultrà.] *Volebam, &*

atque inauditum ad Principatum iter? non te propria cupiditas, *i* proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor, Principem fecit. Videaris licet, quod est amplissimum, consecutus, inter homines; felicius tamen erat illud, quod reliquisti. sub bono Principe, *k* privatus esse desiisti, assumptus es in laborum curarumque consortium, nec te læta & prospera *l* stationis istius, sed aspera & dura, ad capessendam eam compulerant. Suscepisti imperium, postquam alium suscepti pœnitebat.

Nulla

nunc velim, ultrò.

i Proprius metus.] *Vt Tacitus, de Othone:* Fingebat & metum, quò magis concupisceret.

k Privatus esse.] *Atqui Senator erat, et Consularis, & provinciæ Præses. Nihil ad rem more hujus & superioris ævi, omnes* Privati, *qui non Principes: & solus ille ab hoc nomine exceptus Tacitus d: Galba.* Majus privato visus, dum privatus fuit: *& millies alibi.*

l Stationis istius.] *Suetonius, Claudio:* Quod aliter perventurus ad susceptam stationem non fuerit. *Spartianus:* Qui Principum locũ in hac statione retentarunt. *Lampridius:* Etiam in his artifex, quæ stationis Imperatoriæ non erant. *& sæpius alibi, pro summo hoc loco & Principali. Quare? ab militaribus stationibus ducium puto. quia sicut illa in excubiis contra hostem; ita Imperator quasi in perpetuâ vigiliâ et Reip. curâ. An non Vespasianus eò attulerit, cum extremum illud protulit?* Imperatorem stantem mori oportere. *Stabant enim in his Stationibus: etsi ad acium potuit etiam esse respectus.*

Nulla adoptati cum eo qui adoptabat cognatio, nulla neceſſitudo: niſi quod uterque optimus erat, dignuſque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non ut prius *a* alius atque alius, in gratiam uxoris: adſcivit enim te filium non vitricus ſed Princeps, eodemque animo divus Nerva pater tuus factus eſt, quo erat omnium. Nec decet aliter filium adſumi, ſi adſumatur à Principe. An Senatum P. Q. R. exercitus, provincias, ſocios tranſmiſſurus uni, ſucceſſorem è ſinu uxoris accipias? ſummæq; poteſtatis heredem *b* tantum intra domum tuam quæras? non per totam civitatem *c* circumferas oculos? & hunc tibi proximum, hunc conjunctiſſimum exiſtimes, *d* quem optimum, quem diis ſimillimum inveneris? Imperaturus omnibus, ex omnibus non enim

a Alius, atque alius.] *Tiberius et Nero intelliguntur: ille ab Auguſto, matris Liviæ ambitu; hic à Claudio, Agrippinæ, ad imperium adſciti.*

b Tantum intra domum.] *Galba apud Tacitum*: Sed Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſivit, ego in republica.

c Circumferas oculos.] *Hæc omnia pro Electione, & Politicis notanda ſunt. Senator quiſpiam, apud Vopiſcum, ſenem jam Tacitum Imp. eò hortatur*: Quare circumſpice, imitare Nervas, Trajanus, Hadrianos, Ingens eſt gloria morientis Principis, rempub. magis amare, quàm filios.

d Quem optimum.] *A virtute, non à ſanguine. Roma, de ſe, apud Claudianam.*

nim e tuis dominum, ut possis esse contentus quasi f necessario herede, sed Principem civibus daturus Imperator. Superbum istud & regium, nisi adoptes eum, quem g constet imperaturum fuisse, etiam si non adoptasses. Fecit hoc Nerva nihil interesse arbitratus, genueris an elegeris; si perinde h sine judicio adoptentur liberi, ac nascuntur. nisi tamen, quod æquiore animo ferunt homines, quem Princeps parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulò ergo vitavit,

Hic illi mansere viri, quos mutua virtus
Legit, & in nomen Romanis rebus adoptans,
Judicio pulchram seriem, non sanguine, duxit.

e Servulis tuis.] *Idem ille Senator, in Vopisco*: Ne sic remp. patresque conscriptos, & populum Romanum, ut villulam tuam, ut colonos tuos, ut servos tuos, relinquas.

f Necessario herede] *Statius*: ---- natos genuisse necesse est, At legisse juvat. *Tacitus in oratione Galbæ*: Sub Tiberio, & Cajo, & Claudio, unius familiæ quasi hereditas fuimus.

g Constet imperaturum.] *Gloriosè hoc erga Trajanum. quasi ille, virtutis merito, ad imperium venturus, etiam non electus.*

h Sine judicio] *Nam hoc est, quod discrimẽ facit inter Adoptionem & Genituram: & quo titulo huic vult præferri. Hadrianus moriturus, apud Dionem*: Mihi ô amici, liberos gignere natura non dedit, sed lege & adoptione vos mihi dedistis. Differt autem hoc ab illo, quòd nati quidem liberi, quales deo cumque visum est, gignuntur & crescunt, at adoptione, quales quis-

vitavit. hunc casum, nec judicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaq; non tua in cubiculo, *a* sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Jovis optimi maximi adoptio peracta est: quâ tandem non servitus nostra, sed libertas & salus, & securitas fundabatur. Sibi enim dii gloriam illam vindicaverunt: horum opus, horum illud imperium: Nerva tantùm minister fuit. Vterque, qui adoptaret tam paruit; quàm tu, qui adoptabaris. Allata erat *b* ex Pannoniâ laurea, id agentibus diis, ut invicti Imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc Imperator

que vult, pro arbitro adsciscit. Ita à natura sæpe corpore aut mente imminutum habes; ab adoptione, & judicio, utroque perfectum, si voles.

a Sed in templo.] *In Capitolio. Dio Cassius*: Νερούας Διὰ τὸ γῆρας καταφρονούμενος, ἀνέβη τε ἐς τὸ καπιτώλιον, καὶ ὄφη γεγωνήσας, Αγαθὴ τύχῃ τῆς τε βουλῆς. καὶ τῶν δήμου τῶν Ῥωμαίων. καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ, Μάκον Ουλπιον Τραϊανὸν ἐνσποιοῦμαι. καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ συνεδρίῳ καίσαρά τε αὐτὸν ἀπέδειξε. Nerva ob senium jam contemptui, in Capitolium ascendit, & magna voce inclamans dixit, Quod felix faustumque Senatui, Populóque Romano, mihique sit, M. Ulpium Trajanum adopto. Et post hoc eundem Cæsarem in Senatu designavit.

b Ex Pannonia laurea.] *Georgius Cedrenus*: Ἐκ Παιονίας δὲ ἀγγελία

rator Nerva *c* in gremio Jovis collocarat: cùm repentè solito major & augustior, advocata *d* hominum concione deorumque, te filium sibi, hoc est unicum auxilium sessis rebus assumpsit. Inde quasi deposito imperio, quâ securitate, quâ gloriâ lætus (nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium: nisi quod *e* difficilius hoc est?) non secus ac præsenti tibi innixus: tuis humeris se patriamque sustentans, *f* tuâ juventâ, tuo robore invaluit: statim consedit omnis tumultus. Non adoptionis opus istud

ἐπινικίων ἐλθοῦσα ταρὰ Τραϊανοῦ: E Pannonia victoriæ nuncius à Trajano veniens: *etsi fallitur de Trajano. nam ille nunc alibi, & in coloniâ Agrippinâ.*

c In gremio Jovis.] *Quod in triumphis factum, atque etiam ubi victoria non digna triumpho. Suetonius, Domitiano:* De Cattis triumphavit, de Sarmatis Lauream modò Jovi Capitolino retulit. *Plura nos ad* 11. *Annalem Taciti.*

d Hominũ concione.] *Itaque et tribunal ascendit, quod sic Cedrenus:* Λιβανωτὸν ἐπιθύσας, στὰς ἐπὶ θήματος, μεγάλα βοῶν ἔφη. Ἀγαθῇ τύχῃ, Νερούας Τραϊανὸν ὑποποιοῦμαι: Thure cùm supplicasset, stans in suggestu clamavit, Quod faustum felixque sit, Nerva Trajanum adopto.

e Difficilius hoc est.] *Nam ut ille ait,* Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt.

f Tua juventa.] *Suprà de ætate dixi. At Romanis* Juniores, *ex Servii scito, ad annum* XLV. *ultrà* Seniores. *Martialis etiam* Juvenem *dixit, his versibus;*

istnd fuit, sed adoptati : atque adeò temerè fecerat Nerva, si adoptasset alium. Obliti ne sumus ut *g* nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? Irritamentum istud irarum, & sax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, ut *h* dare non posset imperium Imperator, qui reverentiam amiserat? auctoritate ejus effectum est, cui dabatur. Simul filius, simul Cæsar, mox Imperator, & consors Tribuniciæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es: quæ proximè *i* parens verus tantùm in alterum filium contulit.

Magnum

Et fortem, juvenemque, Mattiumque
Et tanto duce militem videret.

g Nuper post adoptionem.] *Pisonis à Galbâ factam: neque aliter acceperis. Qui volunt à Nervâ ipso alium aliquẽ adoptatum, ut verbo dicam, blatiunt nugas.*

h Dare non posset.] *Haud improbat sententia. Possitne dari imperium alteri, qui ipse jam pœnè amiserat? non posset. At libris tamen aliis abest negatio: ac tunc legendum continuatione,* An dubium est, ut dare posset imperium Imperator, qui reverentiam amiserat, auctoritate ejus effectum esse, cui dabatur? *magisque hoc placet. Sed magis etiam:* An dubium est? ut dare posset imperium J. q. r. a. auctoritate ejus effectum est, cui dabatur.

i Parens verus.] *Vespasianus, qui Titum consortem imperii accepit, sepositio Domitiano, cujus superbia & propera ambitio timebatur. Suetonium vide.*

Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quod *a* non ſolum ſucceſſor imperii, ſed particeps etiam ſociúſque placuiſti. nam ſucceſſor, *b* etiam ſi nolis, habendus eſt; non eſt habendus ſocius, niſi velis. Credéntne poſteri, *c* patricio & *d* Conſulari & *e* Triumphali patre genitum, cum *f* fortiſſimum, ampliſſimum, amantiſſimum ſui exercitum regeret, Imperatorem non ab exercitu factum? eidem cum *g* Germaniæ præfi-

a Non ſolum ſucceſſor.] *Id eſt, non Cæſarem te tantùm deſignavit, & filium fecit; ſed Imperatorem appellavit, et Tribuniciæ poteſtatis collegam. Adeò de modeſtiâ tuâ confiſus eſt, nec timuit ne his elatius, aliquid ſuper ipſum, aut contra ipſum, velles.*

b Etiam ſi nolis.] Nemo enim (*aiebat ille*) ſucceſſorem ſuum tollit.

c Patricio.] *Eutropius ait, Trajanum* ex familia antiqua magis, quàm clara natum. *Et ſanè Patriciatus iſte, in homine Hiſpano, non potuit niſi novus eſſe: puto à Veſpaſiano, qui patricias gentes allegerit.*

d Conſulari.] *Ita infrà,* Conſularis viri triumphaliq; filius. *Sed quando fuerit, haud liquet: & confuſa res in conſulibus tanto numero ſuffectis.*

e Triumphali.] *Vbi meritus? Infrà lege:* Cùm puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens. *Itaque dicas in Parthum rem geſſiſſe, comite filio puero, & illinc triumphalia retuliſſe. Enimverò bella cum Parthis ſub Nerone duce Corbulone: ac pueritia Trajani incidit in illud tempus. Poteſt et in Iudæâ etiã meruiſſe, cũ Tito, cui Legatus Prætorius fuit, legioni pugnaciſſimæ Decimæ præfectus. Ioſephus l. III. Iaphan ab eo captã*

præsideret, *h* Germanici nomen *i* hinc missum? nihil ipsum ut Imperator fieret agitasse, nihil fecisse? nisi quod meruit, & paruit. Paruisti enim Cæsar, & ad Principatum

narrat, et diserté Τραϊανὸν τῶν δεκάτου τάγματος ἡγεμόνα *appellat:* Decimæ legionis Præpositũ, sive Legatũ.

f Fortissimum, amplissimum.] *Nam, ut addit', Germaniæ inferiori præsidebat: in quâ legio-*

nes quatuor, cum auxiliis suis, alisque.

g Germaniæ.] *Nostræ huic, inferiori. Eutropius:* Imperator in Galliis, apud Agrippinam civitatem factus. *Orosius:* Apud Agrippinam, Galliæ urbẽ, insignia sumpsit imperii. *Sidonius:*

Ulpius inde venit, quo formidata Sicambris
Agripprina fuit.

Dio Cassius: ἦρχε δὲ τῆς γερμανίας: Præfuit Germaniæ. *At diutius his præfuisse, Claudianus indicat:*

Cedant Druse tui, cedant Trajane labores.
Vestra manus dubio quidquid certamine gessit,
Transcurrens egit Stilico: totidémque diebus
Edomuit Rhenum, quot vos potuistis in annis.

Monumẽta eius sunt, Ulpia castra *haud longè à* Veteribus; *et ad Mœnum fluvium,* Munimentum Trajani, *quod cõmemorat Ammianus initio li.* XVII.

h Germanici nomen] *Quod inter titulos imperii erat. eoque usi omnes, qui Germanicum Cæsarẽ sanguine vel adoptione contingerent: ut Caius, Claudius, Nero. posteà & Vitellius, etsi alia caussâ: item Domitianus, et nunc Trajanus. Notavi aliquid ad locum Taciti. Annalium:* In suum cognomentum adscisci Imperatores.

i Huic missum.] *Nam ambitiosi Præsides, copiis subnixi, ipsi se Principes creabant. Ita Galba, Vitellius, cum successu: absque eo, Scribonius, & L.*

tum obsequio perveniſti: nihilque magis à te k subjecti animo factum eſt, quàm quod imperare cœpiſti. Jam Cæſar, jam Imperator, jam Germanicus, abſens & ignarus, & poſt tanta nomina, quantum ad te pertinet, privatus. Magnum videretur ſi dicerem, neſciſti te Imperatorem futurum: eras Imperator, & eſſe te neſciebas. Ut verò ad te fortunæ tuæ nuncius venit, malebas quidem hoc eſſe quod fueras, ſed non erat liberum. An non obſequereris Principi civis, Legatus Imperatori, filius patri? Ubi deinde diſciplina, ubi mos à majoribus traditus, quodcunque Imperator munus injungeret, æquo animo paratoque ſubeundi? Quid enim ſi provincias ex provinciis, ex bellis bella mandaret? l eodem illo uti jure poſſe putes, cùm ad Imperium revocet, quo ſit uſus cùm ad exercitum miſerit: nihilque intereſſe, ire Legatum, an redire Principem jubeat, niſi quòd major ſit obſequii gloria in eo, quod quis minùs velit. Augebat auctoritatem jubentis, in ſummum diſcrimen auctoritas ejus adducta: utque magis parendum imperanti putares, efficiebatur eo, quòd ab aliis minùs parebatur. Ad hoc audiebas

Antonius, conati.

k Subjecti animo.] *Quia in ipſo animo tuo imperare ſpernebas: ſed ciſti tamen, ſed quia juſſus.*

l Eodem illo.] *Malim*, illum.

diebas, Senatus *m* populique consensum. non unius Nervæ judicium illud, illa electio fuit: nam qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant; ille tantùm jure Principis occupavit, primúsque fecit, quod omnes facturi erant. Nec herculè tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset antè quàm fieret.

At quo, dii boni, temperamento potestatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator tu *n* titulis, & imaginibus, & *o* signis: cæterùm *p* modestiâ, labore, vigilantiâ, Dux, & Legatus, & miles, cùm jam tua vexilla, tuas aquilas magno *q* gradu anteires: neque aliud tibi ex illâ adoptione, quàm filii pietatem, filii obsequium adferres, longamque huic nomini ætatem, longam

m Populique consensum.] *Ita Galba magnificè, in Tacito*: Me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum.

n Titulis, imaginibus, signis.] *Inscriptionibus, tabulis aut clypeis, statuis. Etsi verius fortasse*, Signa *referri ad militaria illa, quibus nomina inscripta Imperatorum, & imagines ex auro argentoque innexæ. Docui in* Militia Romana.

o Modestia.] *Hysterologiâ, singula singulis sequentibus nectuntur. Modestiâ miles, labore Legatus, vigilantia Dux.*

p Gradu anteires.] *Pedibus, more Romano. Lucanus, de Catone*: -- -- præcedit anheli Militis ora pedes *Tacitus de Othone*: Nec illi segne, aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea usus, & ante signa pedester. *Spartianus, de Hadriano*: Vi-

gam gloriam precarere. Jam te providentia deorum primum in locum provexerat, tu adhuc in secundo resistere atque etiam senescere optabas. privatus tibi videbaris, quam diu Imperator & alius esset: audita sunt vota, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni utile fuit; quem dii *a* cœlo vindicaverunt, ne quid post illud divinum & immortale factum mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque ejus statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quæreretur, an illud jam deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quàm quia tuus, ingens gloriâ, ingensque famâ, cùm *b* abundè expertus esset, quàm benè humeris tuis *c* sederet imperium

cena millia pedibus armatum ambulasse.

a Cælo vindicaverunt.] *Splendidè loquitur, quia consecratus. Conatus Hadrianus hunc nuncium perferre, de quo ita Spartianus*: Trajano à Nerva adoptato, ad gratulationem exercitus missus, in Germaniam superiorem translatus est. ex qua festinavit ad Trajanum, ut primus excessum Nervæ nuntiaret. *Quod libentiùs noto, ut sciatur intervallum aliquod inter adoptionem et mortem fuisse (suprà à me notatum) neu quem fallant hæc Pliniana*, auctoremque ejus statim consecrandum: *& plura, colorate & oratoriè dicta.*

b Abunde expertus.] *Quomodo autem: nisi intervallum fuisset, ut diximus?*

c Sederet imperium,] *Firmiter innixum. Sessio*

perium, tibi terras, te terris reliquit; eo ipso carus omnibus ac desiderandus, quod prospexerat ne desideraretur. Quem tu lacrymis primùm, ita ut filium decuit, mox templis honestasti, non imitatus illos qui hoc idem, sed aliâ mente fecerunt. Dicavit cœlo Tiberius Augustum, sed ut *d* majestatis numen induceret: Claudium Nero, sed *e* ut irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum, sed ille ut dei filius, hic ut frater videretur. Tu sideribus parrem intulisti, *f* non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum; sed *g* quia deum credis. Minus est hoc, cùm fit ab his, qui & sese deos putant. Sed licet illum

perpetuitatem notat.

d Majestatis numen.] *An* nomen, *an magis* crimen? *nam et hoc ultimum in quibusdam libris. Constat sub Tiberio* publicam pœnè rabiem (*loquor cũ prisco scriptore*) *fuisse accusandi; & plerasque crimina omnia, inscripta titulo Majestatis. Quidquid dictũ, factum ve, Augustum aut ejus stirpem vel leviter tangeret, crimen & σκέλος erat,* Impietatis, *ut Græci, sive Majestatis, ut Latini.*

e Ut irrideret.] *Palàm quidem, cùm et* Boletos, deorum cibum diceret; *et plura huic rei in Suetonii Nerone cap.* XXXIII.

f Non ad metum.] *Ut Tiberius. sicut de* Contumelia, *quod sequitur, ad Neronem spectat: de* Honore, *ad Titum & Domitianum.*

g Quia deum credis.] *Et virtutibus cœlum meruisse. Seneca, de Clem.* Deum esse, non tanquam jussi credimus, bonum Principem Au-

lum aris, pulvinaribus, *h* flamine colas, non alio magis tamen deum & facis & probas, quàm quòd ipse talis es. In Principe enim qui electo successore fato concessit, una itemque certissima divinitatis fides est, bonus successor.

Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos, divinitate parentum desides ac superbos, potiùs, quàm illos veteres & antiquos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modò *i* hostes invaserant contemserantque. *k* cujus pulsi fugatique, non

gustum.

h Flamine colas.] *Proprio sacerdote. Vide notata nobis ad* 1. *Annalem Tac.*

i Hostes invaserant.] *Daci, Sarmatæ, Suevi, Catti, sub Domitiano.*

k Cujus pulsi.] *Ego verò hiatum esse video, & firmat etiam vetus codex (Io. Livineio visus) quà lacunam præfert. Ille tamen mederi se putat, rescribendo*: quod modò hostis invaserat contẽpseratque. cujus pulsi: *nempe, inquit, hostis. Parcite manes, alia mens lõgè Secundi. Tangit palàm Domitianum, cujus hæc demens vanitas, ut cùm malè pugnasset ipse aut Legati, tunc denique Romæ triumphũ instrueret, quasi victor. De Cattis, Tacitus*: Proximisque temporibus (*Domitiani*) triumphati magis, quàm victi sunt. *Idem, in Agricola*: Derisui fuisse falsum ejus (*Domitiani*) è Germaniâ triumphum. *At de Dacis, Orosius*: Pravissima jactantia elatus, sub nomine superatorum hostium, de exstinctis legionibus triumphavit. *Dio similia habet, & nos aliquid infrà. Hæc igitur sententia, et pro eâ refor-*

non aliud magis habebatur indicium, quàm *a* si triumpharetur. Ergo sustulerant animos & jugum excusserant, nec jam nobiscum de suâ libertate, sed de nostrâ servitute certabant: ac ne inducias quidem, *b* nisi æquis conditionibus, inibant, legesque ut acciperent, dabant. At nunc rediit omnibus *c* terror & metus, & votum imperata faciendi: *d* Vident enim Romanum ducem, unum ex illis veteribus & priscis: quibus imperatorium nomen addebant contecti cædibus

C campi,

mari posset: cujus non pulsi. *Sed non placet, atque aliquid omnino delinquit.*

a Si triumpharetur.] *Nempe Romæ, à Domitiano. At alii libri,* si ab illis triumpharetur: *falso, magisq; tunc,* de illis.

b Nisi æquis conditionibus.] *Hòcne ergo adeò iniquum, si æquis? Ita, quia dignatio Romana & potentia major, quàm ut barbari æquarentur. Neque malè tamen alterutrà voculà rejectà legeris*: ac ne inducias quidem æquis conditionibus; *vel*, inducias quidem, nisi conditionibus. *Dispice. & fateberis fortiùs sic efferri, magisque indignanter. Atque adeò sequentia dicunt, nec æquas conditiones fuisse, sed quas iis lubitum imponere.*

c Terror & metus.] *Quid? utne hostes nos terreant? minimè. Sed terror a nobis ad ipsos venit, habentque & unà metum. Sic infrà jungit*: Neque enim adhuc ignavia cessavimus: terror & metus monebant à repub. animos averteremus. *Alioquin labebar legere*, omnibus tetris & metus &: *sed puto, labebar.*

d Vident Romanũ ducem.] *Ista & Martialis versibus amplexus*: *in Trajani populari sui laudem.*

campi, & infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo e non emimus, nec f ingentibus damnis immensisque muneribus paci-

Tertarum dea gentiumque Roma,
Dixit, Præside gloriosa tali:
Parthorum proceres, ducesque Serum,
Thraces, Sauromatæ, Gotæ, Britanni.
Possum ostendere Cæsarem, venite.

e Non emimus.] *Factum à Domitiano, qui & falsos captivos emit, ad instrumentum triumphi.* *Tacitus Agricola*: Emptis per commercia, quorum habitus & crines in captivorum speciem formarentur.

f Ingentibus damnis.] *Pecuniariis. Sed hæc, priora, & subjuncta lucem accipiant à Dionis loco, qui in Fulvianis Fragmentis publicatus. Ait, me vertente*: Domitianus victus à Marcomannis & fugatus, misit illicò ad Decebalum Dacorum regem, eúmque ad pacem invitavit. Quam ille suscepit, nec si tamen ut ipse ad Domitianum veniret: sed Diegem quendam misit, qui arma pauca & viros, quasi captivos, traderet. Eóque facto, Domitianus, ut verè victor, diadema Diegi imposuit (*nempe illi, sed in vicem nomenque absentis Decebali*) tanquam & ipse regem Dacis dare posset: & militibus coronas, & dona pecuniaria, divisit. Romam etiam quasi victor, cùm alia misit, tum & Legatos, ut à Decebalo, & epistolam ab eodem (quem ipse tamen ferebatur confinxisse:) & pompam triumphalē splendidè adornavit. non ex iis sanè, quæ ipse ab hostibus cepisset (nam omnia aliter erant. atque adeò multam pecuniam ad pacem hanc emendam & statim effudit, & in posterum etiam daturum se promisit; præterea artifices & operarios omne genus, vel paci vel bello utiles

paciſcimur, ut vicerimus *g* rogant, ſupplicant, ſargimur, negamus, utrumque ex imperii majeſtate: agunt gratias qui impetraverunt, non audent queri quibus negatum

C 2 eſt.

Decebalo donavit:) non, inquam, ex hoſtium ſpoliis, ſed ex Principalibus tributis inſtruxit. *En pacem à Domitiano emptam, en inimicos triumphos! Atque ab his principiis (ô Romani, quò iviſtis?) paſſim poſteà Barbari auro redempti & adſtricti. Attila rex facetè id objecit & ſugillavit, narratiunculâ veteris ſcriptoris, apud Suidam:* Cùm Mediolanum, *inquit*, cepiſſet, vidiſſétque ibi in pictura, Romanos Principes ſolio aureo inſidentes, Scythas autem iis ad pedes jacentes; ipſe contrà, ſeſe juſſit pingi, ſolio ſublimem, Romanos autem Imperatores ſacculos humeris bajulare, & aurum effundere ad ejus pedes. *Hæc Suidas, in* Κόρυκος.

Dio in Fragmentis: ὅτι πλεῖσται ὅσαι πρεσβεῖαι πρὸς Τραϊανὸν παρὰ βαρβάρων ἄλλαι τε καὶ ἐξ Ἰνδῶν ἀφίκοντο: Quòd varii multique Legati, cùm ab aliis Barbaris, tum & ab Indis ad Trajanum venerint. *Etſi hæc magis poſteà geſta: ſicut & illud, quod in Dionis compendio eſt*, Trajanum gravatum dare pecuniam, quam Daci annuam capiebant, ad bellum ſe paraſſe, timente Decebalo: qui rem ſibi fore, non cum Domitiano, ſed cum populo Romano, & Principe juſtitia, robore, & militia claro. *Nam id bellum, anno poſt hæc Pliniana, cœpit. Porrò ſimilia iſtis, ſed in viro diſſimili, Stilicone ſuo, jactat Claudianus:*

Illi terribiles, quibus otia vendere ſemper
Mos erat, & fœda requiem mercede paſci,

g Rogant, ſupplicant.]

eſſ. An audeant? qui ſciant *h* te adſediſſe ferociſſimis populis, eo ipſo tempore, *i* quod amiciſſimum illis, difficillimum nobis: cùm Danubius *k* ripas gelu jungit, duratuſque glacie ingentia tergo bella *tranſportat*: cùm feræ gentes, non telis magis, quàm *l* ſuo cælo;

Natis obſidibus pacem, tam ſupplice vultu
Captivóque rogant, quàm ſi poſt terga revincti
Tarpeias preſſis ſubeant cervicibus arces.

h Te adſediſſe.] *Caſtra & prætenturas habuiſſe, in fluminum ripa. Quia enim ibi quies, ipſa caſtra etiam* Sedes *poſterioreiſto ævo dicta.*

--- quòd gentibus illis.
Frigore conſuetis favet inclementia cæli.

i Quod amiciſſimum illis.] *Claudianus, diligens Plinii lector, & imitator:*

k Ripas gelu jungit.] *Sic & pontibus jungi dicuntur, cùm ſcilicet commeare licet & adire, ut junctas. De re ipſa, & immani hoc frigore, copioſè Herodianus lib. VI. quem vide. Ait, inter alia,* utrumque fluvium, & Rhenum & Danubium, per hiemem ſic gelaſcere, ut camporum in morem perequitentur. Eſſe autem adeò ſolidam firmamque glaciem, ut non pedibus modò ungulíſque hominum & equorum ſubſiſtat; ſed qui hauſturi aquam ſunt, non tam urnas aut vaſa ſecum afferant, quàm ſecures & dolabras, ut exciſam aquam, quaſi lapidem, ſine ullo vaſe, aſportent. *Quæ poſtrema tangere Catonem in fragmento Originum, quod apud Nonium eſt, ſcio*: Qui aquatum, ut lignatum, videntur ire, ſecurim atque lorum ferunt, gelum craſſum excidunt, eum loro colligatum auferunt. *De Rheno, opinor, dixit.*

l Suo cælo.] *In Taciti Germaniâ*: Mattiaci, i-

lo, suo fidere armantur. Sed ubi in proximo tu, non secus ac si mutatæ temporum vices essent, illi quidem *m* latibulis suis clausi tenebantur; nostra agmina percursare ripas & alienâ occasione si permitteres uti, ultroque *n* hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

Hæc tibi apud hostes veneratio, quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cùm *o* tecum inediam, tecum ferrent sitim; cùm in illâ *p* meditatione campestri militaribus turmis imperatorium pulverem sudorémque miscerent, nihil à cæteris nisi robore ac præstantiâ differens; cùm *q* libero Marte nunc cominus tela librares, *r* nunc vibrata susciperes.

pso adhuc terræ suæ solo & cælo acrius animantur. *Sidus autem, Arctoum certum est capi.*

m Latibulis.] *Subterraneis suis specubus, quos contra hiemem aperunt: Tacitus.*

n Hiemẽ suam inferre.] *Poeticè erat hæc omnia, & floridè tumentia. Dicit, milites paratos uti occasione hiemis & glaciei, ac transire fluvium: quod antea illi in nos solent.*

o Tecum inediam.] *Præcepit Honorio ita pater Theodosius, apud Claudianum:*

Inventis utare cibis. solabere partes
Æquali sudore tuas.

p Meditatione campestri.] *Exercitio in campo, μελέτη. De istâ, ejusque modis, scripsit affatim lib.* v. De militia.

q Libero Marte.] *Sine tuâ reverentiâ cùm quasi miles in militem esses compositus.*

r Nunc vibrata.] *Imò*

alacer virtute militum & lætus, quoties aut cassidi tuæ aut clypeo gravior ictus incideret. (laudabas quippè ferientes, hortabarisque ut auderent, & audebant jam;) cùm spectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quot durius accipienti videretur, ipse vibrares. Quid eùm solatium fessis, *a* ægris

librata.

a Ægris opem.] *Ars Imperatoria, valdè ad benevolentiam parandam. Vellejus, de Tiberio:* Per omne belli Pannonici tempus, nemo è militibus, cujuscunq; gradus, imbecillus fuit; cujus salus & valetudo non ita sustentaretur Cæsaris cura, tanquam distractissimus ille tantorum operum mole, huic uni negotio vacaret animus. Erat desiderantibus paratum junctum vehiculum, lectica eius publicata: cuius usum cùm alii, tùm ego sensi. Jam medici, jam apparatus cibi, jam in hoc solum importatum instrumentum balnei, nullius non succurrit valetudini. *At de nostro Trajano, Dio in compendio: cujus tamen verba plura & meliora leguntur in Suidâ, istæc:* Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐν πολέμῳ τετρωμένους ἐθεράπευεν. ἐπιλειπόντων δὲ σφᾶς τῶν ἐπιδέσμων, οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ ἐσθῆτος ἐφείσαρ, ἀλλ' εἰς τὰ λαμπάδια αὐτὴν κατέτεμε πᾶσαν: Trajanus Princeps milites in prælio vulneratos curabat. cùm autem fasciæ & volumina deficerent, nec suæ quidem vesti pepercit, sed eam totam in ligamenta & fomenta discidit. *O factum (quid enim altius possim?) verè Trajani! quod tamen & fœmina simile, ante eum, usurparat Agrippina, Ger-*

gris opem ferre? Non tibi moris tua *b* inire tentoria nisi commilitonum antè lustrasses, nec requiem corpori, nisi post omnes, dare. Hac mihi admiratione dignus Imperator non videretur, si inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis esset. tunc enim illum imitationis ardor, semperque melior aliquis, accenderet. Postquam verò studium armorum *c* à manibus ad oculos, *d* ad voluptatem à labore translatum est: postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus, muralis aut civica, sed *e* Græculus magister assistit; quàm magnum

manici uxor. in Tacito: Sed fœmina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem & fomenta dilargita est. *Macte et tu, alio patre et patruo, quàm Tiberio digna.*

b Inire tentoria.] *Ausonius, de Gratiano*: Vidi te circumire tentoria; Satin salvæ? quærere; tractare vulnera saucio-rum, & ut salutiferæ apponerentur medelæ instare.

c A manibus ad oculos.] *Quas manus non in pugna. sed in theatris Circisque movemus. Ibi gladiatores, ibi bestiarios depugnantes oculis usurpamus: et in Stadio, athletas*

d Ad voluptatem.] *Sive ob caussam jam dictam: sive quia tangit gymnasia, Græcorum ritu usurpata.*

e Græculus magister.] *Progymnastes, vel aliptes, Græcis itim vocibus. Nam* proh facinus (*ait Seneca in ista re*) ne Romanis quidem vitiis laboramus: *nempe in ceromate dediti & haphe. Enimverò Plutarchus, etsi Græcus, fatetur* Palæstrã effœminasse corpo-

est unum ex omnibus *f* patrio more patriâ virtute lætari, & sine æmulo ac sine exemplo secum certare, secum contendere; ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare?

Nonne

ra, & ad mollitiē deduxisse specie exercendi.

f Patrio more.] *Quid ergo? quid à te discò Plini? Trajanum è Romanis aut Italis esse? Victoris epitoma hoc etiam dicat, in qua scribitur;* Ulpius Trajanus ex urbe Tudertina. *Atqui* Tuder *in Italiæ Vmbria est. Si tamen hoc; quid fiet Dioni, qui disertè scribit,* ὅτι ἰβὴρ ὁ Τραϊανὸς, οὔτε ἰταλὸς, οὔτε ἰταλιώτης

λῦ: quòd Hispanus esset Trajanus, & nec Italus, nec quidē Italicus, *Potéstne clariùs Hispanum asserere, & nec Italum, nec Italo patre natū? Et addit:* μηδεὶς πρόσθεν ἀλλοεθνὴς τὸ τῶν ῥωμαίων κράτος ἐσχήκει: Nemo anteà alienigena & externus Romanū imperium est adeptus. *Et pondus lapidis accedit, quod non amoliare, sic insculpti:*

IMP. CÆS. NERVÆ. TRAJANO. AUG. GERMANIC.
DACIC. PARTHIC. PONT. MAX. TR. POT. XV. COS. VI. P.P.
DE. ROMANO. IMPERIO. DE. PATERNA. ET. AVITA.
HISP. PATRIA. ET. DE. OMNI. HOMINUM. GENERE. MERITISS.
POPULARES. PROVINC. AREVATUM. OPTIMO. PRINCIPI.

Et verò origine Hispana fuisse, patremq; talem, nihil ambigo: de ipso, suspēdit me ipse lapis, dū scrutor. Nam nominat Hispaniam, paternam & avitam *ejus patram: cur non* ejus *simpliciter, si ibi na-*

Nonne incunabula hæc tibi, Cæsar, & rudimenta cum puer admodum a Parthicâ lauro gloriam patris augens, nomenque Germanici jam tum mererere? cum ferociam superbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque

tus? Considera, & momentum hoc est ad inclinandum; sicut & Victor alter ortum dicit Italica, non etiam natũ. Sed nec Panegyricus satis apertè, qui Theodosio dictus: Hæc (Hispania) Traianũ illum, hæc Hadrianum dedit imperio. Imò si ita intelligit datum, ut Hadrianum: profectò origine tantùm Hispanus sit, non etiam nativitate. Nã ille (in Spartiano) parentes quidem ab Italica Hispaniæ habuit, natus tamen Romæ. Hoc iterum si verum: quid Dionis superior assertio, nónne concutitur ab ipso Dione, qui in Hadriano scribit, πολίτην Τραϊανοῦ: id est, civem & ex eadem urbe fuisse? Ergo uterque Romanus. Contra tamen, liquidò Eutropius, & ex eo Eusebius ut solet, natum Italicæ in Hispania, affirmant. Distrahi me fateor. et quod ad Victorem, parata correctiuncula erat, ex urbe Turdetana: et si lapis tum etiam turbat, qui Arevates (Ptolomæo Arevacas) populares Traiani facit, aut certè videtur: illi autem in diverso Hispaniæ tractu, et prope Cluniam, in eius meditullio, ponuntur. O in viro tam illustri pudendas tenebras! Vbi estis Græci Latinique qui vitam & res hujus Principis scripsistis? supra decem fuisse scio, sed (ò dolor) fuisse. Pergamus in Plinio: qui aut verè Romanum eum habet, aut callidè ubique dissimulat Hispanum fuisse.

a Parthico lauro.] Nihil hac de re legi: comitem patri fuisse, id apparet. Mox velim scribi

que & Euphratem admirationis tuæ famâ conjungeres? cùm orbem terrarum non pedibus magis, quam laudibus peragrares, apud eos semper major & clarior, quibus postea contigisses? & necdum Imperator, necdum dei filius eras. *b* Germaniamque cum plurimæ gentes, ac propè infinita vastitas interjacentis soli, *c* tum Pyrenæus, Alpes, immensique alii montes nisi his compararentur, muniunt dirimuntque. Per hoc omne spatium cum legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat) raperes: *d* non vehiculum unquam, non æquum respexisti, levis hic, non subsidium itineris, sed decus. &

augeres.

b Germaniamque.] *Defectum aliquem video, sed levem.*

c Tum Pyrenæus.] *Itáne Pyrenæus inter Germaniæ terminos? ita, sed late illius sumptæ, ut Gallias etiam comprehendat. Nec id novum est: et sicut* Celtas *eos prisci Græci communiter vocarunt, sic Latini modò* Germanos, *modò* Gallos *alternant. Pluta exempla sunt: sed hoc Senecæ huc aptissimum, Consolat. ad Helviam* Pyrenæus Germanorum transitus non inhibuit, *ubi de gentium migratione agit. Ergo Germania Hispaniam? non, quod sciam: sed Galli, id est Celtæ, á quibus & Celtiberia nomen habet.*

d Non vehiculum.] *Nota duritiem & perpessionem laboris in Principe. de qua etiam Dio:* Ἐζήλου δὲ μετὰ πάντος τῆς στρατιᾶς πεζῇ, τάς τε πόλεμους, ὅσους γε ἐνῆν οἱ, πεζῇ διέβαινε: Pedibus ibat, juxtà ac totus exercitus: & quoscumque fluvios illi, etiam ipse pedester transibat. *At Velleius in Tiberii laudibus ponit,*

& cum cæteris ſubſequebatur : ut cujus nullus tibi uſus, niſi cum die ſtativorum proximum campum alacritate, diſcurſu, pulvere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multum eſt quòd perſeveraſti plus tamen quòd non timuiſti, ne perſeverare non poſſes. Nec dubito, quin *e* ille, qui te inter illa Germaniæ bella ab Hiſpaniâ uſque, ut validiſſimum præſidium, exciverat, iners ipſe alieniſque virtutibus tunc quoque invidus imperator cum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non ſine quodam timore conceperit : quantam ille genitus Jove, poſt labores duraque imperia, *f* regi ſuo indomitus ſemper indefeſſuſque referebat, cum aliis ſuper alias expeditionibus *g* i-

C 6 tine-

quòd ſolus ſemper equo vectus ſit, *in bello Germanico : quo colore aut cauſſa ? Quod molliores Principes vehiculo ſemper aut lectica, & durior eſt equus. Suetonius de Domitiano :* In expeditione & agmine, equo gariùs, lectica aſſiduè vectus eſt. *Neque omnes ſanè Traiani fuerunt. cujus factum ore qui ſubſannat, animo miretur.*

e Ille qui te.] *Domitianus, dum bella parum proſpera cum variis Germaniæ gentibus habet. Sed accitum ait,* ab Hiſpania. *Vnde nunc ergo, aut quare illic ? Exiſtimo poſt Conſulatum (quem geſſit ſub Domitiano, anno* DCCC. XLIII.) *miſſum in Hiſpaniæ aliquam partem, ut præſideret. Illinc nunc cum legionibus excitum.*

f Regi ſuo.] *Euryſtheo, qui talia imperabat.*

g Itinere illo.] *Tã longo, difficili. Sed magis ar-*

tinere illo dignus inveniretis.

Tribunus verò, disiunctissimas terras, *a* teneris adhuc annis, viri firmitate lustrasti: jam tunc *b* pæmonente fortunâ, ut diu penitus perdiscceres, quæ mox præcipere debereres. Neque enim prospexisse castra, brevémque militiam quasi transisse contentus: ita egisti tribunum, ut esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore docendi. Cognovisti *c* per stipendia decem *d* mo res

ridet, quod libri alii, munere alio *habent*. *Per munera & Præfecturas, quas sustinebat, gerendo probabas te aliis majoribusque suffecturum.*

a Teneris adhuc annis.] *Nam Tribuni, illo ævo, adolescentes fiebant. Hadrianus demum instituit*, neminem Tribunum, nisi plena barba, fieri. *Spartianus.*

b Præmonente fortuna.] *Lego*, præmuniente, *vel* præmoliente. *Nam Deus, inquit, jam tunc disposuit & præstruxit, ut adolescens discceres, quæ exercenda aut juben-*

da Princeps haberes.

c Per stipendia decē.] *Totius militiæ? non puto, sed Tribunatus. Nam si* puer admodum (*ita* Plinius) *militiæ Parthicæ interfuit, si* à teneris annis Tribunus militū; *si denique anno* XLIII. *ad imperium venit: quomodo probabile, decem tantùm annos militâsse? At Polybius ita de Equitibus. Scimus: sed hoc quoque, licuisse et receptum fuisse, ut ultrà; & denique hoc ævo, illa Polybiana in oblivionem & situm abisse.*

d Mores gentium.] *Cum illo Vlysse.*

ὃς μάλα πολλὰ Πλάγχθη: &,
Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω:

--- qui per sola multa Jactatus ---

mores gentium, *e* regionum situs, opportunitates locorum, & diversam *f* aquarum cælique temperiem, ut patrios fontes patriumque sidus, ferre consuevisti. Quoties equos, quoties emerita arma mutasti? Venier ergo tempus quo posteri visere, visendum tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit *g* campus, quæ *h* refectiones tuas arbores, quæ *i* somnum saxa præbuerint, quod denique rectum *k* magnus hospes

Multorúmque hominum mores atque opida novit.

Cassiodorus: Interdum expedit patriam negligere ut sapientiam quis possit acquirere Ulysses Ithacus nisi hoc fecisset, in laboribus (*scribe*, laribus) propriis fortitan latuisset.

e Regionum situs.] *Quod utilissimum futuro Duci. Plutarchum in Philopœmene vide.*

f Aquarum cælique.] *Cur de aquis? quia Romani milites aquâ aceto mixto, vulgò bibebant.*

g Campus.] *In quo te exercuisti.*

h Refectiones tuas arbores.] *Pro rustico & militari item ritu, qui cibos capiebant,*

Propter aquæ rivos, sub ramis arboris altæ.

i Somnum saxa.] *Credemúsne? credamus, et res est: duces militesque olim, non in culcitis, sed in terrâ aut gramine, & (ut magnum) in antro aut specu saxo impendente ac tegente, dormisse. Marius in Sallustio*: At ille multo optima edoctus sum, hiemem & æstatem juxtà pati, humi requiescere.

k Magnus hospes.] *Claudianus.*

--- fiat pallidus hospite magno Pastor.

hoſpes *l* impleveris: ut tunc ipſi tibi ingentium ducum ſacra veſtigia, iiſdem in locis monſtrabantur. Verum hæc olim. in preſentia quidem, quiſquis paulò vetuſtior miles, hic te commilitone cenſetur. quotus enim quiſque, cujus tu non antè commilito, quàm Imperator? Inde eſt, quòd *m* propè omnes nomine appellas; quòd ſingulorum ſortia facta commemoras: nec habent *n* adnumeranda tibi pro rep. vulnera, quibus ſtatim laudatur & teſtis contigiſti.

Sed tanto magis prædicanda *o* moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudibus pacem amas: nec quia vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino

l Impleveris.] *Aut magnitudine (nam & corpore talis) aut certè majeſtate.*

m Prope omnes nomine appellas. *Mirum, tam hercules quàm in Cyro, qui milites in numeroſo exercitu omnes nomine compellaſſe dicitur. Sed hoc ſtudium in toga & militia Romanis, hæc comitate erga inferiores uti, & ſic devincire. Mox infrà.*

n Adnumeranda tibi.] *Non opus recenſeant, aut ſuggerant: cùm tu pleriſque facti præclaris interfueris. His rebus effectum, ut milites unice amarent Trajanum, neque unquam (Dioni ſcriptum) contemptus aut ſeditio eum militatis exceperit: quæ laus & Annibali tributa.*

o Moderatio tua.] Item *Dioni laudata.* Εἰ δὲ χὴ φιλοπόλεμος ἦν, ἀλλὰ τῇ τε κατορθώσει, χὴ τῷ ἐχθίστῳ μὲν καθαιρέσει, τοῦ οἰκείου δ' αὐξήσει ἠρκεῖτο: Etſi au-

pitolino Jovi laurus, idcirco ex occasione omni quæris triumphos. Non times bella, non provocas. Magnum est, Imperator Auguste, magnum est, stare in Danubii ripâ, si transeas, certum triumphi, nec decertare cupere cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam ut ipse nolis pugnare, moderatio; fortitudo tua præstat, ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium *a* non inaneis currus, nec falsæ *b* simulacra victoriæ, sed *c* Imperatore veram, ac solidam gloriam reportante, pacem, tranquillitatem, & tam confessa hostium obsequia, ut vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim unquam, nisi ex contemptu imperii nostri factum est, ut vinceremus. Quòd si quis *d* barbarus

tē militaris gloriæ cupidus erat, tamen victoria contentus, & hostes depressisse, socios sublevasse, satis habebat.

a Non inanes currus.] *Iterum hæc in Domitianum.* Inanes *autem, spoliis vacuos. Propertius:*

Qua videam spoliis onerato Cæsaris axe.
Ad vulgi plausus sæpe resistere equos.

Possis et universè referre ad currus, qui cum spoliis solent præire, grandi numero. Vide Plutarchum in Æmilio.

b Simulacra victoriæ.] *Imagines et iconismi pugnarum, quæ in ferculis.*

c Sed Imperatore.] *Malim*, Imperatorem, *& mox*, reportantem, *distinctinunculis mutatis leviter.*

d Barbarus Rex.] *Dete-*

barus rex eò insolentiæ furorisq; processerit, ut iram tuam indignationemque mereatur; nàm ille, sive interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu e præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatasque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur. Videor jam cernere non spoliis provinciarum, & *f* extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorumque *g* regum catenis, triumphum gravem. Videor

balus, cum quo bellum in opinione, & anno sequenti inchoatum.

e Præcipiti monte.] *Hoc quoque ad ipsum. Nam Dacia montana, & ibi in prærupto arces. Dio Cassius:* ὁ δὲ Τραϊανὸς ὄρη τε ἀντετειχισμένα ἑλὼν: Trajanus montes (*Dacorum*) emunitos cepit. *Et Statius*;

Quæq; suum Dacis donat clementia montem.

f Extorto sociis auro.] *Omnia in Domitianum. Aurum* porrò Coronarium *intellegit, quod prætextu victoriæ acerbè exigebant, nec ut collatio-nem* (*ita olim*) *sed ut tributum. Vide me in* Admirandis, *lib.* II.

g Regum catenis.] *Solenne, ad pompam & speciem. Ovidius*:

Vinclaque captiva reges cervice gerentes,
Ante coronatos ire videbis equos.

Albinovanus Pedo:

Aspiciam regum liventia colla catenis.
Duráque per sævas vincula nexa manus.

Vopiscus Aureliano: Incedebat etiam Zenobia gemmis ornata, catenis aureis, quas alii sustem-

deor ingentia ducum nomina, *h* nec indecora nominibus corpora noscitare. Videor intueri immanibus ausis barbarorum *i* onusta fercula, & sua quemque facta *k* vinctis manibus sequentem; mox ipsum te sublimem, instantemque curru domitarum gentium

tabant. *Adeò graves scilicet catenæ istæ, ut supportandæ essent. Vetus planè mos, & Dionysius in triumpho T. Quinctii Cincinnati:* τὸν τε ἡγεμόνα τοῦ πολέμου, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιφανεῖς ἀνδρας ἀλύσιν δεδεμένους ἦγε: Ducem hostium, aliósque illustrium, catenis vinctos ante se egit.

h Nec indecora corpora.] *Nomina magna, & in famâ omnium, & corpora item magna respondebant. An* nomina magna, *longa & polysyllaba? ut* Decebalus, *& talia Barbarorum.*

i Onusta fercula.] *Id est, in ipsis ferculis expressa facinora audacia Barbarorum. Nam ibi flumina, urbes, pugnæ, quidquid singulare, populo ostendebatur. Tac. II. An. de Germanici triumpho:* Vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, præliorum. *Propertius:*

--- & titulis opida capta legam.

Claudianus:

Hi famulos traherent reges, hi facta metallis
Opida, vel montes, captivaq; flumina ferrent.

Metallis *ait facta, id est auro vel argento, sed & ebore, citro, aut siquid aliud carum vel rarum. Vide Suetonium Iulii c.* XXXVII. *Dionem* XLIII. *qui hæc* Fercula, πομπήια *vertit, iisque imponit* ἔργων εἰκόνες, *factorum imagines: sed ante omnes Iosephum, in Iudaïco triumpho, qui* Pegmata *ea dicit.*

k Vinctis manibus sequentem.] *Nota morem triumphalem. Facta ipsa*

tium tergo; ante currum autem clypeos, quos ipse perfoderis. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat, nec modò telorum tuorum, sed etiam oculorum, minarumque coniectum toto campo, totoque exercitu opposito, perhorrescat. Meruisti *l* proxima moderatione, ut quandocunque te vel inferre, vel propulsare bellum coëgerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris, ut triumphares, sed triumphare, quia viceris.

Aliud ex alio mihi occurrit. quàm speciosum est enim, quod disciplinam castrorum lapsam extinctamque refovisti, depulso prioris sæculi malo, inertia & contumacia, & *m* dedignatione parendi? Tutum est reverentiam, tutum caritatem mereri: nec ducum

in ferculis, auctores, præcipui eorum juxta ea sequebantur. Aut etiam in ipso ferculo impositi, sublimes ita monstrabantur. Iosephus clarè: Τέτακτο δὲ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πηγμάτων ὁ τῆς ἁλισκομένης πόλεως στράτηγος: Impositus erat in unoquoque pegmatum dux urbis captæ. *Seneca, De vitâ beatâ:* In alienum imponar feculum, exornaturus victoris feri pompã. *Propertius:* Et subter captos arma sedere duces. *Nam habitu ita mæsto et supplice repræsentabantur.*

l Proxima moderatione.] *Cùm ad Danubium sederes, certus victoriæ, si transissēs.*

m Dedignatione parēdi.] *Quod malum ipsi Principes augebant, quibus nec gratiũ, nimis audiētes Ducibus milites es-*

ducum quisquam, *a* aut non amari à militibus, aut amari timet. & inde offensæ gratiæque pariter securi, *b* instant operibus, *c* adsunt exercitationibus, arma, *d* mœnia, viros aptant. Quippe non is Princeps, qui sibi imminere; sibi intendi putet, quod in hostes paretur: quæ persuasio fuit illorum, qui hostilia cum facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed & corpora ipsa langueſcere, gladios etiam incuriâ hebetari retundique gaudebant. Duces porrò nostri, non tam regum exterorum, quàm suorum *e* Principum insidias; nec tam hostium, quàm commilitonum manus ferrumque metuebant,

se. Imò nec tutum erat, ut addit, reverentiâ mereri.

a Aut non amari.] *Acute. Securi duces nunc, inquit, vel in odio militum, vel in amore. Cur in odio? quia delationibus non apud te locus. In amore? quia nec tux virtuti ab aliena times.*

b Instant operibus.] *Quæ res odia gignere solet, si duces nimis operum et munium exactores, præsertim xvo et militia jam molliore. At sub Trajano faciebant, disciplinam et morem veterem instaurantes.*

c Adsunt exercitationibus.] *Nam et ea sub Tyrannis omissæ, aut remissæ, cùm segnitia pro sapientia esset.*

d Mœnia.] *Castrorum, aut urbium in limitibus. An* munia *placet legi, Inde* Munifices *milites? qui facere ea cogebantur;* Immunes, *qui exempti. Nam quòd vir doctus* armamenta *junctum hîc legit, cui doctо probabit?*

e Principum insidias.]

bant. Eſt hæc natura ſideribus, ut parva & exilia validiorum exortus obſcurer: ſimiliter Imperatoris adventu *f* legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen major omnibus quidem eras, ſed ſine ullius diminutione major. eandem auctoritatem præſente te quiſque, quam abſente retinebat: quin etiam pleriſque ex eo reverentia acceſſerat, quòd tu quoque illos reverebare. Itaque perinde ſummis atque infimis carus, ſic Imperatorem commilitonemque *g* miſcueras, ut ſtudium omnium laboremque, & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps

Qui vel per calumnias in Senatu, vel per ſubmiſſos percuſſores in caſtris tollebant. Ideò ſubjungit, commilitonum manus timuiſſe: *& eſt in Tacito, de ſublato Civicâ, ſtruente Domitiano, exemplum. Quid, quòd ipſe Agricola veneno ſublatus à ſuſpicioſo atque invido Principe putabatur? At Trajanus noſter liber puruſque horum ſcelerum: qui, ut Dio ait,* ὔτε ἐφθόνει, ὔτε καθήρει τινά, ἀλλὰ καὶ πάνυ πάντας τοὺς ἀγαθοὺς ἔτίμα καὶ ἐμεγάλυνε: neque invidit cuiquam, neque occidit, ſed planè omnes bonos & honeſtabat, & dignitate augebat.

f Legatorum.] *Hîc* Conſulares *intelligit, & provinciis copioſque præfectos. Nam* Legati *iſto ævo duplices*: Conſulares, *jam dicti, loco Præſidum; & Prætorii, minores, qui ſub illis, ſimilis legionibus Præfecti. Sunt iſta ab ordinatione Auguſti, quæ Dioni optimè expreſſa in Oratione Mæcenatis, libro LII.*

g Miſcueras.] *Auctoritate, et comitate. tum etiam, quòd exigebas opera ſive exercitia, et*

ticeps sociusque relevares. Felices illos, quorum fides & industria, non per internuncios & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis probabantur. Consecuti sunt, ut absens quoque de absentibus, nemini magis, quàm tibi crederes.

Jam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriæ. Iter inde placidum ac modestum, ut planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam, quod adventum tuum *a* non pater quisquam, non maritus expavit. affectata aliis *b* castitas, tibi ingenita & innata, interque ea *c* quæ imputare non possis. Nullus in *d* exigendis vehiculis tumultus,

idem obibas.

a Non pater.] *Qui filiæ suæ timeret:* NON MARITUS, *qui uxori.*

b Castitas, tibi ingenita.] *Excipe, quòd περὶ μειράκια ἐσπουδάκει, ut ait ille:* circa puerorum amores hæsit.

c Quæ imputare non possis.] *Vt benè facta, aut virtutes. Vix enim judicio usurpas, sed naturæ instinctu.*

d Exigendis vehiculis.] *Quæ etsi publica ubique per vias dispositas non tamen comitatui Principis sufficiebant. Erat itaque Palatinum munus in hanc rem, ut in lapide:* M. ULPIUS. AUC. L. CRESCENS. AB. VEHICULIS: *fueritq; profectò hujus Vlpii Trajani. Est & in Nervæ nummis inscriptio.* VEHICULATIONE. ITALIÆ. REMISSA: *sed ea ad publicum cursum spectat, cujus onus in se transtulit (quod ad Italiam attinet) Princeps.*

tus, nullum circa hospitia fastidium: *e* annona, quæ ceteris. Ad hoc comitatus, *f* accinctus, & parens: diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimum, ad exercitus ire: adeò nihil aut certè parum intererat, inter Imperatorem factum, & futurum. Quam dissimilis nuper alterius Principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum *g* abactus hospitum exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si *h* vis aliqua, vel ipsi illi Barbari, *i* quos fugiebat, incidissent. persuadendum provinciis erat illud iter Domitiani fuisse, non Principis. Itaque non tam pro tuâ gloriâ, quàm pro utilitate communi, *k* edicto subjecisti, quid

e Annona, quæ ceteris.] *Spartianus in Hadriano:* Libenter cibis castrensibus in propatulo utebatur, hoc est, larido, caseo, posca, exemplo Scipionis Æmiliani, & Metelli, & auctoris sui Trajani. *Auctorem vocat, quia Hadrianum Principem fecit, et quasi condidit: ipse ejus (ut hodie loquimur) creatura.*

f Accinctus.] *Metaphora. non fluens aut solutus, vere adstrictus, et ut milites tuos decebat.*

g Abactus hospitum.] *Quomodo? hospites abegit. an res atque animantes eorum? istud potest, sed et illud: ut velit tam violentum et fastidiosum in hospitiis fuisse, ut solus ea occuparet, abactis dominis pulsisque.*

h Vis aliqua.] *Hostilis, an et cælestis?*

i Quos fugiebat,] *Adde quæ supra, de falsis ejus victoriis. Acerbè enim et hæc in Domitianum, tota hac oratione materiem ictibus Plinianis et sagittis scopum.*

k Edicto subjecisti.]

quid in utrumque veſtrum eſſet impenſum. Adſueſcat Imperator cum imperio calculum ponere; ſic exeat, ſic redeat, tanquam rationem redditurus; edicat quid abſumſerit. ita fiet ut non abſumat, quod pudeat edicere. Præterea futuri Principes velint nolint, ſciant *l* tanti tuum conſtat: propoſitiſque duobus exemplis, meminerint perinde conjecturam de moribus ſuis homines eſſe facturos, prout hoc vel illud elegerint. Nónne his tot tantiſque meritis novos aliquos honores, novos titulos, merebare? At tu etiam nomen Patris patriæ recuſabas. Quàm longa nobis cum modeſtiâ tuâ pugna? quàm tardè vicimus? Nomen illud quod *m* alii primo ſtatim principatus die ut Imperatoris & Cæſaris receperunt, tu uſque

Quod edictum reverſus propoſuit in publico, de hoſtibus pacatis, limite defenſo: et denique in imo (hoc eſt, ſubjeciſti) *de impendiis via.*

l Tanti tuum.] *Rectum eſt, nec patienter audio qui conantur, tanti iurum. Quis finis Criticæ prurigini? Rectum et clarum eſt, ut dixi. ſciant, inquit, poſteri, tanti tuum iter conſtitiſſe; tanti, alterius.*

m Alii primo ſtatim.] *Nõ omnes, ne hoc perſuaſurũ te puta. Plin. Nam nec Auguſtus quidem, niſi ſerò recepit; et Tiberius oblatũ, per modeſtiam diſtulit: Nero, per ætatem. quæ ſingula in Suetonio ita leges. Quin tamẽ pleriq; alii ſtatim, non immunegatum, aut Plinio hoc ereptum. An non tamen Capitolinus, qui ſic in Pertinace? Primus ſanè omnium, ea die qua Au-*

usque eo distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, jam te mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi, ut Pater patriæ esses, antè quàm fieres. eras enim in animis, in judiciis nostris, nec publicæ pietatis intererat quid vocarere; nisi quod Ingrata sibi videbatur, si te

gustus est appellatus, etiam Patris patriæ nomen recepit. *Apertè, ut videtur, et nostri* * *φιλαρχαῖοι hic obhærent. Expediam. favetè. Ajo totum locum & concipiendum aliter, & ordinandum, hoc modo*: Eadem die qua Augustus est appellatus, & Flavia Titiana ejus uxor Augusta est appellata, eis horis quibus ille in Capitolio vota solvebat prima sanè omniâ ea die, qua Augustus est appellatus. Etiam Patris patriæ nomen recepit. *Quàm levi aut nullâ mutatiunculâ, sententiam totam mutamus? & verè quamvis audaciter dico. Non de Augusto, sed Augustâ hoc affirmat, primam eodem die hoc nomen sumpsisse, quo & maritus. Examina priorem historiam, ita reperies. Livia illa, post mortem denique mariti,* testamento in nomen Augustæ adsumpta *quod Tacitus et Dio affirmant. Agrippina Claudii, longulè post nuptias* augetur cognomento Augustæ; *Tacitus. et Domitianus ille superbus, tamen suam* altero denique anno consalutavit Augustam: *Suetonius. Antoninus Pius, aliquamdiu post imperium*, Faustinam Augustam appellari à Senatu permisit. *Notes igitur hoc poesteà, et ferè à Senatu factum. neque aliud Spartianus voluit, quàm hunc gratificandi studio properum, dum Pertinax in Capitolio est, eum titulum accensuisse uxori.*

* Amatores antiquitatum.

si te Imperatorem potius vocaret & Cæsarem, cum patrem experiretur. Quod quidem nomen quâ benignitate, quâ indulgentiâ exerces? ut cum civibus tuis, quasi cum liberis parens, vivis? Vt reversus Imperator, qui privatus exieras, *n* agnoscis, agnosceris? eosdem nos, eundem te putas, par omnibus, & hoc tantum cæteris major, quò melior.

Ac primum, *o* qui dies ille, quo exspectatus desideratusq; urbem tuam ingressus es? Jam hoc ipsum, quòd ingressus es, quàm mirum lætumque? nam priores invehi, & importari solebant, non dico quadrijugo curru & albentibus equis, sed *p* humeris hominum, quod arrogantius erat. Tu solâ corporis proceritate elatior aliis & excelsior, non de patientiâ nostrâ quendam triumphum, sed de superbiâ Principum egisti.

n Agnoscis, agnosceris.] *Nihil in fastum mutatus, comiter appellas, salutas cives; & ab iis vicissim idem ille agnoscetis, quod ad mores. Imperium accessit, modestia non abscessit.*

o Qui dies ille.] *Quem votis advocat Martialis, lib. x. epigr. VI. & VII.*

p Humeris hominum.] *Succollati in lecticis. Imitatur Pacatus, in Theodosiana laude, ut plerosq; eminentiores (semel monitum esto) locos:* Quin si quando in lucem venire, & diem ferre potuissent, lecticis thensisque subvecti, & densissima suprà circumq; coöperti virorum armorumque testudine, sensim atque ad numerum movebantur: *& plura, sodes,*

Ergo non ætas quenquam, non valetudo, non sexus retardavit, quo minus oculos insolito spectaculo impleret. Te parvuli noscere, ostentare juvenes, mirari senes. ægri quoque neglecto medentium imperio, ad conspectum tui, quasi ad salutem sanitatemque prorepere. Inde alii se satis vixisse te viso, te recepto; alii nunc magis esse vivendum prædicabunt. Feminas etiam tunc a fecunditatis suæ maxima voluptas subiit, cum cernerent cui Principi cives, cui Imperatori milites peperissent. Videres *b* referta tecta, ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui non nisi *c* suspensum & instabile vestigium caperet; oppletas undique vias, angustumque tramitem relictum tibi; alacrem hinc atque inde populum,

adde vel cum Plinianis argutiis & Venere certantia. Porrò à nostro Domitianum præcipuè tangi, certum est.

a Fecunditatis suæ.] *Seneca, de felicitate sub bono Principe*: Tollere filios cupiunt, & publicis malis indicta sterilitas recluditur.

b Referta tecta.] *Claudianus. Stiliconis ingressu*:

Nonne vides, & plebe vias, & tecta latêre
Matribus?

Iterùm, in Honorii:

---- quantum licuit consurgere tectis
Una repleri turba facies, undare videres
Ima viris, altas effulgere matribus ædes.

Itaque altiora ædium feminis, inspectaculis, de-

cata: ut & in theatrum.

c Suspensum & insta-

pulum, ubique par gaudium paremque clamorem. Tam æqualis ab omnibus ex adventu tuo lætitia percepta est, quàm *d* omnibus venisti: quæ tamen ipsa cum ingressu tuo crevit, ac propè *e* in singulos gradus adaucta est. Gratum erat cunctis, quod *f* Senatum

bile.] *Vt in suggrundiis aut projecturis parietũ.*

d Omnibus venisti.] *Nempe, æqualiter venisti. cuique ordini bonus, et benignus.*

e In singulos gradus.] *Tuos, nec aliter acceperis. Te procedente. magis magisque ipse placuisti, et spectantium lætitia auxit. Nam semper aliqui radii virtutis sparsi.*

f Senatum osculo.] *Pacatus, de Theodosio*: Ille cohonestatus affatu, ille mensa beatus, ille osculò consecratus est. *Et digniores igitur osculo solent excipere: etsi pravi aut superbi Principes fastidierunt. De Caligula Dio*: Paucissimos osculatus est, plerisque autem, etiam Senatorum, vel manum vel pedem præbuit osculandum. *De Nerone, Tranquillus*: Neque adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertivit. *Quid Domitianus? ille, necdum Princeps*, Cænidi patris concubinæ. osculum, ut solet, offerenti, manum præbuit. *Cogita, quid in Principatu. Nempe his talibus illud, apud Arrianum (lib. IV. rerum Alexandri) insederat*: Τοὺς μὲν ἀνθρώπους φιλεῖσθαι πρὸς τῶν ἁσπαζομένων· τὸ θεῖον δὲ ἄνω που ἱδρύμενον, καὶ οὐδὲ ψαύσαι αὐτοῦ θέμις, ἐπὶ τῷδε ἄρα τῇ προσκυνήσει γεραίρεται: Hominibus osculum à salutantibus dari; at numina in alto posita, quia contingere non licet, adoratione coli. *Et isti profectò inter numina se censebant. De toto ritu pluscula ego. II.*

natum osculo exciperes, ut *g* dimissus osculo fueras. Gratum, quòd *h* equestris ordinis decora honore nominum, *i* sine monitore, signares. Gratum, quod tantum non ultro clientibus saluratis, quasdam familiaritatis notas adderes. *k* Gratius tamen, quod sensim &

Electorum, suo capite.

g Dimissus osculo.] *Adhuc illis par, & pro communi more.*

h Equestris ordinis decora.] *Nota. non verò totum ordinem (multa in eo millia) sed decora & apices. Et satis mirum de Nerone scribi, à Tranquillo*: Omnes ordines subinde, ac memoriter salutavit. *Tréne omnes ordines? populum, equitem, Senatum? infinitum sit, & nulla memoria fecerit. Sine cavillo igitur aut calumnia acceperis*, Omnes, *quasi esset, singulos ordines, cum res ferret, salutavit: aut ut expressius dicam, omnes quidem ordines, sed non qui in ordinibus. Mens est, nec plebem quidem in salutationibus omissam. Sed vel sic magna & rara memoria. quæ in Augusto etiam laudabilis, quod* patres in curia salutaverit, sedentes, & quidem nominatim singulos, nullo submonente. *Ita Suetonius de illo*: sed Patres *tantum, qui ad* sexcentos tunc, *aut circa. Lusi igitur aliquando in priore loco, & tentavi*: Omnes S. ordine subinde. *quod esset, omnes Senatores, & ordine uti sedebant, Augusti exemplo.*

i Sine monitore.] *Nomenclatore. qui inter necessaria officia claris olim viris apparebat.*

k Gratius quod sensim.] *Similes affectus aperit Panegyristes Constantini*: Felices, qui te propiùs aspicerent, longiùs positi nominabat; quos præterieras, loci quem occupaverant, pœnitebat. *Et statim*:

& placidè, & quantum *l* respectantium turba pateretur, incederes: quod occursantium populus te quoque, te imo *m* maximè astaret: quod primo statim die latus tuum cederes omnibus. Neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus undique nunc Senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus invaluisset, *n* silentes quietosque lictores tuos subsequebare, *o* nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modestia differebant.

Ausi etiam quidam ut resisteres poscere, & pueri tam citò accessisse palatium: *& plura.*

l Respectantũ turba.] *Qui te antecedebant, per officii speciem. sed & ii cupidi videndi, identidem respectabant, &, ut solet, gradum suum, tuumque unà, tardabant.*

m Maxime adstaret.] *Adsisteret in propinquo. Nam describit cupidè & improbè occursantes, qui propinqui gradum tunc firmabant, et utrimque Principi imminebant.*

n Silentes quietosque] *Duo lictorũm officia: Clamore et Virgâ monebant, aut submovebant. De illo, infra etiam:* Solennis ille lictorum & prænuncius clamor. *Quid prænunciant? Consulem aut magistratum venire, solenni verbo,* Animadvertite. *De virga, qua pellebant, aut pulsabant, Panegyricus, Theodosio:* Tum longè populus abigebatur, nec otiosa viatoris manus plebem verbere abigebat. *Plura in* 1. *Electorum, Capite.* De Lictoribus.

o Nam milites.] *Ii quoque stipabant Principem, et ferociter solent submovere. Non fecit Trajanus: nec Pertinax quidem, de quo Herodianus:* Εκέλευσε τοὺς στρα-

Ubi verò cœpisti *a* Capitolium ascendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio? quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi eodem loco salutaverant Imperatorem? quin etiam deum ipsum tunc præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Ut quidem *b* iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circumstantium gaudia? *c* quàm recens clamor? quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem?

πώτας παύσασθαι τῆς πρὸς τοὺς δήμους ὕβρεως, καὶ μήτε παίειν τινὰ τῶν παριόντων: Milites jussit abstinere ab omni contumelia in populum, & nec pulsare aliquem adeuntium.

Nihil à plebe habitu.] *Quiáne togati erant? Capitolinus, in M. Antonio:* In Italiam veniens togam & ipse sumpsit, & togatos jussit esse milites: nec unquam sagati fuerunt sub eo. *Quod honori Italiæ & urbis datum. in quâ ipsa custodia Principis togata. Tacitus*, Nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet.

a Capitolium ascendere.] *Priscâ pietate et ritu; Diis in abitu vota nuncupare, in reditu solvere.*

b Iisdem vestigiis] *In suggestu aut editiore loco, ut ex Cedreno dixi in adoptione à Nervâ factum. Sed cur ille, hoc clarum: cur nunc Trajanus? neque enim ibi concio. Puto alterutrum, sive ut Iovem eminentior, et conspicuus omnibus, salutaret; sive ut populum ipsum. Nam & hunc venerari in publico Principes solent.*

c Quam recens clamor.] *An* repens *& subitus? Sed nil muto. totâ nempe viâ clamaverant*

diem? ut plena altaribus, *d* augusta victimis cuncta? ut *e* in unius salutem collata omnium vota? cùm sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed eâ moderatione, ut si privatam domum peteres: ceteri ad penates suos quisque, iterarurus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudēdi est. Oneratset alium hujusmodi introitus, tu quotidie admirabilior & melior: talis denique, quales alii Principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. junxisti enim ac miscuisti *f* res diversissimas, *g* securi-

faverantque tamen nunc alacriter & fortiter iterùm, quasi recentes.

d Augusta victimis.] *Vt moris in adventu & auspiciis novi Principis, quem Diis commendabant. Tacitus* 11. *Histor.* Exstructis altaribus, cæsisque victimis: regium in morem: *Vitellio felicet adventante. Quid, quod in Caligulæ, optassimi (heu vanæ spei!) Principis initiis*, supra centū sexaginta millia victimarum cæsa? *Suetonius tradit: & ego plurima, ad Taciti dictum locum.*

e In unius salutem.] *Infrà*: Non distringimus te (*Iupiter*) votis. simplex, cunctaq; ista complexum, unum omnium votum est, Salus Principis.

f Res olim diversissimas.] *Phrasi pari & acumine, Tacitus*: Rex olim dissociabiles miscuerit, Principatum & Libertatem: *de Nerva. Pacatus*: Res diversissimas junxi, metum & temeritatem.

g Securitatem.] *Qui dum imperarunt, fidunt jam sibi, ac potentiæ suæ*

tatem olim imperantis, & incipientis pudorem. Non tu civium amplexus *h* ad pedes tuos deprimis, nec oſculum *i* manu reddis. manet Imperatori *k* quæ prior humanitas, dexteræ verecundia. Incedebas pedibus? incedis. lætabaris labore? lætaris. *l* eadémque omnia illa circa te, nihil ipſo te fortuna mutavit. Liberum eſt ingrediente per publicum Principe ſubſiſtere, occurrere, comitari, præterire. Ambulas inter nos *m* non quaſi contingas: & copiam tui, *n* non ut impu-

ſunt ſecurix qui incipiunt, nomen aliquem et pudorem, ut in re nova et ardua, habent. At tu, inquit, utrumque jungis et temperas: ſecurus, ut vetus regnandi; verecundus modeſtuſque, ut tiro.

h Ad pedes.] *Vt Caligulæ, et ejuſmodi monſtra.*

i Manu reddis.] *Infrà*: Cùm velut affixi curulibus ſuis, manum tantùm, & hanc cunctanter, & imputantibus ſimiles, promerent.

k Quæ prior.] *Aliquid hic altioris vulneris aut defectus, ſed ex Cuſpiniani libro ſupplendi. In illo eſt*: quæ prioris humanitas dexteræ verecundia. *Planè legendum*: quæ * prior oris humanitas, dexteræ verecundia. *Ad antecedentia hoc refer. Ore oſculum reddis; humanitas eſt. dexteram oſculandam non offers; verecundia eſt.*

l Eademque omnia illa.] *Vide ne argutius verumque*: eademque omnia. Ita circa te, nihil in ipſo te fortuna mutavit.

m Non quaſi contingas.] *Iterum melius*: inter nos, nos quaſi contingas: *quaſi unus ſis è nobis.*

n Non ut imputes.] *Vt*

* *Sive etiam*, prius.

imputes, facis. *o* Hæret lateri tuo quisquis acceſſit, finemque ſermoni *p* ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia facit. Regimur quidem à te, & ſubjecti tibi, ſed quemadmodum legibus ſumus. nam & illæ cupiditates noſtras, libidineſque moderantur; nobiſcum tamen, & inter nos, verſantur. Eminnes, excellis, ut honor, ut poteſtas, quæ ſuper homines quidem, hominum ſunt tamen. Ante te Principes, faſtidio noſtri & quodam æqualitatis metu, uſum pedum amiſerant. illos ergo *q* humeri, cerviceſque

quaſi beneficium inſcribas, in rationibus noſtris ponas. Id eſt, ita hoc facis, tamquam faciendum fit: non quaſi novum aliquid aut magnum.

o Hæret lateri tuo.] *Quo nomine laudatur et Marcus Imp. ab Herodiano:* Παρῆν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐρχομένοις ἑαυτὸν ἐπεικῆ καὶ μέτριον βασιλέα, τάς τε προσιόντας δεξιούμενος, καὶ κωλύων τὸς περὶ αὐτὸν δορυφόρους ἀποσοβεῖν τὸς ὀχλοῦντας: Exhibuit ſe ſubditis, comem & commodum Principem,

D 5 ſercùm quoſvis accedentes exciperet, & vetaret ſtipatores quemquam advenientem à ſe repellere.

p Suus cuique pudor.] *Qui ſermonem magnum brevemque faciat, ut ipſe talis.*

q Humeri cerviceſque] *Nempe in lecticis. Sed quid? nónne vulgò ea in uſu? nónne, nan dicam Senatores, ſed equites, et omnes paulò honeſtiores iis utebantur? Factum et docui 1. Electorum. Quæ igitur hìc ſuperbia culpata? Quod ubi Princeps, et major illa perſona, itemque in publicis conventibus,*

ſervorum r ſuper ora noſtra; te fama, te gloria, te civium pietas, te libertas ſuper ipſos Principes vehunt: te ad ſidera tollit humus, ſ ita communia & confuſa Principis veſtigia.

Nec vereor P. C. ne longior videar, cùm ſit maximè optandum, ut ea pro quibus aguntur Principi gratiæ, multa ſint: quæ quidem reverentius fuerit integra illibataque cogitationibus veſtris reſervari, quàm carptim, breviterque perſtringi. quia ferè ſequitur ut illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta ſunt, eſſe videantur. Niſi verò leviter attingi placet, locupletatas tribus, datumque t congiarium populo, & datum

aut pompis, alii abſtinerent à lecticis, et pedibus graderentur. At illi, ut emmerent, aſſumebant, et quod hic addit, ſuper ora et capita alierum ferebantur.

r Super ora noſtra.] Iuvenalis:

---- turba cedente vehetur.
Dives, & ingenti curret ſuper ora Liburno.

Seneca: Quos ſupra capita hominum lectica ſuſpendit.

ſ Ita communia.] Iamolim emendavimus: ita communis: de humo ſcilicet, quam tu Trajane nobiſcum calcas, et veſtigia cum noſtris miſces.

t Congiarium populo.] Id eſt plebi, nec niſi illi parti ferè (ita obſerves) quæ frumentum è publico capiebat. Martialis:

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus,

tum totum, *a* cùm donativi partem milites accepissent. An mediocris animi est his potiùs *b* repræsentare, quibus *c* magis negari potest? Quanquam in hac quoq; diversitate æqualitatis ratio servata est. æquari sunt enim populo milites, eò quòd partem, sed priores: populus militibus, quòd posterior, sed totum statim accepit. Enimvero quâ benignitate divisum est? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum est his qui post *d* edictum tuum, *e* in locum erasorum, subditi fuerant: æquatique sunt ceteris illi etiam, quibus non erat promissum. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur;

Ita Popularia *in theatris, plebis loca: et* Populares, *homines è plebe. Suetonius* voce Populi *crebrò sic utitur, vel assidue.*

a Cum donativi partem.] *Hæc res ita fuit. Promiserat congiarium plebe, donativum militi, eodem tempore (nam sic ferè solet) Trajanus. At cùm æraxium utriq; largitioni simul non sufficeret; dimidium promissi militibus statim dedit: populo, totum sed paulò serius. Ita illi in tempore prælati, hi in summâ.*

b Repræsentare.] *Totum in præsenti solvere.*

c Magis negari potest.] *Quidni? aut quid à populo, præter voculas et querelas, timeas? Sed miles et facta addere potest: tamen illi totum datum, huic negatum aut dilatum: quod magnitudinem animi sure interpretatur.*

d Edictum tuum.] *Quo proscriptisti, et pronunciasti publicè, te daturum.*

e In locum erasorum.] *In tabulis civium nomina, qui frumentum capiebant. Siqui morerentur,*

exſpectatum eſt, proviſumque ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuiſſet. veniret quiſque cum vellet, veniret quiſque cum poſſet. Magnificum Cæſar, & tuum, disjunctiſſimas terras munificentiæ ingenio *f* velut admovere, immenſaque ſpatia liberalitate contrahere, intercedere caſibus, occurſare fortunæ, atque omni ope adniti, ne quis è plebe Romanâ dante congiarium te, hominem magis ſentires fuiſſe, quàm civem. Adventante congiarii die, obſervare Principis egreſſum in publicum, inſidere vias examina infantium, futuruſque populus ſolebat: labor parentibus erat oſtentare parvulos, impoſitoſque cervicibus adulantia verba blandáique voces edocere: reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus ſurdas Principis aures adſtrepebant; ignarique quid rogaſſent, quid non impetraſſent,

vel migrarent; eraſis nominibus alii ſubſtituebantur, vel per Annonæ Præfectum, vel per ejus dividendæ Curatores. Nunc igitur dicit, Si qui ſubſtituti poſteà & ſubſcripti, jure non iis debebatur. neque enim promiſſum erat, niſi qui tunc eſſent. at Trajanus tamen benignè, etiam hos admiſit. Aliter atque Auguſtus. qui, cùm congiario propoſito multos manumiſſos inſertoſque civium numero comperiſſet, negavit accepturos, quibus promiſſum non eſſet.

f Velut admovere.] *Qui abſentes habiti pro præſentibus. & mox* intercedere caſibus, *ad ægros ſpectat vel abſentes.*

sent, *g* donec planè scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti. & quanquam lætissimum oculis tuis esset, conspectu Romanæ sobolis impleri, omnes tamen antequàm te viderent, adirentve, recipi, *h* incidì jussisti: ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur. crescerent de tuo, qui crescerent tibi; alimentisque tuis ad stipendia 7
tua pervenirent; tantumque omnes uni tibi, quantum parentibus suis quisque, deberent.

Rectè Cæsar, quòd spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. nullum est enim magno Principe, immortalitatemque merituro, impendii genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos *i* ingentia præmia, & pars pœnæ, cohortantur; pauperibus educandis una

g Donec planè scirent.] *Quousque igitur? ad undecimum annum, ex his Suetonii, in Augusto.* Congiaria populo frequenter dedit, ac ne minores quidem pueros præteriit, quamvis antè non nisi ab undecimo ætatis anno accipere consuessent. *Maiores igitur pueri, sed tamen adhuc pueri capiebant.*

h Incidi.] *In tabulas. Seneca* IIII. *De Benefic.* Frumentum publicum tam fur quàm perjurus accipiunt, & sine discrimine morum, quisquis civis est. *Aliquot ibi scripti libri*, quisqois incisus est.

i Ingentia præmia.] *Ex lege Iuliâ & Papiâ: de*

una ratio est, bonus Princeps. Hic fiduciâ sui procreatos, nisi largâ manu fovet, auget, amplectitur; occasum imperii, occasum Reipublicæ accelerat. frustraque proceres Princeps, plebe neglectâ, ut defectum corpore caput, nutaturumque instabili pondere, tuetur. Facile est conjectare, quod perceperis gaudium, cùm te parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima parvulorum civium vox aures tuas imbuit, quibus tu *a* daturus alimenta, hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te liberos tollere libeat, expediat. Nemo jam parens filio, nisi fragilitatis humanæ vices horret, nec inter insanabiles

de quibus affatim III. *Annalium Tacit.*

a Daturus alimenta] *Atqui de Congiario dixit tantùm, quod sanè diversum ab istis: & infrà bis terq; disungit?* In spem congiariorum, in spem alimentorum. *Iterum*: Congiarium das de tuo, alimenta de tuo. *Diversa hæc igitur. Sed opinari licet, quod qui ad congiaria admissi, iidem ad frumenta. Nam sic* Alimenta *interpretari Capitolinus videtur in Antonino*: Pueros & pullas novorum hominum frumentariæ perceptioni adscripsit: *ut puto exemplo istio Trajani, sed & Hadriani, de quo Spartianus*: Pueris ac puellis, quibus etiam Trajanus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adjecit. *At quæ hæc nunc à Trajano Romæ: postea per Italiam hanc liberalitatẽ sparsit. Quæ in eo tam benigna* (verba Dionis)

nabiles morbos Principis ita numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; majus tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeo nihil largiatur Princeps, dum nihil auferat, non alat dum non occidat: nec decrunt qui filios concupiscant. Contrà, largiatur & auferat, alat & occidat; næ ille in tam brevi tempore effecerit, ut omnes non 7
posterorum modo, sed sui parentumque pœniteat. Quocircà nihil magis in tuâ totâ liberalitate laudaverim, quàm quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neque à te liberi civium, ut ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur. quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini est ereptum; locupletatisque tam multis, pauperiorem esse factum Principem tantùm. quanquam nec hunc quidem: nam cujus est quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes habet. 7

Alio

ὡς καὶ ταῖς πόλεσι ταῖς ὑπ' Ἰταλίᾳ πρὸς τὴν παίδων τροφὴν πολλὰ χαρίσασθαι: ut etiam opidis Italiæ multa, ad puerorum alimenta, contulerit. *Hoc himmi* ita edunt: IMP. TRAJANO. AUG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. PP. S. P. Q. R. OPTI, MO. PRINCIPI: *parte versâ*, ALIM. ITAL. *cum figurâ viri alimenta in pueros distribuentis. Manfit institutum*; *et* Cura alimentorum in Italia, *inter*

Aliò me vocat numerosa gloria tua, aliò autem? quasi verò jam satis veneratus miratusque sim, quòd tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii tibi conscius ab insectatione ejus *a* averteres famam; nec ut tristes hominum mœstosque sermones lætiore materiâ detineres: nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti; nec tibi bene faciendi fuit caussa, utquè malè feceras, impunè fecisses: amor impendio isto, non venia quæsita est, populusque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis: quodque anteà Principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis objectabant, id tu tam innocens populo dedisti, *b* quàm populus accepit. Paulò minus P. C.

honestissima munera fuit, atque adeò post regimen Provinciarum suscepta. Vide in vitâ Pertinacis, & Iuliani.

a Averteres famam.] *Vt Nero, qui sublato Britannico,* potissimos amicorum largitione auxit, *ait Tacitus; & post cædem matris, donativa, congiaria, ludos dedit, frigerando rumori.*

b Quam populus accepit.] *Nam ut Claudianus cecinit:*

Non tibi vænales captant æraria plausus
Corruptura fidem, meritis offertur inemptus,
Pura mente, favor.

At in noxâ populus victus, cùm noxioso, lucelli caussâ, blanditur & favet.

P. C. *c* quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas Principis noſtri conquiſivit, invenit, adſcivit. hi ſubſidium bellorum, ornamentum pacis, publicis ſumptibus aluntur; patriamque non ut patriam tantum, verum ut altricem amare condiſcunt. Ex his caſtra, ex his tribus replebuntur, ex his quandoque naſcentur, quibus alimentis opus non ſit. Dent tibi Cæſar ætatem dii, quam mereris, ſerventque animum quem dederunt, & quanto majorem infantium turbam iterum atque iterum jubebis incidi. augetur enim quotidie & creſcit, non quia cariores parentibus liberi, ſed quia Principi cives. dabis congiaria ſi voles, illa tamen *d* propter te naſcuntur.

e Inſtar ego perpetui congiarii reor affluentiam annonæ. *f* Hujus aliquando cura Pom-

c Quinque millia ingenuorum.] *Numerus haud grandis (pro opibus Romanis, aut copiâ aliâ frumentantium:) ſed notandum. quod* ingenuorum *dicit. Non paſſim conquiſivit liberos aut libertos; ſed ingenuos duntaxat, & ſanguinis purioris. ex quibus miles, & alibi utiles cives, legerentur.*

d Propter te naſcuntur.] *Invitante ſe-cunditatem virtute tuâ, & felici hoc imperii ſtatu.*

e Inſtar ego.] *Suſpicor de hiatu aliquo, nec ſatis hærent. etſi fateor tamen oppoſitè Congiariis Annonam ſubtexi, ut quæ pariter liberalitatem tangit: ſed verba tamen aliqua abſunt, quibus decorè eò tranſierit.*

f Hujus cura Pompejo.] *Cn. Pompejus, anno urbis* DCXCVI. *Præfectu-*

Pompejo non minus addidit gloriæ, quam *a* pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, Oriens triumphis, Occidensque lustratus. Nec vero *b* ille civilius, quam parens noster, auctoritate, consilio, fide, reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, *c* litoribus mare, litora mari reddidit, diversasque gentes ita commercio miscuit, ut quod genitum esset usquam, id apud omnes natum esse videretur. Nónne cernere datur, ut sine ullius injuria omnis usibus nostris annus exuberet? quippe non ut ex hostico

ram annonæ in quinquennium accepit, cum XV. *Legatis attributis et imperio in maria, portus, insulas, ut bello Piratico habuerat. Id* S C. *factum in sententiam Ciceronis, recenter ab exsilio reducti, cum plebem timerent, annonæ prætextu, motus turbasque daturam.*

a Pulsus ambitus.] *In tertio ejus Consulatu, cum legem de Ambitu pertulit, et judicia ea severiter exercuit.*

b Ille civilius] *Diligentiâ enim et auctoritate, non armis, copia annonæ parta. Factum ejus, quod laudem plausumque meruit, scriptores ita narrant. Missis Legatorum aliis alio, ipse in Siciliam, Sardiniam, Africam ivit. ac magnâ jam vi frumenti, naves conscendit, solvique jussit. Timentibus et cunctantibus gubernatoribus, ob vim venti (turbido ita atque infesto mari:) ipse primus oram solvit, et animosè exclamavit, Navigare necesse est, vivere necesse non est. Navigavit, appulit. horrea frumento, omnes gaudio implevit.*

c Litoribus mare.] *Quia terræ videbatur sine mari jam esse, cujus usum*

hostico raptæ, perituræque *d* in horreis messes, nequidquam quiritantibus sociis auferuntur. Devehunt ipsi quod terra genuit, quod fidus aluit, quod annus tulit; nec *e* novis indictionibus pressi, ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus, quidquid *f* videtur emere. inde copiæ, inde annona, de quâ inter licentem, vendentemque conveniat: inde hîc satietas, nec fames usquam.

Ægyptus, *g* alendis augendisque seminibus, ita gloriata est, ut *h* nihil imbri-

bus

fructúmq; non habebant. Nihil enim inferebatur.

d In horreis.] *Quæ Romani in provinciis passim habebant, ubi frumenta conderent, & militares annonas.*

e Novis indictionibus.] *Propriè, Asconius.* Omne genus pensitationum in hoc capite positum est, Canonis. Oblationis, Indictionis. *Et Canon, est ordinarium tributum; Oblatio, voluntarium; Indictio, novum & superadditum.*

f Videtur emere.] *Vera, et non imaginaria emptio est fisci. Quomodo imaginaria? A pronius ille Tullianus docuerit, Frumentariâ in Verrem Cogebant socios alteras Decumas reddere, sed emendas ex S Cto. Ipsis pecunia cedebat, socius ludibrium, et titulo emendi rapiebant. Vide, sodes, Oratorem dictum. Nihil hîc tale, ais noster: fides ubique et veritas. Aberrant mente (Plinii, dico) qui* jubetur *hîc emendant.*

g Alendis augendisq;.] *Duo in Ægypto laudat, quòd bene alat et producat semina; alterum, quòd augeat, et cum* centesimo *sæpe (ita alter Plinius) fructu reddat.*

h Nihil imbribus.] *Notum, hodieque certum, in eâ regione non pluere, stillare interdum rorem inflar, cetera fluvio irra-*

bus *a* cæloque deberet. siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quàm quas ipsa devexerat, tantis segetibus *b* induebatur, ut cum ferraciſſimis terris quasi nunquam cessura certaret. hæc inopinâ siccitate usque in injuriam sterilitatis exaruit: quia *c* piger Nilus cunctanter alveo sese ac languidè extulerat, ingentibus quoque tunc quidem illo fluminibus. fluminibus tamen, conserendus. Hinc pars magna terrarum mergi palanti amne consueta, alto pulvere incanduit. Frustra tunc Ægyptus nubila optavit, *d* cælumque respexit, cùm ipse secunditatis

ganti deberi. *Claudianus Epigrammatis*:

Ægyptus sine nube ferax, imbrésque serenos
Sola tenet, secura poli, non indiga venti,
Gaudet aquis quas ipsa vehit, Nilóq; redundat.

Vbi imbres serenos *dicit ipsam irrigationem fluvialem, quæ sereno, & in æstate.*

a Cæloque.] *Neque enim hìc, ut ille canit,* pluvio supplicat herba Jovi. *& ut alter*:

Terra suis contenta bonis, nihil indiga mercis
Aut Jovis. in sola tanta est fiducia Nilo.

b Induebatur.] *Audaciter satis et poëticè. terra segetibus tegi, & quasi vestiri videtur.*

c Piger Nilus.] *Non assurgens et exspatians, ut solet. cujus* justum incrementum *Plinius esse scribit*, cubitorum XVI. Minores aquas, non omnia rigare; ampliores, detineri tardiùs recedendo. *Deodorus, atque alii videndi.*

d Cælumque respexit.] In Ægypto (*ait Seneca*)

tis parens contractior & exilior, iisdem ubertatem ejus anni angustiis, quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque enim solùm vagus ille e expanditor amnis intra usurpata semper collium substiterat atque hæserat, sed f supino etiam ac detinenti solo non placido se mollique lapsu refugum abstulerat, & nec dum satis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est, ubertate, regio fraudata, sic opem Cæsaris invocavit, ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium, quàm dum nunciat. Tam velox Cæsar potentia tua est, tamque in omnia pariter intenta bonitas & accincta: ut tristius aliquid sæculo tuo patiis, ad remedium salutemque sufficiat, ut scias: Omnibus equidem gentibus fertiles annos, gratasque terras precor: crediderim tamen, per hunc Ægypti statum, tuas fortunam vires experiri, tuamque vigilantiam g exspectare voluisse. Nam cùm

nemo aratorem aspicit cælum.

e Expanditor amnis.] *Vim verbi capio, ipsum vix admitto. Novum dumque est: & an non magis*, exspatiator? *aut si quis Vulcanus magis affabre aliquid effingit.*

f Supino etiam ac detinenti.] *Supinum solum dicit, molliter altum pendulumq; et fortasse aptius cum eâ voce*, detumenti *hic jungas. Etsi* detinenti *capere licet, solum jacens aut planum, quod solet aquas diutius tenere*

g Exspectare voluisse.] *Vide an*, spectati.

cùm omnia ubique ſecunda merearis, nónne manifeſtum eſt, ſi quid adverſi cadat, tuis laudibus, tuiſque virtutibus, materiem campumque præſterni? cùm ſecunda felices, *h* adverſa magnos probent.

i Percrebuerat antiquitus, urbem noſtram, niſi opibus Ægypti alì ſuſtentarique non poſſe. Superbiebat *k* ventoſa & inſolens natio, quòd victorem quidem populum, paſceret tamen; quodque in ſuo flumine, in ſuis manibus, vel abundantia noſtra, vel fames eſſet. Refudimus Nilo ſuas copias, recepit

h Adverſa magnos.] *Seneca De Providentiâ:* Magnus es vir. ſed unde ſcio, ſi tibi fortunanon dat facultatem exhibendæ virtutis? *et toto eo libello (certè aureo) argumentum hoc pertractat.*

i Percrebuerat antiquitus.] *Et ſanè benè antiquitus, opem illinc à Romanis reperio petitâ. In Polybianis fragmētis:* Οἱ Ῥωμαῖοι πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς Πτολεμαῖον, βυλόμενοι σίτῳ χορηγηθῆναι. Διὰ τὸ μεγάλην εἶναι παρ' αὐτοῖς σπάνιν: Romani legatos ad Ptolomæum miſerunt, petentes frumenti ſibi copiam fieri, cujus inopia premebantur. *Hoc factum bello Punico ſecundo, cùm Italia tota vaſta ab Annibale fuit. Factum et aliàs ſed Plinii tamen hic dictio, ſpectat Auguſti tempora maximè, et deinceps, cùm publica inſtituta frumentatio fundum et fundamentum haberet in Africâ et Ægypto.*

k Ventoſa natio.] *Ipſe illo verbo Vopiſcus, in Saturnino:* Ægyptii, viri ventoſi, furibundi, jactantes, injurioſi, vani. *Atque alii paſſim, haud ſplendidè ſuper ipſa gen-*

cepit frumenta quæ miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare: sciat se non esse populo R. necessariam, *a* & tamen serviat. Post hæc, si volet, Nilus amet alveum suum, & fluminis modum servet. Nihil hoc ad urbem, ac ne ad Ægyptum quidem, nisi ut inde navigia inania & vacua, & similia redeuntibus, hinc plena & onusta, & qualia solent venire, mittantur: *b* conversoque munere maris, hinc potiùs *c* venti ferentes, & brevis cursus optentur. Mirum Cæsar, videretur, si desidem Ægyptum, cessantemque Nilum, *d* non sensisset urbis annona. quæ tuis opibus, tuâ curâ usque illuc redundavit, ut simul probaretur, & nos Ægypto posse, & nobis Ægyptum carere non posse. Actum erat de secundissimâ gente, si libera

te loquuntur, etsi de terra.

a Et tamen serviat.] *Ingeniosè Livinejus*, tantùm serviat.

b Conversoque munere.] *Quia mare jam non adfert plenas illinc naves, sed nos illuc mittimus.*

c Venti ferentes.] *A puppe, et qui impellunt provehuntque, Seneca*: Sic illum afficiunt divitiæ, ut navigantem secundus ac ferens ventus. *Virgilius*:

Exspectet facilemq; fugam, ventósque ferentes.

d Non sensisset urbis annona.] *Quia, ut Iosephus lib.* 11. *Excidii notat*, Ægyptus quatuor mensium annonam urbi suppeditabat, Afri-

libera fuiſſet. pudebat ſterilitatis inſolitæ, nec minùs erubeſcebat fame, quàm torquebatur; cum pariter à te neceſſitatibus ejus pudorique ſubventum eſt. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipſi referſiſſent; quibuſque de campis illa ſubvecta meſſis, quáve in Ægypti parte *e* alius âmnis. Ita beneficio tuo *f* nec maligna tellus, & obſequens Nilus, Ægypto quidem ſæpe, ſed *g* gloriæ noſtræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc juvat provincias omnes in fidem noſtram ditionémque veniſſe, poſtquam contigit Princeps terrarum, qui fecunditatem nunc huc, nunc illuc, ut tempus & neceſſitas poſceret, transferret referretque? qui diremptam mari gentem, ut partem aliquam populi plebiſque Romanæ, aleret ac tueretur? Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, ut omnes ſimul terras uberet, foveatque: hic omnibus pariter, ſi non ſterilitatem, at mala ſterilitatis ex-

ca autem octo.

e Alius amnis.] *Nilus fecunditatis auctor. Sed verior lectio,* annus: *alius alibi proventus, et meſſis.*

f Nec maligna tellus.] *Tu feciſti videri terram fertilem, et Nilum evagantem, nam habuerunt quæ illa et illa dare ſolent ſed beneficio tuo.*

g Gloriæ noſtræ.] *Traianus ſanè hoc in ſua poſuit, et nummos cudit, qui exſtant:* IMP. CÆS. NERVA. TRAJANUS. AUG. *parte in altera:* S. P. Q R. OPTIMO. PRINCIPI. NILUS. *Picta effigies Nili recubanſ*

exturbat. hic si non fecunditatem, at bona fecunditatis importat. hic *h* æternis commeatibus Orientem Occidentemque connectit: ut quæ ubique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes invicem capiant, & discant, quantò *i* libertate discordi servientibus sit utilius, unum esse, cui serviant. Quippe discretis quidem bonis omnium, sua cujusque singulos mala: sociatis autem atque permixtis, singulorum *k* mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed sive *l* terris divinitas quædam, sive aliquis

E

tis, cum crocodilo suo & hippopotamo.

h Æternis commeatibus.] *An*, alternis *etiam, & deinde*, feruntur *malum.*

i Libertate discordi servientibus.] *Pugna in verbis videtur. si enim in libertate, quomodo serviunt? Sed nempe vel sic regimen aliquod & imperium paucorum, vel plurimum: et semper subjectio ac parientia. Libertas duntaxat respectu magis arctæ servitutis dicitur. Non tamen displicuit aliquando, servientibus legi: quod ferè assiduũ in libertate, ut pars partem premat, et pellant inter se aut sæviant.*

k Mala ad neminem.] *Intellege, neminẽ alium: manent apud eum, quem primò premunt & tangunt. Totius periodi acumen hoc est: in magno & communi imperio, bona fiunt communia, & quidquid usquam est, ubique est, translatione & commercio: non ita in malis, quæ manent apud possessorem.*

l Terris divinitas.] *A quâ opinione* Terra mater, *sive* Ops, *et* Rhea, *inter deas: sed et singulas regiones, ut Galliam, Ægyptum, Italiam, pin-*

quis *m* amnibus genius ; & ſolum illud & flumen ipſum precor, ut hac Principis benignitate contentum, molli gremio ſemina recondat, multiplicata reſtituat. Non equidem repoſcimus fœnus, putet tamen eſſe ſolvendum : fallacémque unius anni fidem, omnibus annis, omnibuſque poſteà ſeculis, tanto magis, quia non exigimus, excuſet.

Satis factum, quà civium, quà ſociorum utilitatibus. viſum eſt ſpectaculum inde non enerve, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frangeret, ſed quod ad *n* pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet : cùm in *o* ſervorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis, & cupido victoriæ cerneretur, Quam deinde *p* in edendo

gebant habebantq; deas.

m Amnibus Genius.] *Item opinio priſca, fluvios & fontes minores Deos, id eſt Genios, cenſentium.*

n Pulchra vulnera. *Gladiatores intelligit*, quibus delectatum Trajanum fuiſſe, *Dio ſcribit. Hic autem color, quo tuebantur Gladiatore: quaſi ea ſpectatio ad militiam ac robur faceret, & vulnera aſſiduè viſa ac mortes, contemptum inducerent utriuſque Cicero ita dixit*, fortiſſimam hanc eſſe contra dolorem & mortem diſciplinam.

o Servorum etiam noxiorumque.] *Duo genera hominum ad hos ludos, Servi aut Noxii, vel bello capti, vel pretio à laniſtis empti : iſti, qui ob facinus aut ſcelus damnati in hos ludos. Ego fuſius de utriuſque, ii. Saturn. cap. III.*

p In edendo liberalitatem.] *Referſne ad copiam & numerum lar-*

edendo liberalitatem, quam a justitiam exhibuit? b omni affectione, aut intactus, aut major. Impetratum est c quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur: d institit ultro, & ut concupisceremus, admonuit.

giter præbitum? an ad missilia et dona interjecta? Utrumque potest. Trajanus quidem ita largus in istis, ut aliquando ad decem millia (Dionis assertio est) gladiatorum dederit, in unis ludis. et si hoc post victorias de Barbaris partas, et ex iis plerosque fuisse opinamur. De missilibus autem, nimis etiam res nota: quæ in cuneos spectatorum spargebant, ingenti pecuniarum jactura.

a Justitiam.] Vi leges Arenæ servaret. itemque præmia promissa fideliter præstaret: sed nec in hos aut illos (ita subdit) affectum inclinaret.

b Omni affectione.] Vide. rarum est, ubi certamen et commissio, ut editor aut spectator non det se in partes. Hæc est inclinatio humani ingenii, pugnare, aut pugnantibus favere. Itaque non dicam vulgus, sed Principes ipsi huic aut illi generi (puta Thracibus, aut Myrmillonibus) favebant, et vincere illos jure vel injuriâ volebant: atque fraude adeò, vel imperio, rem eò trahebant. Suetonius in Tito, c. v. ii. ostendit. et in Domitiano, ut dicam.

c Quod postulabatur.] Liberalitas laudata est, et justitia, addit comitatem. Quidquid turba petebat, fiebat, et eorum voluntati sese aptabat. Volebant hos et illos notos, vel Aulicos, gladiatores? veniebant. Illos dimitti. hunc jugulari? impetrabant. Adime de Postulaticiis gladiatoribus. lib. ii. cap. xvi. et de Populi petitionibus, cap. xxii.

d Institit ultro.] Planè, ut olim Titus, de quo Tranquillus: Populum

nuit. Ac ſic quoque plura inopinata, plura ſubita. Jam quàm libera e ſpectantium ſtudia, quàm ſecurus favor? f Nemini impietas obſtat ſolebat, objecta, quòd g odiſſet gladiatorem. nemo ſpectator h ſpectaculum factus, miſeras voluptates i unco & ignibus tanta comitate tractavit, ut propoſito gladiatorio munere, non ad ſuum, ſed ad ſpectantium arbitrium, ſe editurum profeſſus ſit. Et planè ita fecit. nam neque negavit quidquam petentibus; & ut quæ vellent peterent, ultrò adhortatus eſt. *Sunt non gemina, ſed eadem, his noſtris.*

e Spectantium ſtudia.] *Quæ metu, clamore, ſponſione indicabant. Vide me, II. Satur. cap. XXIIII.*

f Nemini impietas.] *Quod ſub Cajo, et Domitiano, factum ibidem notavi. Quare autem* impietas? *quia contra ſtudium Principis favebant: atque ita læſa majeſtas. quod* Impietatem *appellant (et Græci paſſim ἀσέβειαν) quia publicus ille parens violatus; vel quia et divinitas, quam ſibi duo jam dicti vindicabant.*

g Gladiatorem odiſſet.] *Tale genus, Principi carum.*

h Spectaculum factus.] *Qui ſpectabat, ſpectandus datus, et in Arenam productus. Id quoque duo dicti: ego, loco dicto.*

i Unco & ignibus.] *Nam occiſi aut læſi graviter gladiatores, uncis impacta in Spoliarium trahebantur. In acclamationibus Senatoriis, poſt Commodi mortem:* Gladiatoris cadaver unco trahatur. Gladiatoris cadaver in ſpoliario ponatur: *ubi vulgus et pueri illudebat. De* Ignibus *autem ita habuit adhibebant eos, vel in principio pugnæ, cùm timidius in ferrum irent, et à tergo flagellis aut facibus exſtimulabant: vel in fine, cùm*

bus expiavit. Demens ille, verique honoris ignarus, qui crimina majestatis in arenâ colligebar, ac se despici & contemni, nisi etiam gladiatores ejus veneraremur; sibi maledici, in illis suam divinitatem, suum numen violari interpretabatur: cùm se *k* idem quod deos, idem gladiatores quod se putabat.

At tu Cæsar, quàm pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti? vidimus delatorum *l* agmen inductum, quasi grassatorum, quasi latronum, non solitudinem illi, non iter, *m* sed templum, sed forum insederant. *n* nulla jam testamenta secura,

E 3 nullius

mortui jam, aut jacentes in mortuum, ignibus et ferro explorabantur. Simulabant enim quidam mortem, ut sic efferrentur, et subducerentur morti. Tertullianus: Risimus inter meridianorũ crudelitates, Mercurium mortuos cauterio examinantem. *Quod scilicet aptatum ad poeticam etiam fabulam fuit. Subit et de* Ignibus *posse accipi, ut ipsi ad stipitem affixi arserint in arenâ: quod itẽ scimus factum.*

k Idem quod Deos.] *Palam de Domitiano, qui Deus censeri et audire voluit.*

l Agmen inductum.] *In Amphitheatrum, et per arenam mediam traductum: exemplo Titi. de quo Suetonius:* Delatores mandatoresque in foro fustibus & flagellis cæsos, noviſſimè traductos per Arenam, partim subjici ac vænire umperavit, partim in asperrimas insularum avehi.

m Sed templum.] *Quod illud? Curiam? an ærarium? De isto magis placeat. quod in æde Saturni; et circa pecuniam grandis vel præcipua materia calumniarum.*

n Nulla jam testamen-

a nullius ſtatus certus, non orbitas, non *b* liberi poterant. Auxerat hoc malum Principum avaritia. Advertiſti oculos, atque ut *c* antè caſtris, ita poſteà pacem foro reddidiſti: exeidiſti inteſtinum malum, & providâ ſeveritate caviſti, ne fundata legibus civitas, *d* everſa legibus videretur. Licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua viſenda nobis præbuerit, ut præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos; nunc immanitatem *e* ferarum,

ta.] *Dixine de pecuniis? en exempla Delationis aut calumniæ circa teſtamenta primùm: & audi Suetonium, in Domitiano.* Confiſcabantur alieniſſimæ hereditates, vel exſiſtente uno qui diceret, audiſſe ex defuncto cùm viveret, heredem ſibi Cæſarem eſſe:

a Nullius ſtatus certus.] *Et hîc calumniæ, cum lucro. nam liberi in ſervitutem, ingenui in libertinitatem trahebantur, bono fiſci.*

b Non liberi.] *Ex legibus Papiis, orbitas damnoſa: at liberi prodeſſe debebant, præſertim terni. Omnia autem nunc ſub unam, quod dicitur, Myconum: & crimen, ubi opes.*

c Ante caſtris.] *Diſciplina correcta.*

d Everſa legibus.] *Tacitus, de Papia hac ipſa, ſemper calumniarũ ſegete:* Omnes domus delatorũ interpretationibus ſubvertebantur, utque antehac flagitiis, ita tũc legibus laborabatur.

e Ferarum.] *Venationũ, quas ipſas ita largiter præbuit, ut aliquando in* (*Dione*) mille feræ cæſæ, interdum ad decem millia fuerint. *Ego, cùm talia iſta, et ſæpius ſub uno Principe, aſſidue ſub variis lego: admiratione cũ-*

rum, *f* nunc manſuetudinem incognitam; nunc ſecretas illas & arcanas, ac ſub te primùm *g* communes opes; nihil tamen gratius, nihil ſæculo dignius, quàm quod contigit *h*

E 4 deſi-

flor & hæreo, unde hæc copia ferarum parari poterit? nec videtur una aut triplex Africa, cum Aſia & Europa, ſuffeciſſe.

f Nunc manſuetudinem.] *Nam et ea ſpectaculo. atque aſſuefaciebant feras, præter ingenium, vel parcere paratæ prædæ, vel jugum ferre, ac talia, quæ per na-*

turam vetabantur. Ita in Martialis pluſcula epigrammata de Leone in Arenâ, qui lepuſculos ferebat, non dicam prætercurrentes, ſed inſultantes, ſed in apertum os, ut in caveam, ſe condentes. Sic & uno epigrammate feras aliquot domitas, ac verè ſubiuges, comprehendit, lib. I.

Picto quòd juga delicata collo
Pardus ſuſtinet, improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello:

& adjungit Cervos, Leones, Apros, Biſontes: *quid niſi, ut ipſe dicit, ſpectacula deorum? Ac plura ejuſmodi novitia aſſiduè in Arenam producta.*

g Communes opes.] *Opes Palatinas quas theatris vulgavit, et templis dedicavit Trajanus. Idem Martialis lib. XII.*

Quidquid Parthaſia nitebat aula.
Donatum eſt oculis deiſque noſtris.
Miratur Scythicas virentis auri
Flammas Jupiter, & ſtupet ſuperbas
Regis deliicas graveſque luxus.
Omnes cum Jove nunc ſumus beati.
At nuper, pudet ac piget fateri,
Omnes cum Jove pauperes eramus.

Eſt ipſum hoc, quod tangit Plinius, ſed primò ſcilicet in ludis hæc oſtenſa,

tum denique conſecrata.

h Deſuper intueri.] *E ſpectaculorum gradibus,*

desuper intrueri delatorum *i* supina ora, retortasque cervices. Agnoscebamus & frueb mur,cùm, velut *k* piaculares publicæ solicitudinis victimæ, supra sanguinem *l* noxiorum, ad lenta supplicia *m* gravioresque pœnas ducerentur. Congesti sunt in navigia *n* raptim conquisita, ac tempestatibus dediti. abirent, fugerentque vastatas delationibus terras; ac si quem fluctus ac procellæ scopulis

cùm ii per arenam ducerentur.

i Supina ora.] *Vt conspici ab omnibus, et agnosci possent. Sic milites* Vitellium erigere os, & præbere contumeliis coëgerunt, *ut breviter Tacitus: ut Suetonius quasi interpretans*, reducto coma capite, seu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subrecto, ut visendam præberet faciem. *Nam ignominiâ et supplicio. naturâ os oculosque submittimus: erigebant igitur*, reducto coma capite (*ut Suetonius*) *id est, capillo manu arrepto, et retrorsum cum capite tracto.*

k Piaculares.] *Victimæ sic dicuntur, quæ ob culpam, et ad piandum purgandúmque dantur. Noster lib.* III. *epist.* IX. Ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, elaberentur. *Plautus*: Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam? *Victimæ igitur tales aliena mala excipiebant, et in pœnam succedebant. Ita isti, ad expianda scelera præterita, et detergendam solicitudinem omnium, in mare mittebantur.*

l Noxiorum.] *Super cadavera aut vestigia gladiatorum.*

m Gravioresque pœnas.] *Nam gladiatores brevi morte defuncti, ipsi intabescere pœnis suis destinati.*

n Raptim conquisita.] *Ergo parva aut prava.*

pulis reſervaſſent, hic nuda ſaxa & inhoſpitale litus incoleret: ageret duram & anxiam vitam, relictaque poſt tergum totius generis humani *o* ſecuritate, mœreret.

Memoranda facies, delatorum claſſis permiſſa omnibus ventis, coactaque, vela tempeſtatibus pandere, iratoſque fluctus ſequi, quoſcunque in ſcopulos detuliſſent. Juvabat proſpectare ſtatim à portu ſparſa navigia; & apud illud ipſum mare agere Principi gratias, qui clementiâ ſuâ ſalvâ, ultionem hominum terrarumque diis maris commendaſſet. Quantum diverſitas temporum poſſet, tum maximè cognitum eſt: cùm iiſdem quibus antea *p* cautibus innocentiſſimus quiſque, tunc nocentiſſimus adfigeretur; cumque inſulas omnes, quas modò Senatorum, jam delatorum turba compleret. quos quidem non in præſens tantùm, ſed in æternum repreſſiſti, mille pœnarum *q* indagine incluſos. Ereptum alienas pecunias eunt? perdant quas habent. expellere penatibus geſtiunt? ſuis *r* exturbenturneque,

o Securitate.] *Quæ ſub bonis Principibus. et ideò nummi plures inſcripti,* SECURITAS. P U-BLICA. *Abeant igitur, et ceteris ſecuris (quos inquietabant) ſolis mœreant.*

p Cautibus.] *Scopulis ſive inſulis ſaxoſis ut Gyarus, Seriphus, ſimiles: quibus exules ſolent includere.*

q Indagine incluſos.] *Variarum legum laqueis retibuſq; cinctos, ut feras, ne poſſint perrumpere.*

r Exturbentur.] *In ex-*

ut antèa, *a* exſanguem illam & ferream frontem, nequidquam convulnerandam præbeant *b* punctis, & *c* notas ſuas rideant: ſed ſpectent paria præmio damna, nec majores ſpes quàm metus habeant, timeantque quantum timebantur. Ingenti quidem animo divus *d* Titus ſecuritati noſtræ ultionique proſpexerat, ideoque numinibus æquatus eſt: ſed quanto tu quandoque dignior

ſilium pellantur. Martialis: Et delator habet, quod dabat, exſilium. *Apparet ex iſtis, parem pœnam delatoribus poſitam, quam ibant irrogatum. Quod Theodoſius & Honorius ſtatuerunt, vel reſtituerunt, lege latâ* Quiſquis crimen intendit, non impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii. *Origo autem ab Auguſto videtur. qui* diuturnorum reorum nomina abolevit, conditione propoſita, ut ſiquis quem repetere vellet, per periculum pœnæ ſubiret: *Suetonius, cap.* XXXII.

a Exſanguem,] *Sine rubore, cujus cauſa ſanguis.*

b Punctis.] *Litteris ſtigmate inuſtis. Nam vetus pœnæ calumniatorum à lege Rhemniâ fuit, frontem inuri* K. *litterâ, quæ* Kalumniam (*ita olim ſcribebant*) *notat. Cicero pro Roſcio Amerino aperte: & Papiniano*, homo integræ frontis *opponitur* calumniæ damnato.

c Notas ſuas.] *Stigmata, ut dixi. An eadem nota intellecta Capitolino, cum ſcribit in M. Antonino*: Calumniis quadruplatorum interceſſit, appoſita falſis delatoribus nota? *an infamiæ notam magis eſt accipi? Nam et ea delatores ſequebatur. ut Valens ac Valentinianus Impp. reſcribunt.*

d Titus.] *Tangit Sueto-*

gnior cœlo, qui tot res illi adjeciſti, propter quas illum *e* deum fecimus? Id hoc magis arduum fuit, quòd Imperator Nerva te filio, te ſucceſſore digniſſimus, perquàm magna quædam *f* edicto Titi adſtruxerat, nihilque reliquiſſe tibi videbatur, qui tam multa excogitaſti, ac ſi ante te nihil eſſet inventum. Quæ ſingula quantum tibi gratiæ diſpenſata adjeciſſent? at tu ſimul omnia profudiſti *g* ut ſol & dies non parte aliquâ, ſed ſtatim totus, nec uni aut alteri, ſed omnibus in commune profertur.

Quam juvat cernere ærarium *h* ſilens &

nius in Tito. cap. VIII.

e Deum fecimus.] *Atqui ante dixit. à Domitiano Deum factum, ut ipſe* Dei frater videretur: *hic à Senatu. Pro inſigni pugna hæc habet vir doctus: quam ego nullam video, aut ſtili hujus brevi motu componam. Domitianus Deum dici voluit et curavit, ſed ob ſuum finem Senatus conſuit et libens paruit, quia meritus erat, et maxime ob ſecuritatem hanc Senatui bonisque partam.*

f Edicto.] *Decalumniatoribus. Apud Dionem aliquid in Nerva:* Servos eum & libertos puniſſe, qui dominis aut patronis periculum feciſſent; néve in poſterum liceret. Item nequis impietatis aut ritus Judaici (*Chriſtianiſmi etiam, opinor*) accuſaretur.

g Ut ſol.] *Apta imago, & ſimilis in Symmachi epiſt.* I. *libri* IX. Sicut omnibus in hac vita poſitis ac locatis communis eſt cæli ſpiritus, lux diei: ita clementiam maximi Principis ſentiant vota & facta cunctorum.

b Silens.] *Sine ſtrepitu, ſine litibus. Nam et apud*

quietum,& quale ante delatores erat? nunc *a* templum illud, nunc verè *b* deus, non *c* ſpoliarium civium; cruentarumque *d* prædarum ſævum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc *e* locus unus, in quo, optimo Principe, boni malis impares eſſent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publicâ utilitate convulſum: nec pœna cuiquam remiſſa, ſed *f* addita eſt ultio, ſolumque

Præfectos ærarii querelæ, et cauſæ.

a Templũ.] *Ergo ſuprà benè interpretatus ſum,* Templum inſediſſe *delatores: nempe hoc ipſum.*

b Deus.] *Saturnus, in cujus tutelâ ærarium.*

c Spoliarium.] *Locus in Amphitheatri patre, ubi veſtes occiſorum et arma deponebantur, atque alia ornamẽta. Vide Saturnalia noſtra, l. 1. c.* XVIII.

d Prædatum.] *Quæ civibus occiſis partæ. Claudianus ſimilia in Honorii laudibus.*

Nullæ nobilium cædes, non crimina vulgò
Texuntur, patria mœſtus non truditur exul.
Non infelices tabulæ, non haſta refixas
Vendit opes, aviduſq; emptor non voce citatur,
Nec tua privatis creſcunt ærraria damnis.

e Locus unus.] *Mirifica laudatio, et arguta. In toto orbe unum hoc ærarium eſt, ſub bono Principe, in quo boni à malis vincuntur. Quid hoc eſt? illud. qui boni & juſti ſunt, voluntque patrocinari ærariò. impares ſunt malis et fraudatoribus, aut etiã triconibus quia, ut mox addit*: Sæpius vincitur fiſcus. *Sane ſalubris imperii ſignũ, lienem hunc in corpore non creſcere. Niſi hæc ſententia loci, alius me alioſque doceat.*

f Addita eſt.] *Pœna manet, ſiquis in leges fiſcales peccat; ſed additum hoc, ne temerè exigatur,*

que mutatum quòd jam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eâdem severitate fiscum, quâ ærarium cohibes. imò tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo, quàm de publico credis. Dicitur *g* actori atque etiam *h* Procuratori tuo, in jus veni, sequere ad tribunal. nam tribunal quoque *i* excogitatum *k* cruciatu est *l* par ceteris, nisi illud *m* litigatoris amplitudine metiaris. *n* Sors & urna fisco judicem assignat. Licet *o* rejicere, licet exclamare, hunc no-

 lo,

ut ulciſci liceat delatores. Quomodo? talione, ut opinor. Ereptum meas pecunias eunt? perdent, quas habent: *ſuprà. Itaque ultio addita in calumniantes, pœna tamen manente inſontes.*

g Actori.] *Actor in familiis, qui res rationeſque heri adminiſtrat: idem in republicâ, qui et* Actor publicus *Tacito dicitur* 11. *Annalium, atque explicavi.* Actor Cæſaris, *de quo hîc, differt ab illo, & in lapidibus etiam nominatur.*

h Procuratori.] *Nondum autem* Advocatus fiſci, *quem primus inſtituit Hadrianus.*

i Excogitatũ.] *Ab ipſo te, novitatem oſtendit.*

k Cruciatu.] *Obiter olim dixerã, cura tua: ſed neq; tunc perplacuit, & nunc ſperno. In melioribus libris,* cruciatui: *puto veriũ,* Principatui. *Ita ſtatim:* Eodem foro utuntur Principatus & libertas.

l Par ceteris.] *In quo eadem omnia aliis judiciis. Ammianus lib.* xxv. *Iulianum ſic laudat, quòd ſub eo æquata fiſci jurgia cum privatis.*

m Litigatoris.] *Cæſaris. nam ejus ibi res, ſed & nomen, verſatur.*

n Sors & urna.] *Quod jam olim in omnibus ferè judiciis. Itaque nemo ſubornatus, & fautor Cæſaris. Quid ſi talis? licet inquit.*

o Rejicere.] *Nam et id*

lo, timidus est, & *p* bona sæculi parum intelligit: illum volo, quia Cæsarem *q* fortiter amat. Eodem foro utuntur, Principatus & libertas. *r* Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus, cujus *s* mala caussa nunquam est, nisi sub bono Principe. Ingens hoc meritum, majus illud, quòd eos Procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios judices malint: liberum est autem disceptanti dicere, nolo eum eligere: neque enim ullam necessitatem *t* muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficiorum Principalium summam gratiam, si illis & *u* non uti licet.

Onera

moris prisci, ut sortitione facta, et cùm judices jam sedissent; accusator & reus, quisq; sibi suspectos, possent rejicere, & jubere surgere. In eorum locum alios subsortiebantur. Lex Pompeia huic rei modum et numerũ dedit.

p Bona sæculi.] *Quanta libertas sit sub optimo Principe.*

q Fortiter] *Non temerè aut timidè, ut adulantes, aut metuentes offendere. Seneca De Providentia:* Patrium habet Deus erga bonos viros animũ, & illos fortiter amat.

r Quæ præcipua.] *Malim,* quæque præcipua.

s Mala nunquã.] *Transcripsit Cassiodorus, lib. 1. epist. XXII. ad Fisci advocatum.* Tunc fama nostra proficit, quando se commoditas injusta subducit. Quapropter sit interdum caussa mala fisci ut bonus Princeps esse videatur.

t Muneribus.] *Inter, quæ, & boni Administri.*

u Non uti.] *Quod haud ita sub Tyranno: qui* munus suum fastidire re (*ait Seneca*) injuriam indicaturus est.

Onera imperii pleraque vectigalia inſtitui, ut pro utilitate communi, ita *a* ſingulorum injuriis coëgerunt. *b* His *c* Vigeſima reperta eſt, *d* tributum tolerabile & facile heredibus duntaxat *e* extraneis, domeſticis grave. Illis irrogatum eſt, his remiſſum. videlicet quod manifeſtum erat, quanto cum dolore laturi ſeu potius non laturi homines eſſent, deſtringi aliquid & abradi bonis, quæ ſanguine, gentilitate, *f* ſacrorum denique ſocie-

a Singulorũ injuriis.] *Id eſt, in commune bonum. ſed cum noxa & detrimento privatorum. Auſertur enim iis aliquid & abraditur: quæ injuria aut eius ſpecies utilitate publica rependitur.* Diſſolutio enim imperii ſequitur (*verba Taciti*) ſi fructus quibus reſpublica ſuſtinetur, diminantur: *quid, ſi tollantur?*

b His.] *Oneribus.*

c Vigeſima.] *Vulgò et plenè dicta.* Vigeſima hereditatium: *cui Auguſtus inventor ad Ærarium militare. De qua ego in* Admirandis *nuper, lib.* LI. *cap.* IIII. *& olim ad* XIII. *Annalem* Taciti.

d Tolerabile.] *Quidni? cum gaudio enim ſemper fructuq; junctum. Et ubi largiter, ſæpe inopinatò, acquirebas; quid acerbi aliquid detrahi? Mihi ſæpe mirum hodie, cùm tam multa quæruntur, odioſa magis, fructuoſa minus; hoc tam promptum & obvium uſque adhuc neglectum.*

e Extraneis.] *Nam Auguſtus ipſe etiam exceperat* τὰς πάνυ συγγενεῖς, ἢ καὶ πένητας, planè conjunctos ſanguine, aut pauperes.

f Sacrorum ſocietate.] *Nã et ſacra privata ſua familiis erant, atque ea pro vota et vinculo. Inde* Tranſire in gentem & ſacra: *itemq;* Hereditas cum ſacris, *aut* ſine ſa-

societate meruissent; quæque nunquam ut aliena & speranda, sed ut sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis *g* veteribus civibus servabatur: *h* novi, seu *i* per Latium in civitatem, seu *k* beneficio Principis venissent, nisi simul *l* cognationis jura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus conjunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in gravissimam injuriam, civitasque Romana instar erat odii, & discordiæ, & *m* orbitatis, cùm carissima pignora, salvâ ipsorum pietate, distra-

eris *in Plauto.* Sine *inquam, cùm in gentem adoptione non transitur.*

g Veteribus.] *Qui, tempore eius tributi invecti, fuissent.*

h Novi.] *Deinceps facti.*

i Per Latium.] *Quibus Latinitas data, ut pleriſque coloniis, ut plenè cives fieri poterant tribus fere modis. vel si magistratum domi gessissent; sive stirpe domi relicta. Romam migrassent; sive denique nave: pistrino. ædificio. Nam de lege Servilia. ut eventu jam raro, omitto. Qui igitur, inquit Plinius, ex Latio cives facti erant, si non fruebantur hoc in-dulto.*

k Beneficio Principis.] *Nã jam olim liberâ rep. Imperatores civitatem dabant, sed ut populus firmaret: qui non magis nunc Princeps? Crebrum erat, & Plinii aliquot epistolæ sunt lib. x. quibus civitatem amicis aut clientibus suis petit à Traiano, impetratque.*

l Cognationis jura.] *Quia illa transitione in civitatem divus. si à suis videbantur qui nondum cives: atque ita alieni extraneiq; habebantur, nisi Princeps seorsim tribuisset.*

m Orbitatis.] *Quia pa-*

distraheret. Inveniebantur tamen, quibus tantus amor nominis nostri inesset, ut Romanam civitatem non Vigesimæ modò, verùm etiam affinitatem damno bene compensari putarent: sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit, ut quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis perveniſſet ad matrem, etiam si cognationum jura non recepiſſent, cum civitatem adipiscerentur, ejus Vigesimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò *n* reductus esset in patris potestatem: ratus improbè & insolenter, ac pœnè impiè, his nominibus inseri *o* publicanum, nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente Vigesimâ scindi: nullum esse tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos.

Hactenus ille, parcius fortasse quàm decuit optimum Principem, sed non parcius quàm optimum patrem, qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi

ter à filiis, filii à patre abjungebantur, nec cognati censebantur.

n Reductus esset.] *Exierat enim, si ipse donatus civitate; sive etiam, si pater. Nam deminutione hac capitis, id est status, civilis illa potestas solvebatur Festus*: Deminutus capite appellatur, qui civitate mutatus est.

o Publicanum.] *Nota per eos igitur exactiũ col-*

tissimi fecit, quòd delibasse quædam seu potiùs demonstrasse contentus largam ac propè intactam benefaciendi materiam filio reservavit. Statim ergo muneri ejus liberalitas tua astruxit, ut quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset immunis, nec eodem momento quo pater esse desisset, hoc quoque amitteret *a* quod fuisset. Egregiè Cæsar, quòd lacrymas parentum *b* vectigales esse non pateris. Bona *c* filii pater sine diminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat, *d* qui non habet luctus: nemo recentem & attonitam orbitatem ad computationem vocet, cogatque patrem quid reliquerit filius scire. Augeo P. C. Principis munus, cùm ostendo liberalitati ejus inesse rationem: ambitio enim, & jactantia, & effusio, & quidvis potiùs quàm liberalitas existimanda

collectumq; hoc vectigal.

a Quod fuisset.] *Trajanus naturæ vinculum intuitus, quod putavit civili constitutione non solvi. Itaque etsi civiliter desinebat pater esse, attamen quia antè civiliter fuerat, & nunc quoque naturaliter erat. habuit immunem.*

b Vectigales.] *Subjectas vectigali, obnoxias Vicesimæ.*

c Filii pater.] *Cur non autem hoc etiam Nerva? ille naturæ ordinem vidit secutusque est, ex quâ magis justum, certè votivum, filium patri succedere; quàm contrà. Itaque quia hoc & varius, nec ita ex naturæ ordine; id neglexit.*

d Qui non habet.] *An.* quem non habet?

da est cui ratio non constat. Dignum ergo Imperator mansuetudine tuâ, minuere orbitatis injurias, nec pati quemquam filio amisso insuper affici alio dolore. Sic quoque abundè misera res est, pater filio solus heres: quid si coheredem non *e* à filio accipiat? Adde, quòd cùm divus Nerva sanxisset, ut in paternis bonis liberi necessitate Vigesimæ solverentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor, quàm majoribus haberetur? cúrve non retrò quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæsar illam exceptionem removisti, si modò filius in potestate patris fuisset, intuitus opinor vim legemque naturæ, quæ *f* semper in ditione parentum esse liberos jussit, nec uti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse Vigesimæ, secundum quoque exemit, cavitque ut in sororis bonis frater, & contra in fratris soror, utque avus, avia in neptis, nepotisque, & invicem illi, servarentur immu-

Nam potest sanè in filii morte habere luctus, etsi non Fiscum.

e A filio.] *Nec testamento ejus datum, nec ei junctum. qualis est Fiscus, quem lex ingerit.*

f Semper.] *Etiam grandes & adultos. etiam patre digniores, potentiores. Huc enim sequēs comparatio spectat.*

immunes. His quoque, quibus *g* per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit: omnibusque inter se cognationum jura commisit, simul & pariter, & more naturæ; quæ *h* priores Principes à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo, quàm negandi. Ex quo intelligi potest quantæ benignitatis, quanti spiritus fuerit, *i* sparsas, atque, ut ita dicam, laceras gentilitates colligere atque connectere, & quasi renasci jubere: deferre quod negabatur, atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent: postremò ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi *k* imputandique materiam. Indignum credo ei visum, ab homine peti, quod dii dedissent. Sorores estis & frater, avus & nepotes: quid est ergo *l* cur egetis?

g Per Latium.] *Non solum, qui beneficio Principis. An hoc dicit, qui tantùm Latini cives?*

h Priores Principes.] *Suetonius in Tito*: Cùm ex instituto Tiberii, omnes dehinc Principes beneficia à superioribus concessa Principibus, non aliter rata haberent, quàm si eadem iisdem & ipsi dedissent; primus præterita omnia uno confirmavit edicto, nec à se peti passus est.

i Sparsas.] *Transitione hac in civitatem.*

k Imputandi.] *Vt suprà, inscribendi beneficii, demerendi.*

l Cur egetis.] *Omnino verum*, cur rogetis, *Livineio quoque visum. Distingue autem*, cur rogetis, ut sitis? vobis estis. *Quasi dicat, & estis fra-*

egetis? ut ſitis, vobis eſtis. *m* Qui pro cetera ſuâ moderatione, non minus invidioſum putat *n* dare hereditatem, quam auferre. Læti ergo *o* adite honores, capeſſite *p* civitatem, neminem hoc neceſſitudinis *q* abruptum, *r* velut truncum amputatumque deſtituet: iiſdem omnes quibus antè pignoribus, ſed *ſ* honeſtiores perfruentur. Ac ne remotus quidem jamque deficientis affinitatis gradus, *t* à qualibet quantitate Vigeſimam inferre cogetur. ſtatuit enim communis omnium parens ſummam, quæ publicanum pati poſſit. Carebit onere Vigeſimæ parva & exilis hereditas: & ſi ita gratus heres volet, tota ſepulchro, tota funeri ſervetur, nemo obſervator, nemo caſtigator adſiſtet.

tres, & vobis eſtis tantùm; non fiſco, qui nil jam decerpit.

m Qui pro.] *Lege*, Quin.

n Dare.] *Novâ petitione, quam juſtulit, & ſemel univerſe dedit.*

o Adite honores.] *In coloniis veſtris. Hoc enim ad Latinos pertinet, qui (ut dixi) civitatem Romanam adipiſcebantur, domi honoribus geſtis.*

p Civitatem.] *Noſtram.*

q Abruptum.] *Abruptio & disjunctio. Diſſociabantur enim, qui civitatem mutabant.*

r Velut truncum.] *Tanquam à patre jam abſciſſum, aut contra à filio patrem. Hærent & manent tales, interpretatione Trajani.*

ſ Honeſtiores.] *Civitate aucti.*

t A qualiber.] *Altera moderatio Trajani, qui non in gradibus ſolùm diſpenſavit, ſed in modo Hereditatis. Si ea modica, & intra talem*

ſiſtet. *a* Cujuſcumque modi ea pecunia ex hereditate alicujus obvenerit, ſecurus habeat quietuſque poſſideat. Ea lex Vigeſimæ dicta eſt, ut ad periculum ejus perveniri, niſi opibus non poſſit. converſa eſt iniquitas in gratulationem; injuria in votum; *b* optat heres ut Vigeſimam debeat. Additum eſt, ut qui ejuſmodi ex cauſſis in diem edicti Vigeſimam deberent, nondum tamen intuliſſent; non inferrent. At in præteritum ſubvenire, *c* ne dii quidem poſſunt. tu tamen ſubveniſti caviſtique, ut deſineret quiſque debere, quod non eſſet *d* poſtea debiturus. *e* Idem feciſti ne malos principes habuiſ-

ſummâ (*non eſt expreſſa uſpiam:*) *nihil delibatur.*

a Cujuſcumque modi.] *Quidam libri*, Cujuſcumque modica pecunia *quod amplector, ſtatim tamen legendo* alicui, *pro* alicujus. *Sententia eſt: Cujuſcumque ea parva pecunia fuerit, agnati vel extranei, non refert: nihil pendit.*

b Optat.] *Nec enim dabit, niſi dives.*

c Ne dii quidem.] *Plinius avunculus*: Ne Deum quidem poſſe omnia. namque nec revocare defunctos, nec facere ut qui vixit, non vixerit; qui honores geſſit, non geſſerit: nullumque habere in præterita jus, præterquâ oblivionis. *Agathon Comicus, apud Ariſtotelem*:

Μόνο γὰρ αὐτὸ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ὅσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα:
Unum hoc nec ipſe præpotens habet Deus,
Quæ facta ſunt, infecta poſſe reddere.

d Poſtea.] *Poſt diem edicti.*

e Idem.] *Livineius*, id eſt: *rectè, etſi ſequentis*

abuiſſemus: quo ingenio, ſi natura pateretur, quàm libenter tot ſpoliatis, tot rucidatis ſanguinem & bona refudiſſes. Vetuiſti exigi, quod deberi *f* non tuo ſæculo cœperat: Alius ut contumacibus itaſceretur, tarditatemque

non benè ordinati

f Non tuo ſæculo.] *Vno verbo, remiſit reliqua ejus vectigalis, in cauſſis dictus. Hoc eſt, quod Auſonius in Laudatione Gratiani tangit:* Vel illud unum cujuſmodi eſt, de condonatis reſiduis tributorum? Quis unquam Imperatorum hoc provinciis ſuis uberiore te indulgentia dedit? Fecerat & Trajanus olim: ſed partibus retentis. Non habebat tantã oblectationem conceſſi debiti portio, quanta ſuberat amaritudo ſervati. *Omnino huc faciunt, nec de aliâ Trajani remiſſione legas. Qui enim è nummis adferunt*: RELIQUA. VETERA. HS. NOVIES. MILL. ABOLITA: *falli credo, nec Trajani, ſed Trajani Hadriani (ita conjunctim dicitur) nummos iſtos vidi. Ita enim exſtant hodieque in Conſulatu ejus* III. *Et inſcriptio Romæ*: IMP. CÆSARI. DIVI. TRAJANI. PARTHICI. F. TRAJANO. HADRIANO. AUG. PONT. MAX. TR. POT. II. COS. II. QUOD OMNIUM. PRINCIPUM. ET. SOLUS. REMITTENDO. HS. NOVIES. MILLIES. CENTENA MILLIA IN. DEBITUM. FISCI. NON. PRÆSENTES. MODO. SED. ET. POSTEROS. SUOS. PRÆSTITIT. HAC. LIBERALITATE. SECUROS. *Ea remiſſio grandis, & noſtra æſtimatione & locutione valeat*, viginti duos milliones Philippicorum & ſemis. *At Trajani liberalitas minor, & in partibus tantùm, ut dixit Auſonius.*

tatemque *g* ſolvendi dupli, vel & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis exiſtimas, exigas quod deberi *h* non oportuerit, an conſtituas, ut debeatur.

Feres Cæſar curam & ſolicitudinem *i* Conſularem. nam mihi cogitanti eumdem te *k* collationes remiſiſſe, donativum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia *l* temperaſſe, interrogandus videris, ſatiſne computaveris imperii redditus? an tanta vires habeat frugalitas Principis, ut *m* tot impendiis, tot erogationibus ſola ſuffidiat? Nam quid eſt cauſſæ,

g Solvendi dupli.] *Ita, nam pœna etiam moræ ſolet adjici. quo ſenſu Victor, de Nervâ*: Quidquid anteà pœnæ nomine tributis acceſſerat, indulſit. *Itaque exemplum aliquod à paternâ indulgentiâ habuit, etſi ſuperavit.*

h Non oportuerit. *Illud vetus, in cauſſis quas abrogaſti edicto. Æquè iniquum cenſes, exigere talia jam debita, & conſtituere ut debeantur.*

i Conſularem.] *Quia ergo jam Conſul, curare reip. debeo.*

k Collationes remiſiſſe.] *Spectat cùm alia provincialium in auſpicia Imperii dona, tum* * Coronarium aurum *maximè, quâ ſpecie Collationes exhauriebantur. Itaquè boni Principes remittebant, ut hic Trajanus: ut Julianus, inter cujus liberalitatis teſtimonia Ammianus recenſet*, Coronarium indultum, & remiſſa debita multa diuturnitate congeſta.

l Temperaſſe.] *Iſtud* Vigeſimæ, *ad modum jam dictum.*

m Tot impẽdiis.] *In milites, magiſtratus, ludos, opera: atque alia, quorum ſpecimẽ in noſtris* Admi-

* *Vide* 11. *Admir. cap.* 1x.

ſe, cur aliis quidem cùm omnia *a* raperent, & rapta retinerent, ut ſi nihil rapuiſſent, nihil detinuiſſent, defuerint omnia? tibi cùm tam multa largiaris, & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam Principibus defuerunt, qui fronte gravi & triſti ſupercilio, utilitatibus fiſci contumaciter adeſſent: & erant Principes ipſi ſuâ ſponte avidi & rapaces, & qui magiſtris non egerent, plura tamen ſemper à nobis contra nos didicerunt: ſed ad tuas aures, cùm ceteris omnibus: tum vel maximè avaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo & quieſcunt, & poſtquam non eſt cui ſuadeatur, qui ſuadeant non ſunt. quo evenit, ut tibi cùm plurimum pro tuis, plus tamen pro *b* noſtris moribus debeamus. Locupletabant & fiſcum & ærarium non tam *c* Voconiæ & *d* Juliæ leges, quàm Majeſtatis ſingulare, & *e* unicum crimen eorum, qu

F cri-

randis, *libro* 11.

a Raperent.] *Ad Domitianum pertinent. Adi Suetonium, cap.* XII.

b Noſtris moribus.] *Qui bonos nos facit, qui ab adulationibus ſic arces.*

c Voconiæ.] *Lex Voconia vetuit, ne quis heredem fœminam, vel unicam etiam filiam faceret, ultra quadrantem hereditatis.*

d Juliæ leges.] *Multæ ſunt ab Auguſto, hoc nomine ſed nunc* Juliam de maritandis ordinibus, *quæ* Papiæ *jungi aut cum eâ miſceri ſolet, intelligi clarum eſt. Nam has Auguſtus, ut Tacitus loquitur, ærario augendo ſanxerat, ob multiplices ibi mulctas.*

e Unicum crimen.] *In*

crimine vacarent: hujus tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, quâ nulli magis caruerunt, quàm qui sibi majestatem vindicabant. Reddita est *f* amicis fides, *g* liberis pietas, obsequium *h* servis: verentur, & parent, & dominos habent. non enim jam servi Principis nostri, amici sed nos sumus; nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem, quam civibus suis credit; omneis accusatore domestico liberasti, unoque *i* salutis publicæ *k* signo illud, ut sic dixerim, *l* servile bellum sustulisti. In quo non minus servis, quam dominis præstitisti:

Tacito passim docetur, ubi quibus nihil objici potest, Majestatis crimen impingitur. Nero etiam statuit, ut lege majestatis, omnia dicta factaque, quibus modò delator non deesset, tenerentur.

f Amicis.] *Qui nunc amicum non deserunt.*

g Liberis.] *Qui & ipsi armabantur in parentes.*

h Servis.] *Passim in dominos insurgebant, & territabant accusaturi Majestatis.*

i Salutis publicæ.] *Velut formula erat in laudem bonorum Principum: & in nummis passim insculpitur,* SALUS. PUBLICA.

k Signo.] *Quasi hac tesserâ datâ & editâ.*

l Servile bellum.] *Alludit ad vetera Servilia bella, cùm manus in Dominos armarunt: at hic linguas. Trajanus autem hæc ista sustulit, aut sublata à Nervâ patre comprobavit. Nam de eo Dionis compendium:* τὰς τε δούλας καὶ τὰς ἐλευθέρους τὰς τοῖς δεσπόταις φθόνῳ ἐπιβουλεύσαντας, πάντας, ἀπέκτεινε, καὶ τοῖς μὲν τοιούτοις οὐδ' ἄλλο τι γενέσθαι ἐπ-

tisti: hos enim securos, illos bonos fecisti. Non vis interea laudari, *m* nec fortasse laudanda sint, grata sunt tamen recordantibus *n* Principem illum in capita dominorum servos subornantem, monstrantemque crimina, quæ tanquam delata puniret. magnum & inevitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes Principi servos haberet.

In eodem genere ponendum est, quòd testamenta nostra secura sunt: nec unus omnium *o* nunc, quia scriptus heres: non tu *p* falsis, non tu *q* iniquis tabulis advocaris. nullius ad te *r* iracundia, nullius *s* impietas;

φόνον ἐπὶ τοὺς δεσπότας ἐφῆκε: Servos & libertos, quicumque insidiati dominis fuissent, omnes interfecit; atque iis nec aliud quodvis crimen inferre, aut accusare dominos permisit.

m Nec fortasse.] *Extra culpam enim damtaxat sunt, at laudis finem non attingunt.*

n Principem.] *Domitianum.*

o Nunc quia scriptus.] *Obscura, nec mihi recta. Insectlo*; nec unus omnium, nunquam scriptus heres. *Acutè et vere, aut fallor. Non tu, inquit, omnium hæres nunc es, ut ille Domitianus; qui falsò talẽ se gerebat nec cogitatum, nec scriptum.*

p Falsis.] *Mendacibus & confictis.*

q Iniquis.] *Vbi propior aut suus heres est.*

r Iracundia.] *Puta liberti, qui patrono offensus, & ut illum jure successionis privaret, Principem scribebat.*

s Impietas.] *Patris, aut filii. Nam, ut Tacitus in*

nullius *a* furor confugit: nec, quia offendit alius, nuncupatis, sed quia ipse meruisti. Scriberis *b* ab amicis; ab ignotis præteriris: nihilque inter privatum & Principem interest, nisi quòd nunc *c* à pluribus amaris: nam & plures amas. Tene Cæsar hunc cursum, & probabitur experimento, sitne seracius & uberius non ad laudem modò, sed ad pecuniam Principi: si herede illo mori homines velint, quàm si cogantur. Donavit *d* pater tuus multa; & ipse donasti: *e* cesserit

Agricolâ, à bono patre non scribitur heres, nisi malus Princeps.

a Furor.] *Aliquis parum sanæ mentis, qui spretis suis ad Principem vertit.*

b Ab amicis.] *Pro more, et jure. Atque ita Augustus professus*, viginti proximis annis, * quaterdecies millies HS. ex testamentis amicorum percepisse: *Suetonius.*

c A pluribus.] *Ergo & à pluribus scriberis.*

d Pater tuus.] *Nerva.* Qui & bona omnia, quæ exstabant, & Domitianus iniquè abstulerat, dominis reddidit: &

plebi Romanæ agros emit, ac divisit: *Dio. Factum ejusdem liberale et memorabile, in Zonarâ & Philostrato scriptum Reppererat Herodes Atticus, Sophistæ pater, domi suæ ingentem thesaurum. Calumnias veritus, ad Principem scripsit, & indicavit. Ille rescripsit,* Utere *Sed Atticus nec sic securus, iterum scripsit*: At enim thesaurus privati hominis conditionem superat. *Nerva iterum animosè*, Ergo abutere.

e Cesserit.] *Lego, ceperit, & sententia liquet. Nisi vis tamen pro* Decesserit *accipere: id est,*

* *Sunt* trigintaquinque milliones, *nobis.*

ſerit *f* parum gratus; manent tamen ii, qui *g* bonis ejus fruantur, nihilque ex illis ad te niſi gloria redit, nam liberalitatem jucundiorem debitor gratus; clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem iſtam pecuniæ prætulit? quotuſquiſque Principum ne id quidem in parrimoniis noſtris ſuum duxit, quod eſſet de ſuo? nónne ut regum, ira Cæſarum munera, illitos cibis hamos, opertos prædâ laqueos, æmulabantur? cum privatis facultatibus velut *h* hauſta & multiplicata, retrò ſecum quidquid attigerant referrent.

Quam utile eſt, ad uſum ſecundorum *i* per adverſa veniſſe? Vixiſti nobiſcum, pe-

F 3 recli-

Age, mortuus ex illis aliquis parùm gratus.

f Parum gratus.] *Qui te heredem non fecerit. Nam quos promoviſſent aut d taſſent, iis ſuo jure gratitudinem exigebant. Ita Caligu'a (in Suetonio)* Primipilarium teſtamenta, qui neque Tiberium, neque ſe, heredem feciſſent, ut ingrata, reſcidit: *quia nempe Principum beneficio ad gradum opeſque veniſſent.*

g Bonis ejus.] *Nervæ. quia tamen et de ipſo Trajano prærit, melius*

fortaſſe, bonis eis.

h Hauſta.] *Legendum* aucta, *ſi tamen ſequens vox* multiplicata *ſedeat. Pro qua alii libri*, implicita: *& mihi non diſpliceat, aptiuſque ita ad* Hamos Laqueoſque *referas. Bona illa Cæſaris velut* hauſta & abſorpta (*ut piſcibus hami*) *privatis facultatibus, iiſdemque* implicata *& innexa* (*ut feris laquei*:) *trahuntur unà cum iſtis ad Principem, ſpecie illa gratitudinis in teſtamentis,*

i Per adverſa.] *Pinda-*

riclitatus es, timuisti: *a* quæ tunc erat innocentium vita, scis & expertus es, quantopere detestentur malos Principes etiam qui *b* malos faciunt. meministi quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. Nam *c* privato judicio Principem geris, meliorem imò te præstas, quàm tibi *d* alium precabare, Itaque sic imbuti sumus, ut quibus erat summa votorum, melior pessimo Princeps: jam non possimus, nisi optimum, ferre. Nemo est ergo *e* tam tui, *f* tam ignarus sui, ut locum istum post te concupiscat. facilius est, ut esse aliquis successor tuus possit, quàm *g* ut velit. Quis enim curæ tuæ molem

rin enim verè: [illegible] : qui animo exercitus fuit & laboravit, prudentiam fructum tulit.

a Quæ tunc.] *Sub Domitiano.*

b Malos faciunt.] *Adulantes, & subservientes.*

c Privato.] *Clarius, si, privati, legas. Sed sensus ille; Tu ita geris Principem, uti privatus indicabas esse gerendum. Quod plerumque aliter. & qui extra fortunam, benè de eâ judicamus; cùm in ipsa, abripimur & ferenti vento nos damus.*

d Alium precabare.] *Tacitus in oratione Galbæ*: Utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum dilectus, cogitare quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.

e Tã tui.] *Virtutis summæ tuæ, & Prudentiæ.*

f Tam sui.] *Qui ad te non potest accedere.*

g Ut velit.] *Sapiens quidem. nam succedere aliquis potest, & debet: parere esse, aut similis etiam, non potest.*

lem ſponte ſubeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipſe es, quam ſit oneroſum ſuccedere bono Principi: & afferebas excuſationem *h* adoptari. An prona parvaque ſunt ad æmulandum, quod nemo incolumitatem *i* turpitudine rependit? Salva eſt omnibus vita, & *k* dignitas vitæ: nec jam *l* conſideratus ac ſapiens, qui ætatem *m* in tenebris agit. Eadem quippe ſub Principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec beneſactis tantum

h Adoptari.] *Id eſt, excuſatior tibi ſucceſſio, quia non ſponte neque ultrò veniſti, ſed adoptione adſcitus, et quaſi coactus. At qui ſe ingerit, minùs excuſatur, niſi parem ſe præbeat.*

i Turpitudine rependit.] *Id eſt, nemo hoc ipſo ſalvus, quòd virtutem non habeat ſalvam. Sub malis, ea in odio; & qui grati aptiq; Aulæ eſſe volunt, ejurant probitatem. Exempla etiam, ubi obſcœnitas & profeſſa turpitudo ſoluti fuerint: in Suetonii Nerone, cap. XXIX. Domitiani X.*

k Dignitas vitæ.] *Licet etiam in dignitate & luce vivere.*

l Conſideratus.] *Quod ſub improbis Principibus; & ſapientia tum, latère. Seneca, de Vitâ*: In hac villa ille Prætorius dives, nulla re alia quàm otio notus, conſenuit: & ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos Aſinii Galli amicitia, aut Sejani odium, deinde amor, merſerant; exclamabant homines, O Vatia, ſolus ſcis vivere.

m In tenebris.] *Ovidii monita*:

Vive tibi, quantumque potes præluſtria vita,
Sæpe præluſtri fulmen ab arce venit.

tum n ex conscientiâ merces. Amas constantiam civium, rectosque ac o vividos animos non (ut alii) contundis ac deprimis; sed soves & attollis. Prodest bonos esse, cum sit satis abundeque si non nocet. His honores, his sacerdotia, his provincias offers: hi amicitiâ tuâ, hi judicio florent: p acuuntur isti integritatis & industriæ pretio: similes. dissimiles alliciuntur. nam q præmia bonorum malorumque, bonos ac malos faciunt. Pauci adeo r ingenio valent, ut non turpe

n Ex conscientia.] *Vt virtutem habeas, sine famæ aut honoris præmio. Et sanè eò Philosophi, atque etiam poëta iste vocat, Theognis:*

Εὖ ἔρδων, εὖ πρᾶττε. τί δ' ἄγγελον ἄλλον ἰάλλεις;
τῆς εὐεργεσίης ῥηδίη ἀγγελίη.

Si benè agis, benè sit tibi. quid præconia quæris?
Virtuti facilis promptaque fama venit.

o Vividos.] *Altius spirantes. quod genus non dicam minutis, sed modicis Principibus parum grati sunt: qui* pares rebus *quærunt, non qui* ultrà sint.

p Acuuntur isti.] *Imò* isto *meo judicio. & sententia est, qui vident sic attolli à te virtutem, magis acuuntur et stimulantur. boni quidem eam persequi; et qui non boni, flectere se & sequi.*

q Præmia] *Sallustius:* Gloria industria alitur. ubi eam dempseris, ipsa per se virtus amara atque aspera est. *Idem:* Ubi malos præmia sequuntur, haud facilè quisquã gratuitò bonus est. *Livius:* Nihil non aggressuri sunt homines, si magna conatis magna præmia proponantur.

r Ingenio valent. *Tam*

turpe honeſtumque, prout bene ac ſecus ceſſit, expetant fugiántve: ceteri, ubi laboris inertiæ, vigilantiæ ſomno, frugalitatis luxuriæ merces datur; eadem iſta, quibus alios artibus aſſecutos vident, conſectantur: qualeſque ſunt illi, tales eſſe & videri volunt; & dum volunt, fiunt.

Et priores quidem Principes, excepto patre tuo, prætereà *a* uno aut altero (& *b* nimis dixi) vitiis potius civium, quam virturibus lætabantur: primum, quod in alio ſua quemque natura *c* delectat; deinde quod *d* patientiores ſervitutis arbitrabantur; quos non deceret eſſe niſi *e* ſervos. *f* Horum in ſinum omnia congerebant: bonos autem otio aut ſitu abſtruſos, & quaſi ſepultos, non ſi

valida ſolidaque mente ſunt; ut virtutem aut vitium à ſeſe, non à ſucceſſu aut mercede pendant.

a Uno aut altero.] *Auguſto, & Tito.*

b Nimis dixi.] *Corrigit ſe, nec fruſtrà fortaſſe in Auguſto: qui rectè aut certe erecta non nimis amabat. Suos etiam ludis et voluptatibus molliri atque inflecti, in bono tuto que habebat.*

c Delectat.] *Ex notiſſimo verbo*, Simile amicum ſimili.

d Patientiores.] *Malos et molles, quibus honeſti æquique nec amor, nec cura eſt.*

e Servos.] *Nam mali digniſſimi ſervitute, et qui meliorum imperiis coërceantur, aut emendentur.*

f Horum in ſinum.] *Iuvenalis:*

Criminibus debent hortos, prætoria, menſas,

nisi delationibus & *g* periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis: & hercule æquum est esse eos carissimos bono Principi, qui invisi malo fuerint. scis, ut sicut *h* diversa natura dominatio & Principatus; ita non aliis esse Principem gratiorem, quam qui maximè dominum graventur. Hos ergo provehis & ostentas, quasi specimen & exemplar, quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat: & ideò non *i* censuram adhuc, non *k* professuram morum recepisti: quia tibi *l* beneficiis potiùs, quam remediis, ingenia nostra experiri placet, & alioquin nescio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos *m* esse patitur,

g Periculis.] *Noti, non nisi per mala sua, fiebant.*

h Diversa natura.] *Tiberii dictum eâ mente:* Dominum se servorum, Imperatorum militum esse, Principem ceterorum. *Princeps igitur, liberorum.*

i Censuram.] *Vt Claudius, ut Vespasianus, Domitianus.*

k Præfecturam.] *Quo titulo C. Cæsar, si memini, usus. & Augustus* (*in Suetonio*) recepit morum & legum regimen perpetuum, sine honore Censuræ.

l Beneficiis.] *Leniter ad bona ducere, & bene faciendo; potiùs quàm censendo, mulctando, puniendo.*

m Esse patitur.] *Inopinata & mira sententia: sed, ut hic multæ, ex abditis prudentiæ et naturæ. Seneca huic assertor & interpres, De Clementiâ.* 1. *c.* XXII. Constituit bonos mores civitati Princeps, & vitia ejus faciliùs compescit, si patiens eorum est, non

patitur, quam *n* qui cogit, Flexibiles quamcumque in partem ducimur à Principe: atque, ut ita dicam, sequaces sumus. huic enim cari, huic probari esse cupimus: quod frustra speraverunt dissimiles. eoque obsequii continuatione pervenimus, ut propè omnes homines *o* unius moribus vivamus. porro non tam siniſtrè constitutum est, ut qui malum Principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge modo Cæsar, & vim effectumque censuræ, tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita Principis, Censura est: eaque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: *p* nec tam imperio nobis opus est, quam exemplo. quippe *q* infidelis recti magister est metus. meliùs homines *r* exemplis docentur, quæ

tanquam probet, sed tanquam invitus, & cum magno tormento ad castigandum veniat.

n Qui cogit.] *Panegyricus Pacati, ad Theodosium*: Vitiis corrigendis curam adjecisti, idque moderatè; ut suadere potiùs honesta, quam cogere videreris.

o Unius moribus.] *Principis, quàm omnes, ut Solem, spectant, et ab eo colorantur.*

p Nec tam imperio.] *Idem Pacatus*: Sic est enim, sic est. exasperat homines imperata correctio, blandissimè jubetur exemplo. *Plura huic rei ego, in Politicis, lib.* 11.

q Infidelis.] *Similis gnome Tullius*: Malus diuturnitatis custos, est metus.

r Exemplis docentur.] *Fabius*: Quantum Græci præceptis valent, tantum Romani (quod est majus) exemplis.

in primis hoc in se boni habent, quod *a* approbant, quæ præcipiunt fieri posse.

Et quis terror valuisset efficere, quod reverentia tui effecit? *b* Obtinuit aliquis, ut spectaculum *c* pantomimorum populus Ro. tolli pateretur? sed non obtinuit *d* ut vellet. rogatus es tu, quod cogebat alius: cœpitque esse beneficium, quod necessitas fuerat, neque enim à te minore *e* concentu, ut tolleres pantomimos, quam à patre tuo, ut restitueret, exactum est. Utrumque rectè, nam & restitui oportebat, quos sustulerat *f* malus Princeps; & *g* tolli restitutos. In his enim quæ à malis benè fiunt, hic tenendus est modus, ut appareat *h* auctorem, non

a Approbant.] *Re ostendunt.*

b Obtinuit aliquis.] *Et Tiberius olim, qui* histriones Italia pepulit: *et Nero, qui* factiones Pantomimorum unà cum ipsis relegavit: *et Domitianus denique,* qui interdixit historionibus scænam, intra domum quidem exercendi artem jure concesso. *De isto eum sentire, sequentia docent.*

c Pantomimorum.] *Qui gestu, et saltatione motuque corporis, omnia exprimunt et imitantur: unde Græcum nomen. Latini* Histriones, *et* Saltatores, *et* Gesticulatores *reddunt.*

d Ut vellet.] *Animo non assensit, etsi facilis Principi non dissensit.*

e Concentu.] *Harmonico clamore, ut suprà notavi: an hic magis verum* Consensu?

f Malus.] *Domitianus.*

g Tolli.] *A te iterùm.*

h Auctorem.] *Vt Lacedæmonii, qui bonam sententiam ab improbo homine in Senatu dictam,*

non displicuisse factum. Idem ergo populus ille, aliquando *i* scænici Imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoque adversa ut & damnat effæminatas artes, et indecora *k* sæculo studia. Ex quo manifestum est, Principum disciplinam capere etiam vulgus: cum rem, si *l* ab uno fiat, severissimam, fecerint omnes. Macte hac graviratis gloria Cæsar, quà consecutus es, ut quod anteà vis et imperium, *m* nunc mores vocarentur. Castigaverunt vitia sua *n* ipsi, qui castigari merebantur: iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de severitate tuâ queritur, et liberum est queri. Sed cum ita comparatum sit, ut de nullo minus Principe querantur homines, quam de quo maximè licet: tamen in sæculo nihil est, quo non omne hominum genus lætetur et gaudeat. Boni provehuntur, mali (qui est tranquillissimus status civitatis)

j sserunt à bono iterum dici, eique inscribi: Agellius, et Plutarchus.

i Scænici.] *Neronis.*

k Sæculo.] *Huic tuo virili, et honesto.*

l Ab uno] *Principe.*

m Nunc mores.] *Seneca*: Definit esse remedio locus, ubi quæ fuerant vitia, mores sunt. *Mores autem, id est, pervulgata judicia aut facta, et uno verbo, Sæculum.*

m Ipsi, qui.] *Nempe, ipse populus. Non enim Cajus, aut Nero, ut quidam explicat.*

n Tamen.] *Livineius tum, ex veteri libro, rectè.*

tatis) *o* nec timent, *p* nec timentur. Mederis erroribus, sed *q* implorantibus: omnibusque, quos bonos facis, hanc astruis laudem, *r* ne coëgisse videaris.

Quid vitam? quid mores juventutis? quam *s* principaliter formas? quem honorem *t* dicendi magistris? quam dignationem sapien-

o Nec timent.] *Hócne probas Plini? malos solutos metu esse? Ita, sed nempe magno metu, qui ad res novas facilè impellit. Tutius meliusque, ubi jam multi mali, paullatim pati emendare et ad frugem se recipere; quàm acribus pœnis concitare. Vt in humano corpore vitiosi humores non impetu purgantur, nisi cum periculo: ita in republicâ. Significat igitur, bonis amicum et bonum Trajanum fuisse; nec malis quidem nimis asperum, et meliores exemplo et morâ fecisse.*

p Timentur.] *A bonis, quia vires non habent.*

q Implorantibus.] *Cùm ipsi qui emendandi, volùt emendari. Qui festinat, et qui aliter; quid nisi intempestivis remediis delicta accendit?*

r Ne coëgisse.] *Ita Agricola, apud Tacitum, cùm Britanniæ præsideret, rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos, quàm fecisse. Denique quid in tota hac re sit, pluchrè Apulejus*: Neminem Proconsulem provincia Africa magis reverita est, minùs verita: nullo, nisi tuo, anno ad coërcenda peccata plus pudor valuit, quàm timor. Nemo te alius, pari potestate, sæpiùs profuit, rariùs terruit.

s Principaliter.] *Sive, ut decet Principem; sive eximiè, et* ἐξόχως. *Habes hanc curam inter principes.*

t Dicendi magistris.] *Rhetoribus. Victor de Trajano*: Eruditissimos, quamvis ipse parcæ esset scientiæ, moderateque

ſapientiæ doctoribus habes? ut *u* ſub te ſpiritum, & ſanguinem, *x* & patriam receperunt ſtudia: quæ priorum temporum immanitas exſiliis puniebat? cùm ſibi vitiorum omnium conſcius Princeps, inimicas vitiis artes, non odio magis, *y* quam reverentiâ, relegaret. At tu eaſdem artes in complexu, oculis, auribus habes. præſtas enim quæcunque præcipiunt, tantumque eas diligis, quan-

eloquens, diligebat. *Et Dio*: παιδείας μὲν γὰρ ἀβριβοῦς, ὅσῃ ἐν λόγοις, οὐ μετέχε, τὸ γεμὼν ἔργον αὐτῆς καὶ ἐπίστατο καὶ ἐποίει: Doctrinæ accuratæ, quæ in verbis conſiſtit, particeps non fuit: at quæ præcipiuntur, ea & novit & fecit. *Summa eſt. ſummè doctum in literariis artibus non fuiſſe, at in Philoſophicis et moralibus, maximè. Quis enim hoc negaverit, qui vel Plutarchum cogitaverit, ejus doctorem? Exſtat epiſtola viri, quam miſit ad Trajanum jam recenter Principem, digna quæ apud ipſum legatur.*

u Sub te ſpiritum.] *Hanc laudem et alii tribuunt Trajano. Iuvenalis:*

Et ſpes & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm.

In epiſtolis, noſter: Studiis, quæ ptopè exſtincta refoventur. *Argumentum et à viris doctis, quibus ævum illud claruit: et a* Bibliotheca Ulpia, *quam iis liberaliter ſtruxit, atque inſtruxit.*

x Et patriam.] *Nam exſulaverant, ut addit. Suetonius de Domitiano*: Philoſophos omnes urbe Italiaque ſubmovit.

y Quã reverentia.] *Vt Tacitus, in eodem Domitiani facto*, nequid uſquam honeſti oculis occurreret. *Et qui illud non amant, aut non habent: quomodo has amẽt, fama*

quantum ab illis *d* probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat *e* admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus, hanc *f* ante vos Principes arcem *g* publicarum ædium nomine inscripserat: frustra tamen, nisi adoptasset; qui habitare ut in publicis posset. Quam bene cum titulo isto moribus tuis convenit? quamque omnia sic facis, tanquam

aut infamiæ publicas tubas?

d Probaris.] *Nam sermonibus aut scriptis honestant et laudant te totum hoc genus.*

e Admissionum.] *Officium erat Palatinum*, Ab admissionibus, & Admissionales: *per quos aditus ad Principem erat. Ii sæpe duri, molles mitèsque sub mitti hoc Trajano.*

f Ante vos.] *Te et Nervam. Sententia est. Palatium hoc anteà arx quædam et velut regia; sub vobis facta est communis quædam domus, atque adeò à Nervâ sic inscripta.*

g Publicarum ædiũ.] *Factum Nerva causam etiam aliam habuit (imò primitùs aliam) ab hac quã Orator tangit. Nam Principes Romani, quatenus Pontifices Maximi, in publico habitare debebant. Dio in Augusto notat, lib.* LV. cùm domum ædificasset, totam eam publicasse, quod Pontifex max esset. *Ipsum hoc dicit, libro* LIIII. *post Lepidi mortem: vide. Facit huc quod in Dionis M. Antonino est:* ἡμεῖς γὰρ, ἔφη πρὸς τὴν βουλὴν λέγων, ὑμῖν οὕτως οὐδὲν ἴδιον ἔχομεν, ὥστε καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ οἰκίᾳ οἰκοῦμεν: Nos, inquit Antoninus ad Senatum, adeò nihil proprii habemus, ut etiam in vestris ædibus habitemus. *Ergo Palatium jam ab Augu-*

quam *h* non alius inſcripſerit? Quod enim forum, quæ templa, tam reſerata? non Capitolium, ipſaque illa adoptionis tuæ ſedes, magis publica, magis omnium. Nullæ obices, nulli *i* contumeliarum gradus: ſuperatiſque jam *k* mille liminibus, ultrà ſemper aliqua dura et obſtantia. Magna ante te, magna poſt te, juxta tamen maxima quies. *l* tantum ubique ſilentium, tam altus pudor, ut ad parvos penates et larem anguſtum ex domo *Principis*, modeſtiæ et tranquillitatis exempla referantur.

Ipſe autem ut excipis omnes *m* ut exſpectas? ut magnam partem dierum, inter tot imperii curas, *n* quaſi per otium tranſigis? Ita-

ſto publicum: *et iterum feci ſcripſitque Nerva.*

h Non alius.] *Ipſe tu, non Nerva. adeò elogium hoc verum præſtas.*

i Contumeliarum gradus.] *Vt alii primo oſtio admitterentur, interioribus excluderentur: alii, nec primo. Sive, quòd ægrè et ſuberlè excepti à ianitoribus, iterum iterumque (ut plura erant limina) hæ contumeliæ ſubeundæ.*

k Mille liminibus.] *Satis herclè laxè, vel enormiter. Poſt* mille limina, *iterùm alia atque alia? Nec tamen muto, et ſuperlatione quadam oratoria an magis poetica, dictum accipio.*

l Tantum ubique ſilentium.] *O pulchrè! et hoc nomine barbara illa Turcarum natio laudanda, quibus in ſua Porta, inter mille Ianizaros aliumque confluxum, ſilentium eſt pænè ſolitudinis.*

m Ut exſpectas?] *Non excipis ſolùm comiter, ſed in limine velut obvium te das: aut certè invitas, et vacuum te oſtentas.*

n Quaſi per otium.]

Itaq; non *a* ut aliâs attoniti, nec ut periculum capitis adituri *b* tarditate, sed securi & hilares, cum commodum est, convenimus: & admittente Principe, interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat, excusati semper tibi, nec unquam excusandi sumus. Scis enim *c* sibi quemque præstare quòd te videat, quod te frequentet: ac tanto liberaliùs ac diutiùs voluptatis hujus copiam præbes. Nec *d* salutationes tuas *e* fuga & vastitas sequitur. remoramur, resistimus ut in communi domo: quam nuper illa immanissima *f* bellua plurimo terrore munieret; cum velut quodam specu inclusa,

Vulgando te, audiendo, alloquendo, ut solent feriati.

a Ut alias.] *Antè, sub malis Principibus. Sed quidam libri,* non alii & attoniti: *quod magis probo. Id est, non colore vultuque alio, & à prioribus demutantes: ut est facies metus.*

b Tarditate.] *Quasi periclitaturi, si tardè veniremus. Ideo Satyricus:* — rapta properabat abolla Pegasus. *Sic explicat: at mihi rescribi placeat,* tardè ad te. *Non, inquit, trepidè et cunctanter te adimus: sed hilares et securi, quia libet, & cùm libet.*

c Sibi quemque.] *Non tuâ causâ, nec ut velut officium præstemus: sed in nostram voluptatem, & ut te fruamur.*

d Salutationes tuas.] *Iolas sollennes et matutinas, quas et Principi frequentabant. Tacitus:* Cn. Novius, in cœtu salutantium Principem.

e Fuga & vastitas.] *Quia jussit statim recedere, nec subsistere ibi fas, aut morari.*

f Bellua.] *Seneca:* Non, tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili prosilierit, diffugiunt.

cluſa, nunc *g* propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum civium ſtrages cædeſque proferret. Obverſabantur foribus horror & minæ, & par metus *h* admiſſis & *i* excluſis. Ad hæc ipſe occurſu quoq; *k* viſuq; terribilis. ſuperbia in fronte ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in *m* ore impudentia multo rubore ſuffuſa. non adire quiſquam, non alloqui audebat, tenebras ſemper *n* ſecretumque captantem: nec unquam ex ſolitudine ſuâ prodeuntem, niſi ut *o* ſolitudinem faceret. Ille tamen, quibus ſibi *p* parietibus & muris ſalutem

g Propinquorum.] *Nam Flavios Clementem, & Arretinum, patrueles ſuos occidit.*

h Admiſſis.] *Ne verbo aut geſtu offenderent.*

i Excluſis.] *Ne jam offendiſſent.*

k Viſuque terribilis.] *Tacitus*: Cùm tot hominum palloribus denotandis ſufficeret ſævus ille vultus.

l Ira in oculis.] *Nihil Suetonius, tantùm, grandibus oculis fuiſſe.*

m Ore impudentia.] *Tacitus*; Rubor, quo ſe contra pudorem muniebat. *Apparebat igitur verecundus, non erat.*

n Secretumque.] *quotidie horarium, ut Suetonius cap. III. ſcribit. etſi malè ibi diſtinctum, quaſi* inter initia Principatus *tantùm. Ille verò aſſiduè hoc fecit: & ea verba ad ſuperius caput ac periodum pertinent, de Tito. Qui legis, attende.*

o Solitudinem.] *Occidendo, pellendo. nam ad ſævitiam exercendam prodibat. Non diſpliceat tamen* ſolicitudinem *legi, aptâ alluſione & ſententia veriore.*

p Parietibus.] *Quos etiã* Phengite lapide di-

lutem ſuam tueri videbatur *p* dolum ſecum & inſidias, & ultorem ſcelerum Deum incluſit. dimovit perfregitque cuſtodias pœna, *q* anguſtoſque per aditus & obſtructos, non ſecus ac per apertas fores & invitantia limina irripit *r* longéque tunc illic divinitas ſua, longè arcana illa cubilia *ſ* ſævique ſeceſſus, in quos timore, & ſuperbiâ, & odio hominum, agebatur. Quanto nunc tutior, quanto ſecurior eadem domus, *t* poſtquam ejus non crudelitatis, ſed amoris excubiis, non ſolitudine & clauſtris, ſed civium celebritate defenditur? Ecquid ergo diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam, Principis ipſius innocentiam? hæc arx inacceſſa, ſtinxit, ut quidquid à tergo fieret, peruideret, *inſidiarum metu*: *Suetonius.*

p Dolum ſecum.] *Inſidiatores ipſos domeſticos, & è cubiculo.*

q Anguſtoſque.] *Ædificii ratione tales, an cuſtodum frequentiâ?*

r Longeq; tunc illic.] *Latii quidam idiotiſmus, quo ſignificatur, hoc aut illud nil juvare aut prodeſſe. Nam quæ præſentia, auxilio eſſe ſolent: longinqua, fruſtrà implores. Itaque & Adeſſe dixerunt, pro juvare & pâtrocinari. Illa phraſis, in Virgilio*: Longè illa dea matererit. *In Ceſare*: Longè iis fraternum nomen populi Rom. futurum. *In Floro*: Longè illi triplex murus, totidemque arces.

ſ Sævique ſeceſſus.] *Vbi ſæva & triſtia machinabatur. Tacitus*: Quodque ſævæ cogitationis indicium erat, ſecreto ſuo ſatiatus.

t Poſtquam ejus.] *Legendum*, poſtquam ea: *aut vocula deeſt*, dominus ejus, *talisve.*

cessa, hoc *a* inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Frustra se terrore succinxerit, qui *b* septus caritate non fuerit. armis *c* enim arma irritantur.

Num autem *d* serias tantùm partes dierum, in oculis nostris cœtuque, consumis? num *e* remissionibus tuis eadem frequentia, eademque illa socialitas, interest? Non tibi semper in medio cibus, semperque mensa communis? non ex convictu nostro mutua volun-

a In expugnabile.] *Seneca*: Unum est inexpugnabile munimentum, amor civium.

b Septus caritate] *Ex Cicerone, in Antonium*: Caritate & benevolentia civium septum oportet esset, non armis.

c Arma enim.] *Homerus hoc voluit*:

— ἕλκει δέ τε ἀδρασίδηρος:
---- visusque virum trahit ensis.

d Serias tantum.] *Matutinas, & meridianas. nam posteà exercitiis & curæ corporis se dabant.*

e Remissionibus tuis.] *Dio Cassius, super istis*: Ἀγαπητὸς μὲν πᾶσι, φοβερὸς δὲ μηδενὶ, πλὴν πολεμίοις. καὶ γὰρ θήρας, καὶ συμποσίων, ἔργων τε καὶ βουλευμάτων, σκωμμάτων τε συμμετεῖχε σφίσι, καὶ πολλάκις καὶ τέταρτος ὠχεῖτο: Amabilis omnibus, nulli, præterquam hostibus, formidandus. Venationibus, conviviis, deliberationibus actionibusque amicorum intererat, atque etiam jocis & dicteriis: & sæpe vel quartus vehebatur. *Eutropius planè eadem*: Gloriam militarem civilitate & moderatione superavit; Romæ, &

voluptas? non *f* provocas reddisque sermones? non ipsum tempus epularum tuarum, cum *g* frugalitas contrahat, extendit humanitas? Non enim *h* ante medium diem distentus *i* solitariâ cœnâ, spectator *k* adnotatorq; convivis tuis *l* immines: nec jejunis & per provincias, æqualem se omnibus exhibens: amicos salutandi caussa frequentans, vel ægrotantes, vel cùm festos dies habuissent. Convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens: sæpe in vehiculis eorum sedens: nullum Senatorum lædens. *Atque hic quod de* Vehiculis *ait, consonat et explicat Dionis*, quartum vectum *esse, id est cum pluribus: et si Principes & magnates soli ferè solerent.*

f Provocas.] *Suetonius de Augusto*: Cœnam præbebat, ut non nimio sumptu, ita summa comitate. Nam & ad communionem sermonis tacentes, vel submissim fabulantes, provocabat.

g Frugalitas.] *Hoc & in epistolis adfert lib.* VI. *ep.* XXXI. Adhibebantur quotidie cenæ. erat modica, si Principem cogites. interdum actoamata audiebamus, interdum jucundissimis sermonibus nox ducebatur. *Nota in* noctem ducta, *quod hic est*, Extensa *fuisse.*

h Ante medium.] *Vt Domitianus. de quo Suetonius*: Lavabat de die, ptandebatque ad satietatem: ut non temerè super cœnam, prætet Marianum malum, & modica (*sic lego*) in ampulla potiunculam sumeret.

i Solitaria.] *Ipsum illud plenum prandium*, cœnam *appellat*: *quia ejus loco.*

k Adnotatorque.] *Quid dicant, edant, bibant, innuant.*

l Immines.] *Avidè spectando. Catullus*: Virtuus, Tyrio in toro, To-

& inanibus plenus ipſe *m* eructans, non tam apponis quàm objicis cibos, quos dedigneris attingere; ægreque perpeſſus ſuperbam illam convictus ſimulationem, rurſus te ad clandeſtinam ganeam, occultumque luxum, refers. Ergo non aurum nec *n* argentum, nec exquiſita ingenia cœnarum, ſed ſuavitatem tuam jucunditatemque miramur, quibus nulla ſatietas adeſt; quando ſincera omnia, & vera, & *o* ornata gravitate. Neque enim aut *p* peregrinæ ſuperſtitionis myſteria, aut *q* obſcœna petulantia menſis Principis *r* oberrat: ſed benigna *ſ* invitatio

tus immineat tibi.

m Eructans.] *Aptius videbatur*, irructans: *quaſi in os ius ructans.*

n Argentum.] *Miniſteriale ſcitum & multiplex.*

o Ornata.] *Neſcio quid ſubolet vel vitii, vel defectus. An fuit*, ornata comi gravitate?

p Peregrinæ.] *Referunt ad* ſacerdotes, quos in monte Albano inſtituit *Sed cur ea* peregrina ſuperſtitio? *aut quid ad menſas? Malim accipere Iſiacos, Bellonarios, Gallos matris deûm, qui cum cœtu aut choro domos & convivia ſolent irrumpere. Iuvenalis Sat.* VI. *dicet, & deſcribet. An & de Iudæis ita accipi?*

q Obſcœna.] *Pſaltriarum, cinædorum, puellarum à Gadibus: de quibus ſcriptores ſparſim.*

r Oberrat.] *Plinius lib.* IX. *epiſt.* XVII. Quereris tibi tædio fuiſſe quamvis lautiſſimam cœnam, quòd ſcurræ, cinædi, mortiones menſis inerrabant.

ſ Invitatio.] *Ad loquendum, edendum, an et bibendum? ita, ex ingenio Trajani. Nam* vini cupidiorem fuiſſe *Dio notat: & Spartianus*, Hadria-

nio.

tio, & liberales joci, et *t* studiorum honor. Inde tibi parcus et *u* brevis somnus, nullumque amore nostri angustius tempus, quàm quod sine nobis agis.

Sed cùm rebus tuis ut participes perfruamur. De quo Seneca in extremo de Tranquill. videndus. Eutropius et cautionem ejus in vino suggerit: Vinolentiam, quo vitio, ut Nerva, tangebatur, prudentia molliverat, curari vetans jussa post longiores epulas.

num vino indulsisse, Trajani moribus obsequentem. *Id maximè facilitabat, & quasi solenniter, post secundam mensam. Lampridius in Alexandro*: Cùm militares amicos habuisset, ut usum Trajani, quem ille post secundam mensam potandi usque ad pocula instituerat, reservaret, unum tantùm poculum exhibebat in honorem Alexandri Magni. *Numerus poculorum deest, et video quosdam legisse* usque ad quinque pocula. *Si è libris, benè est: si à se se, malim ego*, usque ad pocula III. *qui numerus ex initialibus litteris vocis sequentis, Vinosus igitur aliquantulum Trajanus: sed & viri alii magni, cum excusatione justissimâ, ad diluendas cu-*

t Studiorum.] *De quibus sermo. Nec enim librum lectum super mensam arbitror: etsi id quoque viri magni, et in dignitate, tunc faciebant. Alii comœdiam aut lyristen audiebant, jucundo fructu. Plinius l. III. de Spurinnâ*: Frequenter comœdis cœna distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. *At Trajani sermones, Philosophici fuerunt, aut Politici: nec ambigo.*

u Brevis somnus.] *Ex Homerico præcepto:*

Νὺ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα:

Dedecus est totam rectorem sternere noctem.

fruamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? Non enim exturbatis prioribus dominis, *a* omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensâ possessione circumvenis: nec unius oculis *b* flumina, fontes, maria deserviunt. Et quid Cæsar non suum videat? *c* tandemque imperium Principis, quàm patrimonium majus est, multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occupabant, non ut ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium immigrant *d* pares domini, nec jam clarissimorum virorum *e* receptacula habitatore

G

a Omne stagnum.] *Loquitur de villis priorum Principum, qui eâ specie immensum agrorum tractu occupabant.*

b Flumina.] *Quid mirum? cùm tunc opes privatæ ita magnæ, ut flumina haberent in suo dominio & cadentia. Seneca epist.* LXXXIX. *Illustrium fluminum per privatum decursus, & omnes magni magnamque gentium termini, usque ad ostium à fonte, vestri sunt: et plura hujus rei vix credendæ & admirandæ, quæ subjungit. Ideoque et in* Admirandis *dixi l.* II. *cap. ult. Non audio, qui hæc ad Neronis domum referunt: planissimè contra Plinii verba & mentem.*

c Tandemque imperium.] *Quasi olim Principum possessiones per totum imperium sparsæ, & illi pæne æquales. Nam errant, qui in alium hæc sensum trahunt. quasi ideò majus imperium, quia cives dicto audientes sunt. Nugæ.*

d Pares domini.] *Item nobiles.*

e Receptacula.] *Villæ et*

tore *f* servo teruntur, aut sœda *g* vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes, deterso situ, *h* auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera, *i* eodem quo exstructa sunt animo, ab interitu vindicare. Muta quidem illa et animâ carentia: sentire tamen et lætari videntur, quod niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint esse *k* donum scientis. Circumfertur, sub nomine Cæsaris, *l* tabula ingens rerum vænalium. *m* quò sit detestanda avaritia *n* illius, qui tam multa concupiscebat: cùm

Prætoria olim illustrium.

f Servo.] *Qui villicus ibi vel Actor sit.*

g Vastitate.] *Dosolata, nec culta. Sed unde, inquies, tam multa hæc ad Principem? Ex iniquis damnationibus cædibusque nobilium, quorum bona ad fiscum.*

h Auctas.] *Restitutas. nisi cui arridet,* lautas.

i Eodem.] *Magno, & locorum amante.*

k Donum scientis.] *Libris aliis*, domini non servientis: *id esset quod suprà dixit*, non habitatore servo teruntur. *Ego negationem rejecerim, scribamque*, domini fruentis.

l Tabula.] *Villarum fundorumque venalium, qui Principis fuissent. Nam Nerva jam antè vendiderat (in Dione)* pecuniæ egens, vestes, vasa, supellectilem, & quidquid non necessarium in Aula esset. *At Trajanus igitur ex ipso patrimonio Principali imminuit: quod immensum creverat.*

m Quo sit.] *Odoror hiatum aliquem, sed levem.*

n Illius.] *Domitiani palàm. malè qui ad Neronem trahunt.*

cùm haberet ſupervacua tam multa. tamen exitialis erat apud Principem, huic laxior domus, illi *o* amœnior villa. Nunc Princeps in hæc eadem dominos *p* quærit, ipſe inducit, ipſos illos *q* magni aliquando Imperatoris hortos, illud *r* nunquam niſi Cæſaris ſuburbanum, licemur, emimus, *ſ* implemus. Tanta benignitas Principis, tanta ſecuritas temporum eſt, ut ille nos Principalibus rebus exiſtimet dignos, nos non timeamus, quòd digni eſſe videmur. Nec verò emendi tantum civibus tuis copiam præbes, ſed amœniſſima quæque largiris et donas. *t* Ita inquam, donas in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers quod judicio accepiſti, ac nihil magis tuum credis, quàm quod *u* per amicos habes.

Idem tam parcus in *x* ædificando, quàm

G 2 dili-

o Amœnior villa.] *Simile in Triumvirali proſcriptione appianus notat, & quemdam conſpecto nomine ſuo in Tabula, exclamaſſe; Heu, villa Albana me perdidit!*

p Quærit.] *Publicâ venditione.*

q Magni.] *Veteris alicujus Luculli, Pompeii aut ſimilis.*

r Nunquam niſi.] *Aſſiduè poſſeſſum Cæſaribus. Talia autem multa, nec opus ad unum* Albanum *Domitiani confugere.*

ſ Implemus.] *Noſtris rebus, ſervis nobis ipſis.*

t Ita inquam.] *Fortaſſe*, Iſta: *tua nempe propria, & in quæ, ut heres, Nervæ ſucceſſiſti.*

u Per amicos.] *Regis illius nota vox,* Ubi theſauri? amicos *oſtendantis,*

x Ædificando.] *Privatim ſcilicet, et in tuos.*

diligens in tuendo. Itaq; non *a* ut antè, immanium transuectione *b* saxorum urbis tecta quatiuntur: stant securæ domus, nec jam templa nutantia. Satis est tibi nimiumque, cùm succesſeris frugaliſſimo Principi, magis rejicere aliquid & amputatare ex his, quæ Princeps tanquam neceſſaria reliquit. Præterea pater tuus uſibus ſuis detrahebat, quæ fortuna imperii dederat, *c* tutius quod pater. At quàm magnificus *d* in publicum es?

ſus. nam publicè contrà, ut ſubdet.

a Ut ante.] *Sub Domitiano, aulam illam ſuam Parrhaſiam ædificante.*

b Saxorum.] *Columnarum, obeliſcorum. Juvenalis Satyrâ* III.

Nam ſi procubuit qui ſaxa Liguſtica portat
Axis, & everſum fudit ſuper agmina montem,
Quid ſupereſt de corporibus?

Seneca in Epiſtolis: In hunc uſum pinus aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus?

c Tutius quod.] *Olim emendavimus & ſcripto communicavimus cum amico*: tu tuis, quod pater. *Ille detraxit ſibi ab imperio relicta; tu magis propriè tua, quæ à patre: id eſt Nervâ.*

d In publicum.] *Multa enim publicè ædificavit, aut reparavit. Eutropius magnificè de illo*: Orbem terrarum ædificaſſe. *Victor*: Caſtra ſuſpectioribus atque opportunis locis exſtructa ponſque Danubio impoſitus, ac deductæ coloniarũ pleræque. Adhoc, Romæ à Domitiano cœpta fora, atque alia multa, pluſquã magnificè coluit ornavitque. *Sed & Dio Caſſius*, exſtruxiſſe plurima, & maximè neceſſaria in viis, pontibus, publicis ædificiis.

es? hinc *e* porticus, inde delubra occultâ celeritate properantur, ut non *f* consummata, sed tantùm *g* commutata videantur. Hîc *h* immensum latus Circi templorum pulchritudinem provocat, digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quàm quæ ex illâ *i* spectabuntur. visenda autem, cum cæterâ specie, tum quòd æquatus plebis, ac Principis locus Siquidem per omne spatium una facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris *k* suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo civibus tuis in-

vicem

Exstant hodieque aliqua. inprimis vestigia admirandi illius in Danubio pontis, super humana ingenia atque opes. Item alter egregius in Hispaniâ, quẽ Alcantaræ *vocant, Tago impositus: & plura, monumenta veræ laudis. Quam dicterio tamen carpsit & libavit, qui* Herbam parietariam *Trajanum dixit, quod nomen ubique inscriberet operibus vel novus, vel novatis. Quid mali? faciant, alii Principes: faciant, & inscribant.*

e Porticus.] *Quæ, nescio, nec tamen suspicioni Catanzi accedo, Por-*

tus suggerenti. Nam hæc de ipsâ urbe.

f Consummata.] *Novâ structione.*

g Commutata.] *Reparatione.*

h Immensum] *Sanè immensum, &* longitudine stadiorum trium, *ut Plinius scribit*, latitudine unius.

i Spectabuntur.] *Circenses sive curules ludi inprimis: sed etiam Gladiatores, Venationes, & omne genus solet interim hîc dari.*

k Suggestus.] *Editior locus, in quo ipse spectet. Cui honori origo à Iulio Cæsare quem Suetonius*

vicem contueri, dabitur non *l* cubiculum Principis, sed ipsum Principem cernere, in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum *m* quinque millia adjecisti. auxeras enim

nota, inter nimios honores, recepisse Suggestũ in orchestrà. *Vide me De Amphitheatro, cap.* XI.

l Cubiculum.] *Vbi velut clausus, tutusque ab injuria cæli, sedebat, Populariter Trajanus hoc sprevit, & spectavit ipse, spectatusque est.*

m Quinque millia.] *Hic numerus mihi suspectus, & minutus est. Quid magni, ubi tot millia,* quinque *dumtaxat adjecisse! At enim suprà dixit:* quinque millia igenuorum conquisita. *Ita, sed ad alendum (quod aliud valdè est) non ad spectandum. Denique illi* ingenui; *spectant verò et libertini. Moveor etiam, quòd in Plinio legam,* Circum à Cæsare dictatore structum, ad sedem CCLX. millium. *At posteà, in Victore,* cepisse *scribitur* loca CCCLXXXV. millia *sive ut veriùs in Notitia imperii, et integris vocibus perscriptũ,* quadringenta octoginta quinque. *Igitur post Cæsarem, largiter sanè ei adjectum, et pænè duplum. Ac fateor alios Principes potuisse augere, sed publica testimonia inclinant eximium aliquid Trajanum patrasse. Basis Romæ exstat huic inscripta:* TRIBUS XXXV. QUOD. LIBERALITATE. OPTIMI. PRINCIPIS. COM. MODA. EARUM. ETIAM. LOCORUM. ADJECTIONE. AMPLIATA. SINT. *Etsi ea posita in Consulatu ejus* V. *diutulè post ipsum factum: dum decernitur, dum paratur statua, ut solet. In Dionis etiam compendio:* ὅτω γὰρ πυ καὶ μεγαλόφρων καὶ μεγαλογνώμων ἔφυ, ὥστε καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ ἐπιγράψαι, ὅτι ἐξαρκοῦντα αὐτὸν τῷ τῶν ῥωμαίων δήμῳ ἐ-

enim numerum ejus congiarii facilitate, *n* majoremque in posterum suscipi liberalitatis tuæ fide jusseras.

Horum unum si præstitisset alius, illi jamdudum *o* radiatum caput, *p* & media inter deos *q* sedes, auro staret, aut ebore, augustioribusque aris, & *r* grandioribus victimis, invocaretur. Tu delubra non nisi *s* ad-

G 4 oratu-

ποίσιν, ἐπειδὴ Διαφθαρέντα τὴν καὶ μείζω καὶ περικαλλέστερον ἐξειργάσατο: Adeò autem & magni animi & conceptus erat, ut Circo inscripserit, Quòd capacem populi Romani struxisset: quia scilicet corruptum, & majorem, & elegantiorem fecerat. *Ex his, talibusq; inclino legere*: quinquaginta millium, *aut ultrà, siquis* φιλορωμαῖος *velit. Ad*

hanc autem Circi reparationem Suetonii illa spectant, Domitiani cap. v. Fecit Odeum, & Naumachiam. è cujus posteà lapide maximus Circus, deustis utrimque lateribus, exstructus est. *Posteà, nempe à Trajano.*

n Majoremque.] *Ergo non ad solum illud augmentum* quinq; millium *amplitudo accommodata.*

o Radiatum.] *Qui habitus Deorum, aut Divorum. Lucanus:*

Fulminibus manes, radiis ornabit, & astris.

Nam hæc insignia Principibus consecratis apposita, ut Nummi etiam docent.

p Et media.] *Honoris caussà, vel mixtus Diis; vel etiam inter duos medius. Vt Caligula* inter fratres Deos (*Castores*) medium se adorandum adeuntibus exhibuit.

q Sedes.] *Nam Iupiter, & isti majorum gentium, sedentes sæpe pingebantur.*

r Grandioribus.] *Nam Hostiæ duplices, Majores Minoresque: atque illæ diis majoribus.*

s Adoraturus.] *Non*

oraturus intras, tibi maximus honor *a* excubare pro templis, postibusque *b* prætexi. Sic fit ut *c* dei summum inter homines fastigium serves, cùm deorum ipse non adeptus. Itaque tuam statuam in vestibulo Jovis optimi maximi unam alterámve, & hanc æream cernimus: at paulò antè aditus omnes, *d* omnes gradus, totáque area, *e* hinc auro,

adorandus ibi in statuâ.

a Excubare.] *Cùm vice custodis aut satellitis, statuæ tuæ ponuntur in vestibulis templorum: at non in ipsis.*

b Pretexi.] *Apponi, vel opponi januarum postibus: quod decorè solet.*

c Dei summum.] *Sententia est. ita efficitur, ut dii colantur, ut decet, ab hominibus, summumque sibi honorem vindicent: quia ipse non te iis misces, et sacros sanctosque profanas. Hæc, inquam, è verbis istis sententia, sed quæ ego leviter refingam:*

serves, cùm Deorum ipse non adoptes. *Eo ipso quòd fugis Deus haberi, pro Deo te habemus, aut certè, vices ejus in terris gerente. Tertullianus pro hac sententiâ, ad Scapulam*: Sic enim omnibus major est (*Imperator*) dum solo vero Deo minor est. *Idem in Apologetico*: Ideò Imperator magnus est, quia cælo minor est. *Pulchrè etiam Athenienses, inter monosticha, quæ adventanti Pompejo gratabundi scripserant:*

Εφ' ὅσον ὢν ἄνθρωπος οἶδας, ἐπὶ τοσοῦτον εἶ θεός:

Quatenus te censes hominum, eatenus nobis es Deus.

d Omnes gradus.] *Hui! atqui centum gradibus adibatur.*

e Hinc auro.] *Suetonius, Domitiano*: Statuas sibi in Capitolio, non nisi aureas & argenteas, poni permisit: easque

auro, hinc argento relucebat, seu potiùs polluebatur: cùm *f* incesti Principis statuis permixta deorum simulachra *g* sorderent. Ergo istæ quidem æreæ & paucæ manent, manebuntque quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ & *h* innumerabiles, *i* strage & ruinâ, publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere solo superbissimos vultus: instare ferro, sævire *k* securibus, ut si singulos

5 ictus

ponderis certi. *ut ne parvas scilicet, tam magno Deo. Eutropius idem.*

f Incesti.] *Iuliâ, Titi fratris filiâ, compressa, et quam uxorem habebat.*

g Sorderent.] *Aliquid faciat pro lectione vulgatâ suprà*, Dei summum inter homines fastigium servent: *sed leviter & aliquid.*

h Innumerabiles.] *Nec enim in urbe tantùm*, sed totus orbis, *ait Dio*, statuis ejus post victos, ut ajebat, Dacos impletus est.

i Strage & ruina.] *Initio à Senatu ipso facto. qui* audita morte ejus (*Suetonius*) adeò lætatus est, ut scalas etiam inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi, ibidem solo adfligi juberet. *Dio hoc amplius, in Nerva*: Μίσει δὲ τοῦ Δομετιανοῦ αἱ εἰκόνες αὐτοῦ πολλαὶ μὲν ἀργυραῖ, πολλαὶ δὲ καὶ χρυσαῖ οὖσαι συνεχωνεύθησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν μεγάλα χρήματα συνελέγη: Odio Domitiani, statuæ ejus multæ argenteæ, multæ & aureæ, conflatæ sunt, atque ingens pecunia ex iis facta.

k Securibus.] *Ita statuas frangebant. Iuvenalis:*

---- rotas bigarum impacta securis
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.

ictus ſanguis dolorq; ſequeretur. Nemo tam temperans gaudii *l* ſeræque lætitiæ, quin inſtar ultionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra, poſtremò *m* truces horrendaſque imagines *n* abjectas excoctaſque flammis; ut ex illo terrore & minis, in uſum hominum ac voluptates, ignibus mutarentur. *o* Simili reverentiâ Cæſar, non apud *p* Genium tuum bonitati tuæ gratias agi, ſed *q* apud numen Jovis optimi maximi pateris: illi debere nos quidquid debeamus,

l Seræque lætitiæ.] *Quæ etſi ſerò, et diu optata, tamen venit.*

m Truces.] *An quia ſuperbia in vultu, ira in oculis, ut prædixit? an & in habitum militarem ac minantem, ut triumphales illæ, formatæ?*

n Abjectas.] *Sive*, objectas,

o Simili reverentia.] *Illi, quâ ſtare inter deos recuſas.*

p Genium.] *Singulis hominibus Genium aſſignavit antiquitas: atque is majus & ſanctius aliquid ipſo homine. Itaque vulgò*, per Genium alicujus *ſolunt orare, obteſtari, jurare. Sed quanto magis Principis? quibus etiam modeſtiis, paſſim ſtatuæ, aræ, templa, cum inſcriptione* GENIO. CÆSARIS: *quod lapides nummique docent, & Suetonius in Auſt. cap.* LX. *Hunc ergo colebant, ſi non ipſum Principem: & Caligulæ* quoſdam interfecit (*apud Suetonium*) quòd numquam per Genium ejus dejeraſſent. *Minutius Felix*: Cæſarum numen invocant, ad imagines ſupplicant, Genium hoc eſt dæmonem, implorant: & eſt eis tutius per Jovis Genium pejerare, quam regis. *Adde Tertullianum Apolog. cap.* XXVIII.

q Apud numen.] *In Capitolio.*

mus, illius quod bene facias r muneris esse, qui te dedit. Antè quidem ingentes hostiarum greges per ſ Capitolinum iter magnâ ſui parte velut t intercepti u divertere viâ cogebantur: cùm ſæviſſimi domini atrociſſima effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipſe humani ſanguinis profundebat.

Omnia P. C. quæ de aliis Principibus à me aut dicuntur, aut dicta ſunt, eò pertinent, ut oſtendam quàm longâ conſuetudine corruptos depravatoſque mores Principatus parens noſter reformet & corrigat. alioquin nihil non parum gratè fine x comparatione laudatur. Prætereà hoc primum erga optimum Imperatorem piorum civium officium eſt, inſequi diſſimileis. neque

G 6 enim

r Muneris.] *Pia, ſicut Homerus Odyſſ. υ.*

Ζεὺς δ' ἀρετὴν ἀνδρεσσιν ὀφέλλει τε
Ὅππως καὶ ἐθέλῃσιν: (μινύθουτε,

Virtutem Deus in nobis auget minuitque,
Ut voluit.

ſ Capitolinum iter.] *Cùm per forum in Capitolium irent.*

t Intercepti.] *Abducti, priuſquàm venirent quò deſtinati erant.*

u Divertere.] *Deflectere. quòd opinor ad Domitiani ſtatuam, quæ in foro equeſtri ſtabat? Statio curioſè deſcripta.*

x Comparatione.] *Quæ, ut Fabius in hac ipſa re laudationum ait, duplicat materiam, & virtutum vitiorumque non tantùm naturam, ſed etiam modum tractat.*

enim satis amarint bonos Principes, qui malos satis non oderint. Adjice, quod Imperatoris nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est, quàm quod insectari malos Principes tutum est. An excidit *a* dolori nostro modo vindicatus *b* Nero? permitteret credo famam, vitamque ejus carpi; qui mortem ulciscebatur: nec ut in se dicta interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur. Quare *c* ego te Cæsar muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono, quod licet nobis & in præteritum de malis Imperatoribus quotidie vindicari; & futuros sub exemplo præmonere, nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum Principum manes à posterorum execrationibus conquiescant. Quo constantiùs P. C. & dolores nostros & gaudia perseramus, ingemiscamus illis quæ patiebamur. Simul utrumque faciendum est, sub bono Principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsæ gratiarum actiones agant; meminerintque sic maximè laudari incolumen Imperatorem, si priores secus meriti,

a Dolori.] *Dolentibus nobis. quid si tamen dolore scribas? esset, cum dolore nostro vindicatus.*

b Nero.] *Nam Domitianus Epaphroditum occidit, adjutorem illi in adipiscenda nece. Adi Suetonium cap.* XIIII. *Domitiani.*

c Ego te.] *Illud te mihi superflua: & est ne è notis natum Tè quod interpretère,* Trajane.

riti, reprehendantur. Nam cùm de malo Principe posteri tacent, manifestum est eadem facere præsentem.

Et quis jam locus miseræ adulationis manebat, cùm laudes *a* Imperatorum ludis etiam & *b* comessationibus celebrarentur, *c* saltarenturque, atque in omne ludibrium *d* effæminatis vocibus, modis, gestibus, frangerentur? Sed illud indignum, quod eodem tempore in Senatu & in scænâ, ab histrione & *e* à Consule, laudabantur. Tu procul à tui cultu ludicras artes removisti. Seria ergo te carmina, honorque *f* æternus Annalium, non hæc *g* brevis & Pantomimis.

a Imperatorum.] *Neronis & Domitiani. Tamen de uno isto hîc agi, verius est: atque ita singulariè,* Imperatoris, *scribendum.*

b Comessationibus.] *Olim monui,* commissionibus *legi posse. Nam eo nomine ludi, & ubicumque certamen de palma. Tamen posse, non debere. nam* Comessationes *retinere licet et tueri, quia comœdi, citharœdi, & id genus in mensa etiam dabatur.* [*Et quidni carmina ibi in laudem Principis, cui hæc placerent?*

c Saltarentur.] *A*

d Effæminatis] *Sunt sanè, & quidquid ad histriones. quos ideò molles viros Livius alibi appellat.*

e A Consule] *Ipsa Gratiarum sollenni actione, qualem Plinius nunc habet.*

f Æternus.] *Ita est, scitote hoc Principes. Quos Annalium ille honor honestavit, jam ab orbe condito honesti sunt, & ad desinent eam erunt.*

g Brevis.] *Quæ cum voce & plausu perit. Et tamen talem, sunt qui hodie etiam (ô veræ famæ*

& *h* pudenda prædicatio colit: quinetiam tanto majore consensu in venerationem tui *i* theatra ipsa *k* consurgent, quanto magis de te scænæ filebunt. Sed quid ego istud admiror, cùm eos quoq; honores, qui tibi *l* à nobis offeruntur, aut *m* delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tã vulgare, tam parvum in Senatu agebatur, ut non laudibus Principum immorarentur, quibuscumque censendi *n* necessitas accidisset. De *o* ampliando numero gladiatorum, aut de

imperitia!) *præ magnâ & diuturnâ petant.*

h Pudenda.] *Ab illis propudiis.*

i Theatra.] *Theatrici spectatores.*

k Consurgent.] *De more. Tacitus, aut Fabius in Dialogo*: Populus, auditis in theatro Virgilii versibus, surrexit universus, & fortè præsentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. *Nota, honor inquam iste (illo ævo) serè Principum, ideoque Augustus, Cajo & Lucio*, adhuc prætextatis, assurrectum ab universis in theatro, & à stantibus plausum, gravissimè questus est: *quia juvenes, & quia nimius honos.*

l A nobis.] *Senatoribus, decreto vel acclamatione.*

m Delibare.] *Quosdam ex iis decerpere.*

n Necessitas.] *Quos ordo primo loco sententiam dicere juberet. nam alii manu, aut pedibus assentiebatur.*

o Ampliando.] *Ut plures habere et dare liceret, quã Senatusconsultum antè cautum. Nam Principes, coercendo luxui & sævitiæ, certo numero pœnia incluserant, & ipsi editiones. Vide me Saturnalium* I. *cap.* XII.

de instituendo collegio *p* fabrorum consulebamur: & quasi prolatis imperii finibus, nunc ingentes *q* arcus, *r* excessurosque templorum fastigium titulos, nunc *s* menses etiam, nec hos singulos, nomini Cæsarum dicabamus. patiebantur illi, & quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrûm, tanquam oblitus ejus de quo refertur, censendi officium Principis honore consumit? : Tuæ

p Fabrorum.] *Iam olim hæc collegia & corpora artificum: sed sæpe abolita, & restituta. Tale sub Domitiano fortasse; aut novum aliquod etiam adjectum. Nam plura erant, cognominibus distincta: ut Fabri* Ferratii, Argentarii, Automatarii, Tignarii, *in lapidibus priscis reperiendi.*

q Arcus.] *Fornices triumphales. quos per omnes regiones verbis sibi struxit. Suetonius Dom.*

Dum Janus hiemes, Domitianus Autumnos,
Augustus annis commodabit æstates,
Dum grande famuli nomen asseret Rheni
Cermanicarum magna lux Kalendarum.

Adde Macrobium 1. *Saturn. cap.* XII.

r Tuæ moderat.] *Quam & in Theodosio Pacatus laudat*; Non enim jam *cap.* XIII.

r Excessurosque.] *Altitudine super ipsa templa. Nam hoc est, quod* ingentes *præmisit: & in Suetonio*, arcus tantos ac tot struxit: *tantos, ad magnitudinem. Describitur unus talis Martiali, libro* VIII. *epig.* LXV.

s Menses.] *Duos,* Septembrem & Octobrem, *á se transnominavit* Germanicum & Domitianum: *Suetonius, cap.* XIII. *Martialis*:

cõacta laudatio, & expressæ metu voces, periculum silentii redimunt. Fuerit abieritque illa tristis facundiæ an-

Tuæ moderationis hæc laus, u constantia noſtra; & tibi obſequimur, quod in curiam non ad certamen adulationum, ſed ad uſum munuſque x juſtitiæ convenimus, hanc ſimplicitati tuæ, y veritatique gratiam relaturi, ut te quæ vis velle, quæ non vis nolle credamus. Incipimus inde, deſinimus ibi, à quo incipi, in quo deſini, ſub alio Principe z non poſſet. Nam pleroſque ex decretis

cillantis neceſſitas, cùm trucem dominum, auras omnes plauſuum publicorum captantem, mendax aſſentatio titillabat.

u Constantia.] *Et quæ hîc conſtantia Senatus? imò antè docuit, quàm varii et flexiles in omnem partem à Principe eſſent. Alii libri*, conſtantiæ noſtræ: *ego negatione addita*, non conſtantiæ, *inclino legere. Tuæ, inquit, modeſtiæ hæc laus eſt, qui renuis: non noſtræ conſtantiæ aut gravitati, qui et antè fecimus, et faciamus niſi nollet.*

x Juſtitiæ.] *Vt juſta illic decreta, et uſui publico, faciamus.*

y Veritatique.] *Toti huic rei Epigramma Martialis lib.* x.

Friuſtrà blanditiæ venitis ad me,
Attritis miſerabiles libellis.
Dicturus Dominum Deumque non ſum,
Jam non eſt locus hac in urbe vobis.
Non eſt hic Dominus, ſed Imperator,
Sed juſtiſſimus omnium Senator.
Per quem de Stygia domo reducta eſt
Siccis ruſtica veritas capillis.

z Non poſſet.] *Quia ſemper aliquid, extra ordinem, ad honores eorum in ſententia addendum: vel in fine, inquam, vel in capite.*

decretis honoribus & *a* alii non receperunt, nemo antè *b* tantus fuit, ut crederetur *c* noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non *d* trabibus, aut saxis nomen tuum, sed *e* monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in sæcula, fuisse Principem, cui *f* florenti & *g* incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sanè si velimus cum priorum temporum necessitate *h* certare, *i* vincemur: *k* ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. Simul cum *l* jampridem no-

a Alii.] *Tiberius, Claudius, Vespasianus: in Tranquillo.*

b Tantus.] *Tam magni animi firmique.*

c Noluisse.] *Vt non putarent saltem delectari tum et titillari oblatione.*

d Trabibus aut.] *Ædificiis, quæ trabibus saxisque constant. Possit et divisim capi, de Tabulis et Lapidibus, in quibus etiam tituli inciſi: etsi tabulæ istæ magis æreæ.*

e Monumentis.] *Annalibus, et libris.*

f Florenti.] *Gratia, et fortuna.*

g Incolumi.] *Vivo. nam mortuos neglegere, facile & tutum est.*

h Certare.] *Titulis et laudibus.*

i Vincemur.] *Nam ut Seneca epist. XLV. adulatio amicitiam non imitatur tantùm, sed vincit & præterit.*

k Ingeniosior.] *Vera cvusa. qui simulant, magis connituntur et ingenium intendunt. Ideo delectant nos simulata ira, tristitia, et similia: quæ tamen in respectata, angunt. Vide Plutarchum Quæst. Convival. v. cap. 1.*

l Jampridem.] *Tot novis Principibus, noviſque*

novitas omnis adulatione consumpta sit, non alius erga te novus honor supereſt, quàm si aliquando de te *m* tacere audeamus.

Age, si quando pietas noſtra silentium rupit, & *n* verecundiam tuam vicit, quæ qualiaque decernimus nos, tu non recusas? ut appareat, non superbiâ & fastidio te ampliſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc Cæsar, quàm si recusares omnes. nam recusare omnes, o ambitionis; moderationis est, eligere parciſſimos. Quo temperamento & *p* nobis & *q* ærario prodes: quòd sumptibus ejus adhibes modum, ut qui exhauſtum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in Remp. merita privatis dicabantur: viſuntur

honoribus.

m Tacere.] *Pacatus, de Theodoſio*: Quàm promptum laudare Principem, tam tutum siluiſſe de Principe.

n Verecundiam.] *Quæ dedignatur laudes, præſertim nimias. Euripides*:

Αἰνέμενοι γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, πρόσωπόν τινα
Μισοῦσι τὸν αἰνοῦντα, ἐὰν αἰνῶσ' ἄγαν:
Laudati enim viri boni, quodammodo
Laudantem odêre, laudet ille si nimis.

o Ambitionis.] *Præpoſtera. & quæ fuga famæ, famam captat.*

p Nobis.] *Vel quia veros eſſe pateris liberoſque; vel quia nō periclitamur accuſari aut confiſcari.*

q Ærario.] *Quia è publico ſtatuæ, arcus, & alia.*

tur eâdem è *a* materiâ Cæsaris ſtatuæ, quâ *b* Brutorum, quâ *c* Camillorum. Nec diſcrepat cauſſa. Illi enim reges hoſtemque victorem mœnibus depulerunt: hic *d* regnum ipſum, quæque alia *e* captivitas gignit, arcet, ac ſubmovet: ſedémque obtinet Principis, ne ſit domino locus. Ac mihi intuenti ſapientiam tuam minùs mirum videtur, quod mortales iſtos caducoſque titulos aut *f* depreceris, aut *g* temperes. Scis enim *h* ubi vera Principis, ubi ſempiterna ſit gloria: ubi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil *i* ſucceſſoribus liceat. Arcus enim & ſtatuas, aras etiam templaque, *k* demolitur & obſcurat oblivio, negligit *l* carpitque

a Materia.] *Non auro aut argento, ſed ære.*

b Brutorum.] *M. Iunius Brutus qui reges ejecit, inter illos medios poſitus in Capitolio fuit, dextrâ gladium tenens. Plutarchus in Bruto.*

c Camillorum.) *Camilli, qui Gallos Roma expulit,* ſtatua ſine tunica in Roſtris: *Plinius.*

d Regnũ.) *Vt Brutus.*

e Captivitas.) *Quam Camillus depulit.*

f Depreceris.] *Prece amoliaris.*

g Temperes.) *Modicos recipiendo.*

h Ubi.) *In animis hominum, in monumentis et prædicatione poſterorum.*

i Succeſſoribus.) *Nam et alii Principes aliorum honores aut tollunt, aut minuunt.*

k Demolitur &.) *Impropriè nec rectè* Oblivio *dicatur* demoliri. *Tabeſcere patitur, et ignorantia ſepeliri. Itaque legam, et membrum expleam:* demolitur ætas, obſcurat oblivio.

l Carpitque.) *Si non meriti.*

pitque posteritas: contrà contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor ac frænator animus, ipsâ vetustate floresçit, nec ab ullis magis laudatur, quàm quibus minimè *m* necesse est. *n* Non ergo perpetua Principi fama, quæ invitum manet, sed bona concupiscenda est, ea porrò non *o* imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam leviora hæc, formam Principis figuramque, non aurum melius, vel argentum, quàm favor hominum *p* exprimat, teneatque: quod quidem prolixè tibi cumulateque contingit, cujus lætissima facies, & amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, animo sedet.

Adnotasse vos credo P. C. jamdudum me *q* non eligere quæ referam: propositum est enim mihi *r* Principem laudare, non Principis facta, nam laudabilia multa etiam mali

m Necesse.] *Alius Panegyristes imitatur*: [Neminem magis laudari Imperatorem decet, quàm *quem* minùs necesse est.

n Æterna est.] *Nam eunt statim in Annales, & capita hæc mundi, mundo ostenduntur.*

o Imaginibus.] *In clypeis, ex auro, argento, ære: quos solent celeberrimis locis suspendere.*

p Exprimat.] *In alio Panegyrico*: Hic vultus universorum pectoribus infixus est, nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis renitet, sed desiderio efflorescit animorum.

q Non eligere.] *Cùm omnia laudanda sint in nostro.*

r Principem.] *Ipsum hominem, undique bonum.*

li faciunt; ipſe laudari, niſi *a* optimus, non poteſt. Quare non alia major, Imperator Auguſte, gloria tua, quàm quod agentibus tibi gratias nihil velandum eſt, nihil omittendum eſt. Quid eſt enim in Principatu tuo, quod cujuſquam prædicatio vel tranſilire, vel prætervehi debeat? quod momentum, quod imo temporis punctum, aut *b* beneficio ſterile, aut vacuum laude? non omnia ejuſmodi, ut is optimè te laudaſſe videatur, qui narraverit fideliſſimè? Quo fit, ut propè in immenſum diffundatur oratio mea: & necdum *c* de biennio loquor: Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc reſtant? ut illud, quod *d* ſecundum Conſulatum recepiſti, quia Princeps & pater referebat. at poſtquam ad te imperii ſummam, & cùm omnium rerum, rum

a Optimus.] *Adſpicit ad cognomen Trajani.*

b Beneficio ſterile.] *Quæ præcipua laus, et materies virtutis, in Principe. Tits. illud innotuit, recordati ſe nihil eo die benignè feciſſe*, Amici diem perdidi: *Trajanus quæ non major gloria, nec momentum nacuum à beneficio habentis? Auſonius hunc locum æmulatus eſt*: Neque verò unum aliquod bonum uno die præſtas, ſed indulgentias ſæculares, per ſingula horarum momenta multiplicas.

c De biennio.] *Tempus vel hinc liquet Conſulatus Plinianæ, et dictæ orationis.*

d Secundum.] *Nam primùm Conſulatum ſub Domitiano geſſit, collega M. Acilio Glabrione, anno urbis* DCCCXLIII. *et hunc*

tum etiam *e* tui potestatem dii transtulerint; tertium Consulatum recusasti; *f* cum agere tam bonum Consulem posses. Magnum est differre honorem: gloriam majus. *g* Gestum Consulatum mirer, an non receptum? Gestus non in hoc urbis otio, & intimo sinu pacis: sed juxta *h* barbaras gentes, ut *i* illi solebant, quibus erat moris, *k* paludamento mutare prætextam, ignotasque terras victoriâ sequi. Pulchrum imperio, glorioſum tibi, cum te socii atque amici, sua

secundum, adoptatus à Nerva, DCCCL. *Itaque benè Tacitus, De moribus Germanorum.* Cimbrorum arma audita sunt, Cæcilio Metello, ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum Imper. Trajani Consularum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur. *Nam illi Consules, anno urbis* DCXL.

e Tui potestatem.) *Qui jam sub patre et Principe Nerva non esses.*

f Cum agere.) *Melius (me judice) hæc cum sequenti periodo continuari:* recusasti. Cùm agere tam bonum Consulem posses, magnum est.

Nam hoc laudat. jam experimentũ tui ceperas et dederas in duplici Consulatu: cùm ergo sic prospe, aut supra spem fuerit, quid renuis tertium, parata nova segete gloriæ?

g Gestum.) *Secundum.*

h Barbaras.) *Germanas.*

i Illi.) *Veteres Consules.*

k Paludamento.) *Qui prætextam Consulare ponebant, et votis truncatis, paludati proficiscebantur ad bellũ.* Paludamentum *autẽ, chlamys (in statuis nummisque Imperatorum apparet) ab humeris dependens, colore cocci, id est sanguinis bellique notâ. Ego De Militia, lib. II.*

l suâ in patriâ, suis in sedibus adierunt. Decora facies Consulis. multa *m* post sæcula *n* tribunal viridi *o* cespite exstructum, nec *p* fascium tantum, sed *q* pilorum *r* signorumque, *s* honores circumdatum. Augebant majestatem præsidentis, diversi postulantium *t* habitus ac dissonæ *u* voces rataq; fine *x* interprete oratio. Magnificum est civibus jura; quid *y* hostibus reddere? speciosum cernere

Dial. ultimo.

l Sua in terra.] *In finibus Germaniæ. intellegit Vbios, Batavos & limitaneas eas gentes, quæ societ potiùs, quàm subditæ erant: aut dubiæ adhuc fidei.*

m Post sæcula.] *Vix in Principatu visum.*

n Tribunal.] *In quo Consul sederet, jus diceret, querelas audiret aut preces.*

o Cespite.] *Planè pro*

Dictis antè tamen Princeps confirmat ituros,
Aggere conspicuus. stat circumfusa juventus,
Nixa hastis, pronasq; ferox accommodat aures.

r Signorumque.] *Ammianus*: Tribunal insistens, signisque ambitus & aquilis. *Nummi sæpe hoc exprimunt, cum verbo,* ALLOCUTIO.

s Honore.) *Vellem, horrore.*

more prisco. Nec enim è lapide aut ligno suggestum hunc in castris struebant, sed militari & rudi opere, è terrâ. Notavi et firmavi satis, ad Taciti Annalem 1. *verbis,* Simul aggerunt cespites, constituunt tribunal.

p Fascium.] *Vt in pace. cùm licliores apparitoresque tantùm circumstabant.*

q Pilorum.] *Hastarum Claudianus:*

t Habitus.) *In veste variâ.*

u Voces.) *In lingua varia.*

x Interprete.) *Quæ Latinè explicaret.*

y Hostibus.) *Qui fuissent, et recenter tui metu*

certam fori *a* partem; quid immanes campos sellâ Curuli victorisque *b* vestigio premere? imminere minacibus *c* ripis tutum quietumque; quid spernere barbaros fremitus, hostilemque terrorem, non armorum magis, quàm *d* togarum ostentatione, compescere? Itaque non te apud *e* imagines, sed ipsum præsentem audientemque consalutabant Imperatorem: *f* nomenq; quod aliis domitis hostibus, tu *g* contemptis merebare. Hæc

compositi ad obsequium essent.

a Partem.] *Alii libri,* pacem. *Ego cùm verba video,* partem *verùs pronuntiabo, Nam exigua fori parte jus dicere, confert cum magnis vastisq; illis campis, qui pro foro. Si* pacem *tamen vis: tum sententia, Pulchrum est in toga Romæ, & togatis jus dicere: quid inter ipsa arma, & hostes?*

b Vestigio.] *Pede tuo, victoris.*

c Ripis.] *Rheni, vel Danubii.*

d Togarum.] *Quas in jurisdictione sumebant, saltem advocati, causidici, et id genus. Florus, de Germanis, quibus Quinctilius Varus jus dicere tentabat:* At illi, ut primùm togas, & sæviora armis jura viderunt.

e Imagines.] *Nã Principum imagines in signis, et effigies etiam in castris. Atque ad eas exteri ducebantur. et, obsequii signum, venerabantur vel adorabant. Tacit. xv. Annal.* Medio tribunal, & tribunal effigiem Neronis sustinebat, ad quam progressus Teridates, cæsis de more victimis, sublatum capite diadema imagini subjecit. *Itaque nota, velut præsentem Imperatorem, in tribunali cultum per imaginem fuisse.*

f Nomenque.] *Imperatorium.*

g Contemptis.] *Vinc-*

Hæc laus *a* acti Consulatus; illa *b* dilati, quòd adhuc *c* initio Principatus; *d* ut jam excusatus honoribus & expletus, Consulatum recusasti: quem novi Imperatores *e* destinatum aliis, in se transferebant. *f* Fuit etiam, qui in Principatus sui fine, Consulatum quem dederat, ipse magnâ ex parte jam gestum, extorqueret & raperet. Hoc ergo honore, quem & incipientes Principes, & desinentes adeò concupiscunt, ut auferant; tu otioso ac vacante, privatis cessisti. Invidiosúsne erat, aut tibi tertius Consulatus? aut Principi primus? nam secundum Imperator quidem, sub Imperatore tamen inisti: nihilque *g* imputari in eo vel

H honori

re enim poteras, noluisti.

a Acti.] *Secundi.*

b Dilati.] *Tertiis.*

c Initio.] *Nam hæc designatio, & recusatio facta anno superiore.*

d Ut jam excusatus.] *Tanquam multos, aut diu gessisses. ideoque vacatio tibi ab honoribus & muneribus danda.*

e Destinatum aliis.] *Quod Otho Imper. fecit, quem Tacitus scribit;* cum Titiano fratre Consulem in Kal. Martias se fecisse: ceteros autem Consulatus, ex Destinatione Neronis aut Galbæ mansisse. *Ergò in prioribus mutavit, & designatos loco movit.*

f Fuit etiam.] *An Nero? de quo Suetonius, cap.* XLIII. Consules ante tempus privavit honore, atque in utriusque locum solus iniit Consulatum, quasi fatale esset, non posse Gallos debellari, nisi à Consule.

g Imputari.] *Ascribi, & poni in rationibus honorum gesti.*

honori potest, vel *h* exemplo, nisi obsequium. Ita verò quæ civitas quinquies atque etiam sexies Consules vidit, *i* non illos qui exspirante jam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis & absentibus, *k* in rura sua Consulatus ferebantur; in hac civitate tertium Consulatum Princeps generis humani, ut prægravem, recusasti? Tantóne *l* Papiriis etiam & Quintiis moderatior, Augustus, & Cæsar, & Pater patriæ? At illos resp. ciebat. quid te non eadem Resp.? non Senatus, non Consulatus ipse? qui sibi *m* tuis humeris attolli, & augescere videtur. Non te ad exemplar *n* ejus voco, qui continuis Consulatibus fecerat

h Exemplo.] *Quòd iterasset Consulatum: quia non sponte.*

i Non illos.] *Vt C. Marium, qui septies; C. Cæsarem, qui quinquies Consules.*

k In rura.] C. Atilium *Regulum intellegit, illius Reguli filium, qui captus occisusque à Pœnis fuit. Huic cognomen* Serrano, *alii faciunt, & Plinius* (*lib.* XVIII. *cap.* III.) quòd serentem invenerunt dari honores. *Alii tamen* Sarranum *scribunt, quasi Tyrium vel Pœnum, quia pater apud eos mortuus. Adde et L. Quinctium Cincinnatum, cui aranti Dictatura delata. Sed tamen hi non toties Consules: itaque dictum est oratoriè et* ὀν πλάτει, *de aliis ejusdem ævi & paupertatis.*

l Papiriis.] *L. Papirius Cursor v. consul fuit: T. autem Quinctius Capitolinus* VI.

m Tuis humeris] *Altior digniorque fieri, te gerente.*

n Ejus.] *Domitiani. de*

rat o longum quemdam, & sine discrimine annum: p his te confero, quos certum est, quoties Consules fuerunt, q non sibi praestitisse. Erat in Senatu r ter Consul, cùm tu tertium Consulatum recusabas. s Onerosum nescio quid verecundiæ tuæ consensus noster indixerat, ut Princeps toties Consul esses, quoties Senator tuus: nimiâ modestiâ istud, t etiam privatus, recusasses. An

quo Suetonius: Consulatus XVII. cepit, quot ante eum nemo.

o Longum.] *Nam anni per Consules distingui soliti: cùm autem ille unus semper, videbatur et unus annus.*

p His te.] *Antiquis.*

q Non sibi.] *Sed reipublicæ ejus causâ, non honoris sui, suscepisse.*

r Ter Consul.] *Virginius Rufus fuerat, sed obiit in Consulatu, Principe Nervâ. Non ergo de illo: an fortè de C. Silio capiendum, qui toties item Consul, & tunc vivus? At enim sistit aliquid, quod in Plinii epistolâ VII. libri III. legitur, ubi mortem hujus Silii narrat, & breviter vitam: Novissimè, inquit, ita suadentibus annis ab urbe secessit, seque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem novi Principis inde commovit. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit; magna illius, qui hac libertate ausus est uti. Enimverò si ille se non commovit, nec in urbem venit: quomodo erat in Senatu, quod Plinius hîc affirmat? Dici posset, aliud in Senatu aliud in Curiâ esse. In Senatu etiam absens censetur, in Curiâ non nisi præsens. Sed vèrba pars hæc Fastorum in suffectis Consulibus tenebrosa, nec acie ingenii (absque monumentis sit) facilè illustranda.*

s Onerosum.] *Ironia.*

t Etiam privatus.] *Si nempe Senatus petiisset.*

Consularis viri triumphalisque filius, cùm tertio Consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi? non vel solâ generis claritate promeritum? Contigit ergo *u* privatis *x* aperire annum, *y* Fastosque reserare: & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quod Consul alius quam Cæsar esset. Sic exactis regibus cœpit liber annus: sio olim servitus pulsa, privata Fastis nomina induxit. Miseros ambitionis, qui ita Consules semper, ut semper Principes erant! quanquam non ambitio magis, quàm *z* livor & malicium, porramque diërum tali nomine dicatum tempus introëat.

u Privatis.] *C. Sosio, & A. Cornelio.*

x Aperire annum.] *Hoc dicitur, quia novo anno isti ineabant, & nomina præscribebantur. Cassiodorus:* Felix à Consule sumat annus auspicium, porramque diërum tali nomine dicatum tempus introëat. *Itaque alibi, Consules dicuntur* inchoare, & pandere annum: *scilicet unà cum Iano, de quo Ovidius:*

Etgo ubi Jane biceps longum reseraveris annum.

y Fastosque reserare.] *Causa eàdem. quia novis Fastis præscribuntur. Ausonius, de Iano:*

---- Roma illa, domusque Quirini,
Hoc capite æternis signat sua nomina Fastis.

Hæc autẽ omnia ad primos et Ordinarios Consules spectant (in quo maior honos:) non ad illos suffectos, à quibus anni auspicium non erat. Seneca, De Irâ: Dedit duodecim fasces, sed non fecit Ordinarium consulem. A me numerari voluit annum, sed deest mihi ad sacerdotium.

z Livor.] *Ita & Ausonius interpretatur, ad*

malignitas videri poteſt, omnes annos poſſidere, ſummúmque illud *a* purpuræ decus, non niſi *b* præceptum præfloratúmq; tranſmittere. Tuam verò magnanimitatem, an modeſtiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit, expetito ſemper honore abſtinere; modeſtia, cedere; benignitas, *c* per alios frui.

Sed jam tempus eſt te ipſi Conſulatui præſtare, ut majorem eum ſuſcipiendo gerendóque facias. Nam ſæpius recuſare, *d* ambiguam ac potiùs illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem ut maximum recuſaſti, ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando & non recuſaveris, Cùm arcus, cùm trophæa, cùm ſtatuas deprecaris; tribuenda eſt vere-

Gratianum: Scis ſeptem & decem Conſulatus Comitiani, quos ille, invidia alteros provehendi, continuando conſervit.

a Purpuræ.] *Quia Conſules in togâ prætextâ, id eſt cui limbus purpureus adtextus eſſet. Eadem & aliis magiſtratibus quidem: ſed ideò addit ſummum decus, quia iſti ſummi inter illos.*

b Præceptum.] *Delibatum initio anni. Nam, Domitianus atque alii: annum ferè aperiebant & tunc ſufficiebant.*

c Per alios.] *Quomodo? nam & ipſe nihilominus in Senatum veniebat, & omnia publica munia uſurpabat, et ſi non Conſul. Itaque Conſulatum quaſi gerebat, eóque fruebatur, in aliis. Subibat tamen, an non* pati alios, *legendum eſſet.*

d Ambiguam.] *Recuſes*

cundiæ tuæ venia : illa enim sanè tibi dicantur : *a* cùm verò postulamus, ut futuros Principes doceas inertiæ renunciare, paulisper delicias differre, paulisper & saltem ad brevissimum tempus ex illo fecilitatis somno, velut excitatos induere *b* prætextam, quam cum dare possent, *c* occuparint, ascendere *d* curulem quam *e* detineant, *f* esse denique quod concupierunt, nec ideò tantum velle Consules fieri *g* ut fuerint. Gessisti alterum Consulatum, scio : illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam ceteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audivimus quidem te omne munus Con-

per modestiam, an per fastum spernas.

a Cum vero.] *Textus requirit*, Nunc verò.

b Prætextam.] *Consularem.*

c Occuparint.] *Non Idem. Et Lucanus.*

---- summas donare curules,
Lentulus è celsa sublimis sede profatur.

Ideò in Plinio hìc, ascendere : *& adde, si lubet, notata mihi ad* IIII. *Annalem Taciti, in verbis*, Consules sede vulgari, per speciem mœstitiæ, sedentes.

e Detineant.] *Nequis alius ascendat. Omnia ò spectant, ut ostendat alios titulo Consules; hunc re fuisse, & fore.*

f Esse.] *Revera Consules.*

g Ut fuerint.] *Dicantur scribanturque fuisse.*

passi alios uti.

d Curulē.] *Nam Consules in Senatu, sublimiori seggestu, in sellâ curuli præsidebant. Inde Cassiodoro*, Insulæ curules, *pro Consulatu*; *Iuvenali*,

Consulis obiisse, sed audivimus Diceris justissimus, humanissimus, patientissimus fuisse: sed diceris. æquum est aliquando nos judicio nostro, nostris oculis, non famæ semper & rumoribus credere. Quousque absentes de absente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid superbiæ tibi ille ipse secundus Consulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum, *h* medius annus valet, in Principum plus. *i* Didicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes inesse; cupimus tamen experiri, an nunc quoque una eademque res sit, bonus Consul, & bonus princeps. Nam præter id quod est arduum, duas, easque summas, simul capere potestates: tum inest utrique nonnulla diversitas, cum Principem quàm *k* dissimillimum Consuli deceat.

h Medius annus.] *Qui jam effluxit á tuo Consulatu. Quid sibi velint, quò hic tricantur de* quinque tantùm mensibus, inter Trajani adoptionem & Nervæ mortem, *nescio. In totâ re errant. nec quidquam hîc de illo tempore, sed de Consulatus, ut jam dixi. Certum autem, Kalendis Ianuarii iniisse secundum Consulatum, deposuisse de more post duos menses: atque ita paulò plus quàm annus medius, ad hoc tempus.*

i Didicimus.] *Philosophatur, imò Stoicissat, quorum hoc dogma:* Τὰς ἀρετὰς ἀντακολουθεῖν ἀλλήλαις, καὶ τὸν μίαν ἔχοντα, πάσας ἔχειν: Virtutes inter se consequi, & qui unam habeat, omnes habere.

k Dissimillimum Con-

Atque ego video proximo anno Consulatus recusandi hanc præcipuam fuisse rationem, quod eum absens gerere *a* non poteras. sed jam urbi *b* votisque publicis redditus: quid est, in quo magis sis approbaturus, quæ quantáque fuerint quæ desiderabamus? Parum est ut in curiam venias, nisi & *c* convocas: ut interfis Senatui, nisi & *d* præsides: ut censentes audias; nisi & perrogas.

suli.] *Trunca sunt. Cuspiniani editio reficit.* Principem quàm simillimum esse privato. Consulemq; quàm dissimillimum deceat. *Approbo. Principis laus est, submittere se, et civiliter gerere: at Consulis aliter, attollere se et habitum animosq; sumere pro magistratu.*

a Non poteras.] *Poteras quidem, per exempla. & multi ita Principes, imò privati: sed inire absentem, gerere, & finire, hoc indecorum, et præter veterum instituta.* Non poteras *igitur, id est recte & ex tuâ mente:*

b Votisque.] *Quæ sollenniter concepta* Fortunæ reduci, *aut* Jovi *ipsi, ut solet. Desiderium autem hoc populi exprimit Martialis lib. x. epigr. vi.*

Quando erit ille dies, quo campus, & arbor, & omnis
Lucebit Latia culta fenestra nuru?
Quando moræ dulces, longusq; à Cæsare pulvis?
Totaque Flaminia Roma videnda via?

c Convocas.] *Nam hoc officium Consulare, Senatum habere et vocare, cùm opus. Quæ potestas etiam Principi tributa, inter singulares. Tabula de imperio Vespasiani:* UTIQUE. EI. SENATUM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. LICEAT. ITA. UTI. LICUIT. DIVO. AUGUSTO.

d Præsides.] *In sublimi sellâ, ut dixi, Se-*

e perrogas. Vis illud auguſtiſſimum Conſulum aliquando tribunal, majeſtati ſuæ reddere? aſcende. Vis conſtare reverentiam magiſtratibus, legibus auctoritatem, modeſtiam *f* petulantibus? *g* adi. Quod enim intereſſet Reipub. ſi privatus eſſes, *h* Conſulem te haberet tantùm, an & Senatorem; hoc nunc ſcito intereſſe, Principem te habeat tantùm, an & Conſulem. His tot tantiſque rationibus, quanquam multum reluctata verecundia Principis noſtri, tandem

H 5 tamen

natus rector.

e Perrogas.] *Nam Conſul ſententias ordine rogabat, & perrogabat.*

f Petulantibus.] *Alii libri,* poſtulantibus. *nec malè. nam litigatores & cauſſidici (immodeſtum ſæpe genus) tribunalia Conſulum adibant, jus petituri.*

g Adi.] *Atqui iā antè dixit,* aſcende. *Frigidum ſchema ſit, et malim,* audi. *magis quidem, ſi poſtulantibus legamus.*

h Conſulem te.] *Vir doctus hæc ait nugas eſſe, nec quemquam Conſulem poſſe eſſe, qui non Senator. Itaque ſe reſcribere,* Conſulem habere te; an tantùm Senatorem. *Ego ſubſiſto, imò reſiſto. Nam Plinii verba examinata oſtendunt, comparationem ſub hypotheſi hanc eſſe. Sicut veteri rep. ſi eſſes, non Conſulem te ſolum appeterent (etſi ſumma ea dignitas) ſed etiam Senatorem, ut in ſententiis dicendis utilior reip. eſſes: ita nunc, etſi tu Princeps, id eſt ſumma poteſtas; tamen cupiunt & Conſulem, ut in Senatu munia obeas, quæ tam ducorē & utiliter potes. At quin, ait, nemo olim Conſul, niſi Senator. Nihil ad rem, ut dem ita eſſe: quia conditionalis modò eſt ſermo. Sed non do, & priſcis tēporibus, ante annales, leges, etiā juvenes,*

tamen ceſſit. At quemadmodum ceſſit? non ſe ut *i* privatis, ſed ut privatos pares ſibi faceret. Recepit enim tertium Conſulatum, ut daret. Noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non ſuſtinuerent tertiò Conſules eſſe, niſi cum *k* rer Conſule. Bellorum iſtud *l* ſociis olim, periculorum conſortibus, parcè tamen tribuebatur; quod tu *m* ſingularibus viris, ac de te quidem bene ac *n* fortiter præſtitiſti, ſed in togâ meritis Utriuſque curâ, utriuſque vigilantiâ obſtrictus es Cæſar: ſed in Principe rarum, ac propè inſolitum eſt, ut ſe putet obligatum, aut ſi putet, *o* amet Debes ergo Cæſar,

nec Senatores, ad Conſulatum electi.

i Privatis] *Ita ſub Principibus dicuntur, quicumque non Principes: ipſi etiam magiſtratus.*

k Ter conſule.] *Ipſo Principe. ne aliter viderentur ſuper eum ſcandere.*

l Sociis.] *Vipſanius Agrippa intelligitur, de quo totidem verbis & Seneca apud Tacitum (Annali* XIV.) Quorum alter bellorum ſocius.

m Singularibus.] *Alter innotuit* M. Cornelius Fronto, *oratoriâ laude clarus: quem collegam ſibi Trajanus aſſumpſit. Alter qui deſignatus in Kalend. Martias fuit, ignotus nobis: niſi quod Onuphrius divinat de* Sex. Pompejo Collega.

n Fortiter.] *Sanè vox repetenda, quæ mox ſubjicitur,* fortiter meritis præſtitiſti.

o Amet.] *Princeps poteſt beneficiorum omnium, ipſe extra ſortem capiendi videtur, quid ſi tamen ceperit, aut cepiſſe putet? non amat, inquit: id eſt, odit eos quibus putat ſe debere. Nam deſtrui per hæc ſortunam ſuam arbitrantur, (ait*

Cæsar,& solvis. Sed cùm ter Consules facis, non tibi magnus Princeps, sed non ingratus amicus videris. Quin etiam perquam modica quædam civium merita, *p* fortunæ tuæ viribus in majus extollis. efficis enim, ut tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum à te recipit. Quid isti benignitati precer? nisi ut semper obliges, obligeris, incertumque facias, utrum magis expediat civibus tuis *q* debere tibi, an præstitisse.

Equidem illum *r* antiquum Senatum contueri videbar, cùm ter Consule *s* assidente, tertiò Consulem *t* designatum *u* rogari sententiam cernerem. quanti tunc illi, quantusque tu? Accidit quidem, ut corpora quamlibet ardua & excelsa, procerioribus admota decrescant; item ut altissimæ civium dignitates, collatione fastigii tui, quasi deprimantur, quantoque propriùs ad ma-

quispiam:) *& talium* auctores, quasi exprobrantes cernuntur.

p Fortunæ tuæ.] *Nam tu magna retribuendo, efficis ut magna videantur quæ tribuêre.*

q Debere tibi.] *Acutè. id est, utrum utilius sit nobis, capisse à te beneficium* (quod est debere:) *an dedisse, quia hoc præsentem max. fructum & remunerationem trahit. Dedisse autem, hic est* præstitisse.

r Antiquum.] *Ante Principes. cùm multi Consulatibus sic aucti.*

s Assidente.] *Iuxta tuam sellam.*

t Designatum.] *Pompeium Collegam, ut jam dixi, aut alium.*

u Rogari.] *A te ter Consule. Primi autem rogari*

gnitudinem tuam aſcenderint, tanto etiam à ſuâ deſcendiſſe videantur. Illos tamen tu, quanquam non potuiſti tibi æquare *a* cùm velles, adeo in edito collocaſti, ut tantum ſuper ceteros, quantum infra te cernerentur. Si unius tertium Conſulatum *b* eumdem in annum, in quem tuum, contuliſſes: ingentis animi ſpecimen haberetur. ut enim felicitatis eſt, *c* quantum velis poſſe; ſic magnitudinis, velle quantum poſſis. Laudandus quidem & ille, qui tertium Conſulatum meruit: ſed magis, ſub quo meruit. Magnus memoranduſque, qui tantum præmium *d* cepit: ſed major, qui capienti dedit. Quid? quod duos pariter tertio Conſulatu *e* collegas tui ſanctitate decoraſti? ut ſit nemini dubium, hanc tibi præcipuam cauſſam fuiſſe *f* extendendi Conſulatus tui, ut duorum Conſulatus amplecteretur, & colle-

ſolent Conſules deſignati.

a Cum velles.] *Ter Conſules tecum faciendo.*

b Eumdem in annum.] *Non etiam menſes, quod feciſti.*

c Quantũ velis.] *Quod Principi evenit: qui Iupiter alter in terris: Seneca in perſonâ eius*: Qualem quiſque ſortem ſtatumque habeat, in mea manu poſitum eſt, quid cuique mortalium Fortuna datum velit, meo ore pronunciat.

d Cepit.] *Capax ejus & dignus fuit.*

e Collegas.] *Melius certè apertius*, collegii tui.

f Extendendi.] *Ecce pro more, poſt duos menſes debuiſſet cedere Conſulatu Trajanus: nunc non fecit, ſed geſſit Conſulatum & produxit in Kal. Majas.*

collegam te *g* uni daret. Vterq; nuper Consulatum alterum gesserit à patre tuo, id est, quanto minus quàm à te datum: utriusque adhuc oculis paulo ante dimissi fasces oberrabant: utriusque solennis ille dictorum & *h* prænuncius clamor auribus insederat: cum rursus curulis, rursusque purpura, ut olim, cum hostis in proximo, & in summum discrimen adducta Respub. expertum honoribus virum posceret, *i* non Consulatus hominibus iisdem, sed iidem homines Consulatibus reddebantur. Tanta tibi beneficiendi vis, ut indulgentiam tuam *k* necessitas *l* æmuletur. Modo prætextas exuerant,

atque ita collegã habuit, in Frontonis l. abeuntis locum, Pompejum Collegã.

g Uni daret.] *Imò non uni: siquid ego video.*

h Prænuncius clamor] *Quo significat Consules venire, darent locum. Clamor erat*, Animadverte. *Suprà*, silentes quietosque lictores *dixit.*

i Non Consulatus.] *Sic in omni munere deberet, non illud hominibus, sed homines ipsi dari. id est, non ut ii per officium auctiores: sed ut illi prospectum cautumque, per ipsos simili sententiâ Seneca scripsit. Consol. ad Helviam, cap.* XIII. Quis M. Catonis ignominiam putet fuisse, duplicem in petitione Prætura & Consulatus repulsam? ignominia illa Prætura & consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur.

k Necessitas.] *Quæ necessitas olim erat, et jubebat Consules sæpe eosdem creari, rerum expertos: at nunc ea nulla est, sola benignitas tua hoc facit et inducit.*

l Æmuletur.] *Imitetur. non quòd illi prisci potue-*

resumant. modò lictores abire jusserant, revocent. modo gratulantes amici recesserant, revertantur. *m* Hominisne istud ingenium est? hominis potestas? renovare gaudia, redintegrare lætitiam; nullamq; requiem gratulationis dare: neq; alia repetendis Consulatibus intervalla permittere, nisi *n* dum finiuntur? Facias ista semper, nec unquam in hoc opere, aut animus tuus aut fortuna lasserur: des quàm plurimis tertios Consulatus, & cum plurimis tertios Consulatus dederis semper tamen plures quibus debeas dare, superstint,

Omnium quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ád ipsos gaudium magis quam ad similes redundat: præcipuè tamen ex horum Consulatu, non ad partem aliquam Senatus, sed ad totum Senatum tanta lætitia pervenit, ut eundem honorem omnes sibi & dedisse, & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt; quos Senatus, cum *o* publicis sumptibus mittendis optimum quemque præficeret, elegit & quidem

vint scire quid Trajanus faciturus, minùs imitari: sed dictum voluit. Quod tua benignitas facit, hoc idem apud alios necessitas. non tam imitatur, quàm patria usurpat.

m Hominisne.] *An alicujus dei?*

n Dum finiuntur.] *Haud verè omnino. nam annus, & ultrà, interfuit: Onuphrium vide. Sed oratoriè hæc dicuntur.*

o Publicis sumptibus.] *Quia per Domitianũ exhausto ærario, parũ erat in Republica. Itaque fa-*

quidem primos. *a* Hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Cæsaris insinuavit. An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, ut Senatus favor apud Principem aut prosit, aut noceat? Nónne paulò antè nihil magis exitiale erat, quàm illa Principis cogitatio? hunc Senatus probat, hic Senatui carus est. Oderat quos nos amaremus, sed & nos *b* quos ille. Nunc inter Principem Senatumque dignissimi cujusq; caritate certatur. *c* demonstramus invicem, credimus invicem, quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. Proinde P. C. favete apertè, diligite constanter. Non jam dissimulandus est amor, ne noceat; non premendum odium, *d* ne prosit. Eadem Cæsar, quæ Senatus,

ctum hoc statim sub Nervâ. de quo Dio: καὶ πολλὰς μὲν θυσίας, πολλὰς δὲ ἱπποδρομίας, ἄλλας τε τινὰς θίας κατέλυσε, συστέλλων ὥς οἷόν τε δαπανήματα. Multa sacrificia, multos Circenses, atque alia spectacula, dissolvit & sustulit, contrahens quantum poterat impendia publica.

a Hoc est.) *Talis illa electio, & quòd probati Senatui.*

b Quos ille.] *Domitianus: nam mali Principes semper Senatum oderant, ut recti bonique præceptorem, & frænum aut obicem consiliis factisque pravis: vicissim autem, et Senatus talem.*

c Demonstramus.] *Qui digni honore et provectione sint.*

d Ne prosit.] *Sensus. nō amorem erga bonos jam*

natus, probat improbatque: vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet. Tertio Consules fecit, quos vos e elegeratis: & fecit hoc ordine, quo electi à vobis erant. Magnus *f* uterque vestrûm, sive eosdem maximè diligit, quos scit vobis esse carissimos; sive illis neminem præfert, quamvis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, juvenibus exempla: *g* adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. quisquis probatos Senatui viros suspicit, hic maximè Principem promeretur. sibi enim accrescere putat quod cuique adstruatur: nullamque in eo gloriam ponit, quod

dissimulemus, ne apertus, illis noceat apud Principem: non odium erga malos, ne contrà prosit. Nam si aperimus hoc odium et revelamus; eo ipso provehimus, et juvamus. quia Princeps malus, quos nos odimus, amat; quos amamus, odit.

e Elegeratis.] *Ad publicos sumptus tolerandos.*

f Uterque vestrum.] *Quasi ad Frontonem, et Collegam: quod non probo, nec sententia satis connexa. Quidam libri:* Magnus uterque honor vester. *ex quibus legam,* utique honor; *ad Senatum, Enimverò, inquit, magnus hic honor, quem Cæsar vobis defert. sive et amat quos vos; sive cùm non amat, tamen judicio vel affectui vestro cedit, et honorat quos ipsi amatis.*

g Adeant.] *In salutationibus, in officiis cultuque alio. ostendant se tales revereri et amare. Hoc autem invidiosum, imò perniciosum sub malis, insignem aliquem virum frequentari aut coli. Itaque Seneca, hoc metu, apud Tacitum,* institutа pietis vitæ commutat, prohibet cœtus sa-

quod ſit omnibus major, niſi *h* maximi fuerint quibus major eſt. Perſta *C*æſar in iſta ratione propoſiti, taleſque nos crede, *i* qualis fama cujuſque eſt. Huic aures, huic oculos intende. ne reſpexeris *k* clandeſtinas exiſtimationes, nulliſque magis, quam audientibus inſidiantes ſuſurros. Melius omnibus, quàm ſingulis creditur. ſinguli enim decipere & decipi poſſunt: nemo omnes, neminem omnes ſefellerunt.

l Revertor jam ad *C*onſulatum tuum; etſi ſunt quædam ad Conſulatum quidem pertinentia, ante Conſulatum tamen. in primis, quod comitiis tuis interfuiſti, candidatus non Conſulatus tantùm, ſed *m* immortalitatis tantùm, vitat comitantes.

h Maximi fuerint.] *Aureum item dogma. Tyranus vilibus et pravis imperare cupit, ſecuritatis cauſſa, Princeps bonus, optimis et honeſtiſſimis, gloriæ.*

i Qualis fama.] *Quæ publica quidem, raro mentitur. Ideò Alexander Severus Imp.* ubi aliquos voluiſſet vel Rectores provinciis dare, vel Præpoſitos facere, vel Procuratores ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut ſiquis quid haberet criminis probaret manifeſtis rebus.

k Clandeſtinas.] *Delatorum, aut paucorum, quibus magno ſuo periculo Principes credunt.*

l Revertor.] *Nam anti cœpit dicere de tertio ejus Conſulatu, apertè. Non ergo audio veterum aliquem codicem, qui* Prævertor.

m Immortalitatis.] *Metaphora, ut in Tertulliano, de Chriſtianis*: Candidati æternitatis, & reſtitutionis. *De iiſdem,*

mortalitatis, & gloriæ, & exempli, quod ſequerentur boni Principes, mali mirarentur. Vidit te populus R. in illâ *a* vetere poteſtatis ſuæ ſede: perpeſſus es longum illud *b* carmen comitiorum, nec jam *c* irridendam moram: Conſulque fic factus es, ut unus ex nobis, *d* quos facis Conſules. Quotuſquiſquis Principum antecedentium, honorem iſtum aut Conſulatui habuit, aut populo?

Candidati angelorum: *qui honorem locumque ambiunt angelorum.*

a Vetere.] *Comitium intellegit, vel ipſa in iis Septa. Sedem autem* poteſtatis, *ideò: quia olim ibi ſuffragiis magiſtratus liberè creati, leges rogatæ vel abrogatæ, pax & bellum juſſa.*

b Carmē comit.] *Haud dubiè precatio praivit in re magnâ ac publicâ, ut in pleriſque talibus olim. Et mox ipſe tanget.*

c Irridendam.] *Poſtquam tu eam paſſus eſt, & ſubiſti.*

d Quos facis.] *Ergo Princeps facit Conſules? facit, atque ipſe deſtinat ſive deſignat. Quid igitur de* ſuffragiis Senatus, & Comitiis populi, *quod hic atque infrà legas? Reſpondeo, quod ad Conſules ipſos, videri rem totam hoc ævo à Principibus pependiſſe. qui nominabant ſive deſtinabant, hos illoſque, in hos & illos menſes. Et tamen, ut Patres viderentur jus aliquod habere, in Senatu proponebantur; atque ii ſuffragabantur: quæ omnia initio anni, aut circà geſta. Tum deinde, quæque paria producebantur in Comitium, & dicis cauſſa populus coibat: ibique renunciabantur, jurabant, & mox ſuo quiſque menſe ineunt. Hæc è Plinio ferè, de Conſulibus. In Prætoribus, Tribunis, atque aliis pluſculum juris Senatus habuit: ad quem à populo comitia tranſlata, ſub Tiberio. Me vide, ſedeb*

pulo? Non alii marcidi somno hesternaque cœnâ redundantes, comitiorum suorum nuncios operiebantur? Alii sanè pervigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis Consulibus, à quibus Consules renunciabantur, exsilia & cædem machinabantur. O prava & inscia veræ majestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris: dedignari quem concupieris: cumque ex proximis *e* hortis campum & comitia prospectes, sic ab illis abesse, tanquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu honori tuo sperata suffragia, renunciarique te Consulem jussisse contentus, liberæ civitati *f* ne simulationem quidem serves? abstineas denique comitiis, abstrusus atq; abditus, quasi illic tibi non Consulatus detur, sed abrogetur imperium? Hæc persuasio superbissimis dominis erat, ut sibi viderentur Principes esse desinere; si quid facerent tanquam Senatores. Plerique tamen non tam superbiâ, quàm metu quodam submovebantur. An stuprorum sibi *g* incestarumque noctium conscii, *b* auspicia polluere,

ad 1. *Annal. Taciti.*

e Hortis.] *Quibus? Horti Agrippinæ, quos Caius item coluit, vicini campo Martio: & credam hos intelligi, etsi alii etiam Cæsarum horti propinqui esse potuerunt.*

f Ne simulationem.] *Vt ipse venias, & dicis causa populo te sistas.*

g Incestarumque.] *De Domitiani incestu, suprà.*

h Auspicia.] *Quia co-*

re, *i* ſacratumque campum nefario auderent contaminare veſtigio? non adeo deos hominesque contempſerant, ut in illâ *k* ſpatioſiſſimâ ſede hominum *l* deorumque, conjectos in ſe oculos ferre ac perpeti poſſent. Tibi contrà, & moderatio tua ſuaſit, & ſanctitas: ut te & religioni deorum, & judiciis hominum exhiberes. alii Conſulatum antè quàm acciperent, tu & dum accipis, meruiſti.

Peracta erant ſolennia comitiorum, ſi Principem cogitares, jamq; ſe omnis turba *m* commoverat: cum tu, mirantibus cunctis, accedis ad *n* conſulis ſellam, adigendum te præbes *o* in verba Principibus ignota,

mitia, non niſi auſpicato habebantur, ut omnis actio cum populo.

i Sacratúmque.] *Martí.*

k Spatioſiſſima.] *Campus ſanè magnus, atque adeò* Septa *in eo comitiorum magna. Ex Ciceronis epiſtolâ quadã lib.* III, *ad Atticum colligas: in qua narrat Cæſarem deſtinaſſe* Septa marmorea facere, eaque excelſa porticu cingere, mille paſſuum ſpatio. *Nam è porticu ambiente, vides ſpatiũ campi includendi.*

l Deorumque.] *Quia templa ibi paſſim: eratque vel ornatiſſima pars (Strabone auctore) totius urbis.*

m Commoverat.] *Abitura, te declarato.*

n Conſulis.] *Qui præſidebat comitiis.*

o In verba.] *Sollennis videlicet juramenti. Caſſiodorus lib.* VI. *epiſt.* III. *de hoc facto, ubi* Populo. Romano Athalaricus rex *ſcribit*: Ecce Trajani veſtri, clarum ſæculis. reparamus exemplum. Jurat vobis, per quem juratis; nec poteſt ab illo quiſquam falli, quo invocato non licet impunè mentiri.

ta, nisi cum jurare cogerent *a* alios. Vides quàm necessarium fuit Consulatum non recusare? non putassemus istud facturum te fuisse, si recusasses. Stupeo P. *C.* necdum satis aut oculis meis, aut auribus credo, atque identidem me, an audierim, an viderim interrogo. Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus, Pontifex maximus, stetit antè gremium Consulis? seditque Consul, Principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus & tanquam ira fieri soleret? quin etiam sedens *b* præbuit jusiurandum, & ille juravit, expressit explanavitque verba, quibus caput suum, domum suam, *c* si scienter fefelliss̃et, deorum *d* iræ consecraret. Ingens, Cæsar,

a Alios.] *A se factos Consules. Nam vetus hoc juramentum Consulare, et duplex erat. Unum initio magistratus, de quo hic, cùm jurabant se leges servaturos: alterum cùm abirent, jurabantque servasse. De illo, pauciora testimonia sunt: sed hoc Livii insigne, lib.* XXXI. C. Valerius Flaccus, quia Flamen Dialis erat, jurare in leges non poterat. magistratum autem plus quinque dies, nisi qui in leges juravisset, non licebat gerere.

b Præbuit.] *Multo melius alii*, præiit: *quod sequentia dicent. Moris enim, ut solenniter jurarent, alio verba præeunte,*

c Si scienter.] *Fortasse*, si sciens. *Nam hac juramenti clausula et sanctio ferè erat*: Si sciens fallo, tum Jupiter diique omnes mihi, mexque domui, irati sunto.

d Iræ consecr.] *Plautus Amphitruone*: Si fallo, tum te summe Jupiter Quæso, Amphitruoni ut semper iratus sies. *Brissonius lib.* VIII. *De formulis videtor.*

Cæsar, & par gloria tua, sive fecerint istud posteà *Principes*, sive non fecerint. Vllâne satis prædicatio digna est, idem tertiò Consulem fecisse, quod primò? idem Principem, quod privatum? idem *Imperatorem*, quod sub Imperatore? Nescio jam, nescio pulchriúsne sit istud, quòd *e* præeunte nullo, an hoc, quod alio præeunte jurasti. *f* In Rostris quoque, simili religione ipse te *g* legibus subjecisti. legibus Cæsar, quas nemo Principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quàm nobis: sic fit, ut nos tibi *h* plus velimus. *i* Quod ego nunc primum audio, nunc primum disco: non est Princeps supra leges, sed leges supra *Principem*, Idem Cæsar Consuli, quod ceteris non licet: jurat *k* in legem attendentibus diis: nam

e Præeunte nullo.] *Hoc ad Principes trahendum, non ad verba juranda. Captat igitur acumen in verbo. et mirum, laudandumque, quòd nullo Principum exemplo præeunte, jurasti: et hoc quoq; quòd alio verba præeunte, quasi illo jubente jurasti.*

f In Rostris.] *Ergo & hic iterum juratū: sed illud à designato Consule; hoc cùm jam iniisset, primo illo et auspicali die.*

g Legibus.] *Verba enim jurandi erant, servaturum leges.*

h Plus velimus.] *Ambigue. plus licere videlicet: an, plus te nos amemus. Nam* velle alicui ἁπλῶς, *benè velle & favere significat Latinis.*

i Quod ego.] *Vegete magis oratio, si Quid ego legas, & interrogando acuas posse, disco?*

k In legem.] *Palàm, in leges.*

nam cui magis quam Cæſari attendant? jurat *l* obſervantibus his, quibus idem jurandum eſt. non ignarus alioquin, nemini religioſius quod juraverit cuſtodiendum, quam cujus maximè *m* intereſt non pejerari. itaq; & *n* abiturus Conſulatu juraſti, te nihil contra leges feciſſe. Magnum hoc erat cum *o* promitteres, majus poſtquam præſtitiſti. Jam toties procedere *p* in Roſtra, *q* in aſcenſumque illum ſuperbiæ Principum locum terere, hic ſuſcipere, hic ponere magiſtratus: quam dignum te, quamque diverſum conſuetudine illorum, qui *r* pauculis diebus

l Obſervantibus.] *Senatoribus, & aliquando Conſulibus futuris.*

m Intereſt.] *Nam Principum ſtatus & ſalus juramento nitebatur, quod quotannis, ipſis Kalendis Januariis, Senatus præſtabat. Scripſi de hoc ritu ad* XVI. *Annalium, in verbis:* Principio anni, vitare Thraſeam ſollenne jusjurandum. *Itaque ſi fides ſolvitur, labat eorum poteſtas.*

n Abiturus.] *Hujus moris multa exempla, in Ciceronе, Dione, Plutarcho. Bona & provida inſtitutio, religione jusjurandi incipere magiſtratum, & finire.*

o Promitteres.] *Initio magiſtratus: ſuprà.*

p In Roſtra.] *Iurandi cauſa nam ibi occipiebant magiſtratum, ibi deponebant: & cum juramento, ut dixi.*

q In aſcenſumque.] *Malem,* inacceſſumque.

r Pauculis diebus.] *In Domitianum. de quo Tranquillus:* Omnes Conſulatus pænè titulo tenus geſſit, nec quemquam ultra Kalendas Maii, plures ad Idus uſque Januarias. *Si ad Idus, ecce* XII, *aut* XIII. dies.

diebus geſtum Conſulatum, imò *f* non geſtum, abjiciebant per *t* edictum? Hoc *u* pro concione, pro Roſtris, pro jurejurando: ſcilicet ut primis extrema congruerent, utque hoc ſolo intelligerent ipſi Conſules fuiſſe, quòd alii non fuiſſent.

x Non tranſilivi Patres Con. Principis noſtri Conſulatum: ſed eundem in locum contuli, quidquid de jurejurando dicendum erat: neque enim ut in ſterili, jejunáque materiâ *y* eandem ſpeciem laudis diducere ac ſpargere, atque identidem tracta e debemus. Illuxerat primus Conſula, us tui dies, quo tu curiam ingreſſus; nunc ſingulos, nunc univerſos adhortatus es reſumere libertatem, capeſſere quaſi communis impepii curas, invigilare publicis utilitatibus, & *z* inſurgere. *a* Omnes ante te eadem iſta dixerunt,

f Non geſtum.] *Nihil enim publicè fecerant, nulla ejus munia obierãt.*

t Edictum.] *Quo publicè ſignificabant, ſe abire eo magiſtratu, alios ſuffi-cere, tales & tales.*

u Pro concione.] *Quam more priſco habere ſolent ad Quirites.*

x Non tranſilivi.] *Oratoriè ſe revocat, quia enim de juramenta dixerat, quod abeuntes præſtant: quid ergo? jam abivit? jam de fine, nihil de ipſo Conſulatu dicis? Dicam, inquit: ſed in unum locum contuli, quod de iuramento dicendum erat.*

y Eandem ſpeciem.] *Vt iurisiurandi.*

z Inſurgere.] *Animis iterum erectis, quos ſervitus, depreſſerat.*

a Omnes.] *Nero etiam, de quo Tacitus initio XIII. Annalium.*

xerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis *a* naufragia multorum, quos *b* insidiosâ tranquillitate *c* provectos, improvisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare: quàm blanditiæ Principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut *d* facilius esset iratos, quàm propitios habere? Te verò, securi & alacres, quò vocas sequimur. jubes esse liberos? erimus. jubes, quæ sentimus, promere in medium? proferemus. Neque enim adhuc ignaviâ quadam & insito torpore cessavimus: terror & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, ut à rep. (erat autem omnino *e* nulla resp.) oculos, aures, animos *f* averteremus. At nunc tuâ *g* dexterâ

I tuis

a Naufragia.] *Opum & vitæ.*

b Insidiosa.] *Blandis fallacibusque Principum dictis.*

c Provectos.] *Longius in remp. liberiusque se immittentes.*

d Facilius.] *Friget sententia; animabitur, si legas.* felicius. *Inopinatum dictum. nam omnes amant volentes habere Principes: at istorum ea fraus vel levitas, ut juvaret affligere subito amicos aut propinquos. Speclant in Domitianum, de cujus* callidâ inopinataq; sævitia (*ita loquitur*) *Suetionium, sodes, cap.* XI. *vide, et hæc cape. Universe autem etiam utrum est,* πόρρω Διὸς τε καὶ κεραυνοῦ: Procul à Jove & fulmine.

e Nulla republica.] *Sed unius res privata.*

f Averteremus.] *In quâ nihil honestè, nihil liberè, fas esset dicere, aut facere.*

g Dextera.] *Quam fidei tesseram dedisti.*

tuisque promissis freti & innixi, obsepta diutina servitute ora reseramus frænatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim tales esse nos, quales jubes nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique quod credentem fallere paret, non sine periculo fallentis. neque enim unquam *h* deceptus est Princeps, nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum, cum *i* exhortatione ejus, tum pronunciatione ipsa perspexisse videor. Quæ enim illa gravitas sententiarum, quàm inaffectata veritas verborum, quæ adseveratio in voce, quæ affirmatio in vultu, quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides? Tenebit ergo semper, quod suaserit: scietque nos, quotiens libertatem quam dedit experiemur, sibi parêre. nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quòs meminit sub malo Principe aliter vixisse.

Nuncupare *k* vota & pro æternitate imperii & pro salute *l* civium, imo pro salute Prin-

h Deceptus est.] *A nobis neque alios reperit, nisi cùm alium ipse se gessit.*

i Exhortatione.] *Putarem*, ex oratione.

k Vota.] *Quæ tertio Nonas Ianuarias publice suscipi moris erat, festa omnium lætitia. De iis scripsi, nec repeto*, XVI. *Annalium* Taciti.

l Civium.] *Ait aliquis ineptam hanc lectionem esse, & fidenter rescribendum* Principum.

a Principum, ac propter illos pro æternitate imperii solebamus. Hæc pro imperio nostro in quæ sint verba sucepta, operæ pretium est adnotare: *b* SI BENE REMP. ET EX VTILITATE OMNIVM REXERIS. Digna vota, quæ semper suscipiantur, semperque solvantur. Egit cum diis, ipso te auctore Cæsar, *c* resp. ut te sospitem incolumemque præstarent, si tu ceteros præstitisses: si contrà, illi quoque à custodia tui corporis oculos demoverent, téque

I 2 relin-

At mihi non probat. & puto Plinium dicere antiqui instituti fuisse, ut vota pro imperio et civibus susciperentur; at nunc pro salute Principum. Res sanè ita fuit. et olim Consules Vota nuncupabant. ut Livius XXII. *de Varrone*: Capitolium, & solennem votorum nuncupationem, fugisse: *quid autem nisi pro rep. & imperio* S. P. Q. R.?

a Principum.] *Corrigit dictum, quia illi priores de suâ salute satagebant, securi publicæ. Et alioqui verba ipsa erant de Principe.* Tacitus III. *Annalium*: Pontifices, eorumque exemplo cæteri sacerdotes, cùm pro incolumitate Principis vota susciperent. *Paulus Iurisconsultus*: Post Kalendas Januarias, die tertio, pro salute Principis vota suscipiuntur. *Plinius, in epistolâ ad Trajanum.* Solennia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, & suscepimus Domine, & pariter solvimus: precati Deos, ut velint ea semper solvi, semperque signari.

b Si bene.] *Clausula est Trajani iussu addita, ut ex Plinio apparet. clausula, ô Deus, egregia, & magno ac salubri illo Principe digna.*

c Respublica.] *Quæ vo-*

relinquerent votis, quæ *d* non palàm susciperentur. Alii se *e* superstites reip. optrabant, faciebantque: tibi salus tua invisa est, si non sit cum reip. salute conjuncta. nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus: omnibusque annis *f* in consilium de te deos mittis, exigisque ut sententiam suam mutent, si talis esse desieris, *g* qualis electus es. Sed *h* ingenti conscientiâ Cæsar *i* paciscaris cum diis, ut te si mereberis servent: cùm scias, an merearis, neminem magis, quam deos scire. Nónne vobis P. C. hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? Ego quidem in me, si omnium utilitas ita poscret, etiam *k* Præfecti manum armavi: sed ne deorum quidem aut iram, aut negli-

ta illa suscipit.

d Non palam.] *Id est, malis noxiisq; votis. Nam in tyrannos tacitæ passim execrationes, mortem & exitium precantium.*

e Superstites.] *Cùm perditum eam irent & eversum.*

f In consilium.] *A iudicibus sumptum. qui in consilium à Prætore mittebantur, causa cognitâ, sententias laturi.*

g Quales electus.] *Bonus, utilisque.*

h Ingenti.] *Egregiis consiliis facilisq; subnixa.*

i Paciscaris.] *Sub pacto & conditione servari petis, Si merearis.*

k Præfecti.] *Factum insigne et immortale tangit: et miror ab Oratore, qui minora didicit, tangi tantùm. Dio, Zonaras, Suidas, Victor ita referunt.* Cùm Præfecto Prætorii gladium traderet, quo accingi eum moris est, strinxit, & nudatum teneos, ait, Cape

negligentiam, deprecor. quæso imò & obtestor, ne unquam pro me vota resp. *l* invita suscipiat; aut si susceperis, invita *m* ne debeat. Capis ergo Cæsar salutis tuæ gloriosissimum fructum, ex consensu deorum. nam cùm excipias, ut ita demùm te dei servent, SI BENE REMP. ET EX VTILITATE OMNIVM REXERIS: certus es te benè remp, gerere, cùm servent. Itaque securus tibi, & lætus *n* dies erit, qui Principes alios curâ & metu distinebat: cùm suspensi & attoniti, parumque confisi patientia nostra, *o* hinc atque inde publicæ servitutis *p* nuncios exspectarent; ac si fortè aliquos flumina, nives, venti præpedissent, statim hoc illud esse credebant, quod merebantur. nec erat discrimen ullum pavoris: propterea quod cùm à malo Principe tanquam successor timeatur, quisquis est dignior, cùm sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora nun-

istum, & si rectè imperavero, pro me; sin aliter, contra me utere. *Hic campus, in quo exsultares Plini. decebatne tam auream vocem & sensum, tam arido & propero stilo stringi tantùm?*

l Invita.] *Si malè me in eam gessero.*

m Ne debeat.] *Si vel me mutem, cùm jam susceperit.*

n Dies erit.] *Placet quod in veteri,* exit.

o Hinc atque inde.] *Nam in omnibus provinciis & jurabatur Principi, & vota item fiebant.*

p Nuncios.] *Quos Præ-*

ciorum, nou litterarum tarditas differt. ſcis tibi ubique jurari: cum ipſe *q* juraveris omnibus. Nemo hoc *r* ſibi non præſtat. amamus quidem te, in quantum mereris: iſtud tamen non tui facimus amore, ſed noſtri. nec unquam illuceſcat dies, quo pro te nuncupet vota, *ſ* non utilitas noſtra, ſed fides Cæſar. Turpis tutela *Principis*, *t* cui poteſt imputari. Queri libet, quod in *u* ſecreta noſtra non inquirant *Principes*, niſi *x* quos odimus. Nam ſi eadem cura bonis & malis eſſet; quam *y* ubique admirationem tui, quod gaudium exſultationemque de-

pre-

ſides aut Proconſules illicò mittebant, ſignificantes juraſſe, voluiſſe. In Plinii epiſtolis ad Trajanum, tales iſtæ nunciatoriæ leguntur. Vide.

q Jura veris.] *Vel in Conſulatu, vel in iſtâ deorum obteſtatione.*

r Sibi præſtat.] *Suâ cauſſâ facit non tuâ.*

ſ Non utilitas.] *Senſus. nunquam ſit ille dies, ut vota noſtra nuncupemus, ſolâ fide inducti; quam Principibus debemus; ſed magis utilitate propria ſuaſi, quam à te capimus. & ideò diuturnum æternumque ſi poſſit, eſſe velimus.*

t Cui poteſt.] Cui, *nempe Principi. hoc argutè dicit: Turpis eſt defenſio, aut nuncupatio pro ſalute ejus Principis, cui hanc poſſis imputare. id eſt, quam ejus cauſſa ſuſcipias, & quam velut beneficium inſcribas. At illa tutela pulchra & glorioſa, quam ſua cauſſa ſubditi ſuſcipiunt.*

u Secreta.] *Sermones occultos, aut ſenſus.*

x Quos odimus.] *Niſi mali. nam hi, conſcientia ſuggerente, ſciunt malos de ſe ſermones eſſe. Quis boni? bonos, eadem teſti-*

y Ubique admir.] *Domi, in foro, circulis, con-*

prehenderes? quos omnium cum conjugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis *a* aris fociſque *b* ſermones? ſcires *c* molliſſimis iſtis auribus parci. & alioquin cùm ſint odium amorque contraria, hoc perquam ſimile habent, *d* quod ibi *e* intemperantiùs amamus bonos Principes ubi liberalius malos odimus.

Cepiſſe tamen & affectus noſtri, & judicii, experimentum; quantum maximum præſens capere potuiſti, illo *f* die, quo *g* ſollicitudini *h* pudorique candidatorum ita

vivis. O optabiles fidaſq; iſtas privatas, ſuper publicas omnes laudationes! Ac Senecam de his affectibus audiamus: Quid pulchrius eſt, quàm vivere optantibus cunctis, & vota non ſub cuſtode nuncupantibus? ſi paulùm valetudo titubavit. non ſpem hominum excitari, ſed metum? nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum velit, omne quod illi evenit, ſibi quoq; evenire deputet?

a Aris fociſque.] *Apud Lares ſive Deos Penates.*

b Sermones.] *Laudes grateſq; de te dicentium vota pro te concipientiũ.*

c Molliſſimis.] *Verecundiſſimis.*

d Quod ibi.] *Domi & in ſecreto.*

e Intemperantius.] *Vtrumque ibi liberè & effuſè, & amor & odium ſe prodit atque erumpit.*

f Die quo.] *Ambigo leviter, an non hic defectio aliqua; & perierint quæ de affectus noſtri. Et ſi poſtea tamen aliquid, ſed poſt hæc tardè.*

g Solicitudini.] *Dum fit deſignatio, & dum pendent.*

h Pudorique.] *Poſt repulſam.*

consuluisti, ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret. alii cum *a* lætitia, alii *b* cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec idcò segniùs juvenes nostros exhortatus es, *c* Consulatum circumirent, Senatui supplicarent: atque ita à Principe sperarent honores, si à Senatu *d* petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adjecisti, ut te imitarentur. Arduum Cæsar, exemplum, & quod imitari non magis quisquam candidatorum, quam Principum possit. Quis enim vel *e* uno die reverentior Senatus candidatus, quam tu cùm omni vita, tum illo ipso tempore, quo *f* judicas de candidatis? An aliud à te, quam Senatus reverentia, obtinuit, ut juvenibus clarissimæ *g* gentis, debitum generi honorem, sed *h* antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à Principe, tandem illos ingen-

a Lætitia.] *Quod designandi.*

b Consulatum.] *Ineptè. cum veteri libro*, Senatum, *lego.*

c Petissent.] *Vt is commendaret.*

d Uno die.] *Quo ambit quisque & humiliter petit.*

e Judicas.] *Designas, & eligis, quia nempe sententiis nostris tuam aptas.*

f Gentis.] *Magis velim cum libris aliis*, clarissimè genitis.

g Antequam.] *Non ad annales leges autem refero. sed quòd in honorem solùm nobilitatis eos crearet. Generi eorum hoc das, inquit, & quia tali stirpe nati, quæ meruit, etsi nondum ipsi.*

ingentium virorum nepotes, illos *i* posteros libertatis, nec *k* terret Cæsar nec pavet: quinimò, *l* festinatis honoribus amplificat atque auget, & majoribus suis *m* reddit. si quid usquam stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis: hoc amplexatur & refovet, & in usum reip. promit. Sunt in *n* honore hominum, & in honore famæ, magna nomina, ex tenebris oblivionis, indulgentia *o* Cæsaris: cujus est, ut nobiles & conservet, & *p* efficiat.

Præfuerat provinciæ Quæstor unus ex *q* candidatis: *r* in quem ea civitas amplissima, redditus egregia constitione fundaverat. hoc Senatui allegandum putasti. Cur

 enim

i Posteros libert.] *Reliquam illam prolem ævi liberi, et illorum qui in libertate magni fuerunt: è Cassiis, Iuniis, Fabiis natos.*

k Terret.] *Nam ut ille ait, jam olim monstrum est in nobilitate senectus.*

l Festinatis.] *Etiam ante ætatem, aut certè maturitatem & merita.*

m Reddit.] *Dignos iis facit, titulis et imaginibus suis æquat.*

n Honore.] *Ego velim legere, in ore famæ. Sallustius:* In ore agens gentibus populo. civitati. *Plusçula lege ad* III. *Histor. Taciti, verbis:* Non in ore vulgi agere.

o Cæsaris.] *Satis fractè hoc dicitur: videaturque vox deesse, extracta, aut similis.*

p Efficiat.] *Iure annulorum dato, ingenuos facit, cumulatis honoribus, nobiles.*

q Candidatis.] *Præturæ, an Consulatus.*

r In quem ea.] *Alius videbit, me hic luscitiosum confiteor, aut cæcum.*

enim te *Principe*, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum. qui posteros habere nobiles? *a* merentur, quàm eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nuncies; nec pœnis malorum, sed bonorum præmiis, bonos facias! Accensa est juventus, erexitque animos ad æmulandum, quod laudari videbat: nec fuit quisquam, quem non hæc cogitatio subiret, cum sciret quidquid à quoque in provinciis beneficeret, omnia te scire. Vtile est, Cæsar, & salutare *Præfidibus* provinciarum, hanc habere fiduciam: paratum esse sanctitati, industriæ suæ, maximum præmium, judicium *Principis*, *b* suffragium *Principis*. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, & si non detorquebat, heberabat tamen misera, sed vera reputatio: *c* Vides enim, siquid benè fecero nesciet Cæsar; aut si scierit, testimonium non redder. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas Principum, cum malè consultis impunitatem; rectè factis nullum præmium polliceretur; nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude.

Legerem: inque ea civitatis amplissimæ. *Præfuerat provinciæ, et in ea reditus ac vectigalia amplissimæ unius civitatis, pulchrè & prudenter fundaverat.*

a Merentur.] *Virtute propria.*

b Suffragiū] *Ad honorē.*

c Vides enim.] *Ethopœia, quam vocant.*

laude. At nunc, si benè aliquis provinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. patet enim omnibus honoris & gloriæ campus. ex hoc quisque, quod cupit, petat; & assecutus, *d* sibi debeat. *Provinciis* quoque in posterum, & injuriarum metum, & accusandi necessitatem, remisisti. Nam si *e* profuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur. *f* & alioquin nihil magis prodest candidato, ad sequentes honores, quàm peractus optimè magistratus. *Magistratus magistratu*, honore honor petitur. Volo ego qui provinciam rexerit, non tantum *g* codicillos amicorum, nec

L 6 urba-

d Sibi debeat.] *Suæ industriæ et virtuti, quam Principe honoribus remuneratur.*

e Profuerint.] *Si provinciarum judicia bona & honesta, honori usuique fuerint apud Cæsarem: nullæ querelæ exspectandæ à provincialibus. quia quisque placere iis studebit, & demereri hæc eadem benè agendo: ut Cæsarem amicum habeat, & per eum honore..*

f Et alioquin.] *Iterùm cautio, neque hæc inter se vincta. Lego omnia:* & liquebit nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quàm peractos. Optimè magistratus magistratu, honore honor petitur. *Sententiam dedi, fortasse et verba. Scient omnes, inquit, ad futuros honores, priores prodesse: & si ii benè gesti in urbe aut in provinciis, gradum ad alios esse.*

g Codicillos.] *Privatas laudationculas quales illa Martialis, ad hunc Trajanum, lib.* XII.

Palma regit nostros, mitissime Cæsar, Iberos,
Et placido fruitur pax peregrina jugo.

h urbana conjuratione eblanditas preces: ſed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget. *i* Næ ſuffragiis *k* conſularium virorum, urbes, populi, gentes inſeruntur. efficaciſſimum pro candidato genus eſt rogandi, gratias agere.

Jam quo adſenſu Senatus, quo gaudio exceptum eſt, cùm candidatis, ut quemque *l* nominaveras, *m* oſculo occurreres? *n* devexus quidem in planum, & quaſi unus ex gratu-

Ergo agimus læti tanto pro munere grates,
Miſiſti mores in loca noſtra tuos.

h Urbana conjuratione.] *Paucorum aliquot civium. Quâ in re peccatum ſæpe, Thraſeas apud Tacitum* XV. *Annalium queritur et cenſet*, ut laus falſa, ac precibus expreſſa, proinde cohibeatur, quàm malitia, quàm crudelitas. *Et decretum mox interpoſitum*: Nequis ad concilium ſociorum referret agendas apud Senatum Pro prætoribus Prove conſulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. *Et fraudes vetari, bonum eſt: recta illa judicia ſperni aut ſupprimi non bonum.*

i Næ ſuffrag.] *Aſſentior Livineio*, ut ſuffragiis, *et ſtatim*, inſerantur. *Etſi poſſit etiam legi*: Benè ſuffragiis.

k Conſularium.] *Qui in Senatu nominant, ac commendant candidatos. Tamen dubito, an non è notis error, utriuſque*: Clariſſimarum virorum, *de toto Senatu. Nec enim ſoli* Conſulares *ſuffragia dabant.*

l Nominaveras.) *Deſignaveras palàm.*

m Oſculo.) *Ut ſolet in gratulatione, et fauſtâ precatione.*

n Devexus.) *Inclinans, et pænè deſcendens è tuo tribunali. Seneca De Tranquillitate*: Tutiores erunt. ſuperbiam detrahendo, & fortunam

gratulantibus. Te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt, ut istud magnum videretur? cum velut affixi curulibus suis, *a* manum tantum, & hanc cunctantur & pigrè, & *b* imputantibus similes, promerent. contigit ergo oculis nostris insolita facies, Princeps & candidatus *c* æquales & simul stantes: intueríque parem accipientibus honorem qui dabat. Quod factum tuum à cuncto Senatu, quam vera acclamatione, celebratum est? *d* TANTO MAJOR, TANTO AUGUSTIOR, Nam cui nihil ad augendum fastigium supereſt, hic uno modo crescere potest si se ipse submittat, securus magnitudinis suæ. Neque enim ab ullo periculo fortuna Principum longius abest, quam ab humilitatis. Mihi quidem non

suam in planum deferendo.

a Manu.) *Superbiæ, ut antè monui: et vide* 11. *Electorum, cap. proprio* De osculis.

b Imputantibus.) *Quasi beneficium darent eo ipso, quod liceret contingere.*

c Æquales.) *Hoc mihi placet, et est pro sensu. At libri tamen plerique,* equitis, *vel* equitus simul, *habent: ut omnino censeam fuisse*, & candidatus ejus, simul stantes. *Erant enim* candidati Cæsaris, *et ita in lapidibus nominantur: quos is produceret et commendaret. Nam de* candidato equitis, *id est, equestris ordinis (quod quidam suggerunt) alienum, et ineptum est.*

d Tanto major.) *In adhortatione et comprobatione formula. Sic in Seneca.* Multóq; audire mavult Tanto melior quàm

tam humanitas tua, quàm *e* intentio ejus admirabilis videbatur. quippe cum *f* orationi oculos s *g* vocem, manum commodares: ut si *h* alii eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas. atque etiam, cùm *i* suffragatorum nomina, honore quo solent, exciperentur; tu quoque inter excipientes eras, & ex ore Principis ille senator ille senatorius assensus audiebatur. quodque

Tanto felicior: *& alibi in eodem.*

e Intentio.] *Expressio, cum veritate & acrimonia.*

f Orationi.] *Qua gratulabaris honorem candidatis.*

g Vocem, manum.] *Seneca, epist.* VIII. In Senatu candidato vocem & manum commodare.

h Alii eadem.] *Privato, qui tibi obsequeretur. Sed puto rectius lectum iri*, si alius eadem ista mandasset. *Tu, inquit, omnia ita comiter et benignè faciebas; tanquam si non à te hoc beneficium, sed ab alio acceptum gratulareris. Nemo enim nimis gaudet aut exsultat in eo, quod ipse confert.*

i Suffragatorum.] *Hoc intellegi potest ex epistola* XX. *libri* III. *ejusdem Plinii, ubi rationem hanc comitialem ita explicat*: Citato nomine candidati, silentium summum. dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat. Addebat quosdam ex suffragatoribus. illi graviter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. *Itaq; Suffragatores prodibant, et loquebantur: apparetque cum plausu et favore (ut nunc mores ad levitatem vel adulationem inclinabant) exceptos. Apparet, inquam, ut hæc est lectio. quam mihi immutare tamen suadeat animus, ac scribere*: cùm suffragatores nomina, honore quo so-

que apud *Principem* perhibere teſtimonium meritentibus gaudebamus, perhibebatur à *Principe*. Faciebas ergo, cum diceres, *k* OPTIMOS; nec *l* ipſorum modo vita à te ſed *m* judicium Senatus comprobabatur: *n* ornaríque, non illos magis quos laudabas lætabatur.

Nam quod precatus es: ut illa ipſa *o* ordinatio comitiorum BENE AC FELICITER

lent, exciperent, tu quoque, *Ipſi dico Suffragatores nomina excipiebant: quorum? nempe candidatorũ, qui nomine & ordine (ex verbis jam Plinii) citabantur. Princeps igitur ipſe, mira comitate, quaſi inter ſuffragantes laudanteſq; erat.*

k Optimos.] *Notetur ritu, adhuc inobſervatus. Candidati*, boni vel optimi *acclamabantur ad nomen. Senecæ hinc lux, epiſt.* 111. Itaque verbo illo quaſi publico uſus es, & ſic amicum dixiſti, quomodo omnes candidatos viros bonos dicimus.

l Ipſorum.] *Candidatorum. Itaque ex his palàm eſt, ſuperiora, uti dixi, legenda.*

m Judicium.] *Quia Senatus tales elegerat.*

n Ornarique ſe.] *Ipſum Senatum, cui ſic credebas.*

o Ordinatio.] *Solennis et vetus illa precatio, quam uſurpabat is qui comitiis præerat et moderabatur. Cicero, pro Murena:* Quæ precatus ſum à diis immortalibus, more inſtituroque majorum, illo die quo L. Murenam conſulem renunciavi, ut ea res mihi, magiſtratuique meo, populo plebique Romanæ benè atque fœliciter eveniret. *Et appellat mox* Solennem comitiorum precationem. *Ordinatio hìc igitur, diſpoſitio et creatio magiſtratuum in hunc annum.*

TER EVENIRET NOBIS, REIP. *a* nónne tibi tale est; ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus? deos denique obsecrare, ut omnia quæ facis, quæque facies, prosperè cedant tibi, reip. nobis? vel si brevius fit optandum, ut *b* uni tibi? in quo & resp. & nos sumus. *c* Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo *d* alia adversa, alia secunda, Principi & nobis. nunc communia tibi nobiscum tam læta, quam tristia: nec magis sine te nos esse fœlices, quam tu sine nobis potes. An si posses, in fine *e* votorum adjecisses, ut ITA PRECIBVS TVIS DII ANNVERENT, SI JUDICIVM NOSTRVM MERERI PERSEVERASSES? Adeò nihil tibi amore civium antiquius; ut antè à nobis, deinde à diis; atque ita ab illis amari

a Nonne tibi.) *Planissimè transposita voce legendum*: tibi, nónne tale. *Nam hæc formula erat*, Senatui, reip, mihi, *Sese ipsos in ea comprecatione semper includebant: ut in Ciceronis illis verbis, et alibi. Occurrit hoc Ennii*:

------- ea ut mî,
Reiique & fidei, regno, vobisque Quirites
Si fortunatim, fœliciter, ac benè avortat.

b Uni tibi.) *Infrà*: Simplex, cunctaque ista complexum, unum omnium votum est, Salus Principis. *Adde Messallæ verba, in Suetonii Aug. cap.* LVIII.

c Fuit tempus.) *Sub malis Principibus.*

d Alia adversa.) *Dissidebant enim. et Princeps Senatũ minui vel perire, ipsi Principem optabant.*

e Votorum.) *Publico-*

amari velis, si à nobis ameris. Et sanè priorum Principum *f* exitus docuit, ne à diis quidem amari, nisi quos homines ament. arduum erat, has precationes tuas laudibus adæquare. adæquavimus tamen. Qui amoris ardor, qui stimuli, quæ faces illas nobis exclamationes subjecerunt? Non nostri, Cæsar, ingenii, sed tuæ virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt: quas nulla unquam adulatio invênit, nullus cujusquam terror expressit. Quem sic timuimus, ut hæc fingeremus? quem sic amavimus, ut hæc fateremur? *g* Nosti necessitatem servitutis. quando simile aliquid audisti, & quando dixisti? Multa quidem excogitat *h* metus, sed quæ appareant quæsita ab invitis. aliud sollicitudinis, aliud securitatis ingenium est; alia tristium inventio, alia gaudentium: neutrum *i* simulationes expresse-

rum, de quibus suprà? an quæ ipse Trajanus in Senatu nunc concepit?

f Exitus.) *Violenti, aut fœdi.*

g Nosti.) *Nam et ipse paulo antè inter servientes.*

h Metus.) *Dogma pulcherrimum est in Plutarchi Demetrio.* Non fidendum honoribus istis, qui decernuntur sic vulgò; Τὰ γὰρ δεινὰ, καὶ δεδιότες ὑποζύγιά εἰσι, καὶ φιλοῦντες: eadem enim & timentes decernunt, & amantes. At unum argumentum esse veræ benevolentiæ, si ii quibus dantur, conscii sibi sint, factis, & virtute meruisse.

i Simulationes.) *Tibullus:*

p. eſſerint. habent ſua verba miſeri, ſua verba felices: utque jam maximè eadem ab utrisque dicantur.

Teſtis ipſe es, quæ in omnium ore lætitia *a* non amictus cuiquam, non habitus *b* quem modo extulerat. inde reſultantia vocibus *c* tecta: nihilque *d* tantis clamoribus ſatis clauſum, Quis tunc non è veſtigio ſuo exiluit? quis exiluiſſe ſenſit? Multa fecimus ſponte, plura *e* inſtinctu quodam & imperio. nam gaudio quoque cogendi vis ineſt. Num ergo modum ei tua ſaltem modeſtia impoſuit? nam quanto magis à te reprimebatur, exarſus. non contumaciâ Cæſar:

---- difficile eſt imitari gaudia falſa.
Difficile eſt triſti fingere mente locum.

Nazarius: Fingit quidem timor gaudium, ſed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, ut in ſpeculo frontium imago exſtet animorum.

Aliter dicuntur.] *Alia aſſeveratione, intentione, et vultu.*

a Non amictus.] *Mamertinus, Iuliani laudatione*: Nimiæ lætitiæ decoris ſunt & gravitatis immemores. Illa jactatio togarum, illa exſultatio corporum, neſcientibus pænè hominibus excitabatur.

b Quem modo] *Fortè* quem modo.

c Tecta] *Curiæ.*

d Tantis Clamoribus.] *Pone ſexcentos unà clamantes: et adde Actuarios, et Laticlavios, quibus jus veniendi in Senatum.*

e Inſtinctu quodam.] *Nam animus in gaudio emicans et ſubſultans, corpus ignarum et pæne invitum eò ducit.*

sar: sed ut in *f* tua potestate est, an gaudeamus; ita in quantum, *g* nec in nostra. Comprobasti & ipse acclamationum nostrarum fidem, lacrymarum tuarum *h* veritate. Vidimus humescentes oculos tuos, *i* demissumque gaudio vultum, tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensi sumus, ut precaremur, nequando tibi non eadem caussa lacrymarum, *k* utque nunquam frontem tuam abstergeres *l* hoc ipsum, has sedes nos quasi responsuras interrogemus, *m* viderintne un-

f Tua potestate.] *Qui materiem dare potes, non potes.*

g Nec in nostra.] *Quia à vi gaudii auferimur, ut à subito torrente,*

h Veritate.] *Non enim fictæ illæ, aut expressæ. Quid si tamen*, ubertate?

i Demissumq; gaudio.] *Sic sic legas, ad pudor emmistum gaudio referendus hic gestus nam ille in laude, quæ titillat et suaviter afficit, vultum tamen submittit. At si de gaudio solo; legerem remissumque. id esset, hilarem et diffusum gaudio vultum. cujus proprium scilicet dilatare, unde et lætitia: sicut contrahere, et angustare doloris, unde angor.*

k Utque nunquam.] *Hæc clausula inter mutilas aut corruptas. nam meliores libri illud*, abstergeres, *mox non habent: nec verò eò facit. Quid enim* abstergeat? *lacrymas? eæ in genas delabuntur, non in frontem ascendunt. Pudorẽ inquies, non solet abstergi, nec potest: velari in eo frons aut vultus solet. nec aliter.*

l Hoc ipsum.] *Pariter corruptum, tentabam*, hoc templum. *Sed profectò defectus est, sine libris non explendus.*

m Viderintne unquã.) *Ita, et quidem Augusti*

unquam Principis lacrymas? at Senatus sæpe viderunt. Onerasti futuros Principes, sed & *n* posteros nostros. nam & hi à *P*rincipibus suis exigent, ut eadem audire mereantur: & illi quòd non audiant, indignabuntur. Nihil magis possum propriè dicere, quam quod dictum est à cuncto Senatu: O TE FELICEM! quod cùm diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur. Est enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cum multa illo die dicta sunt sapienter & graviter, tum vel in primis, *o* CREDE NOBIS, *p* CREDE TIBI. Magna hoc fiducia nostri, majore tamen tui diximus. alius enim alium: *q* ipsum se nemo deceperit. Introspiciat modò vitam, seque quid mereatur interroget. *P*roinde *r* dabat vocibus nostris fidem apud optimum *P*rincipem, quod apud malos detrahebat. quamvis enim faceremus, quæ amantes solent:

ipsius, in caussâ simili, cùm Pater patriæ dictus. Vide Suetonium, cap. LVIII.

n Posteros nostros.] *Senatores, qui post nos erunt.*

o Dignum videri.] *Id est, non est fœlix, qui in magnâ fortuna est, sed qui habetur & est, (ob virtutes) eâ dignus.*

p Crede nobis.] *Serio te laudantibus.*

q Crede tibi.] *Cui animus dicit, laude dignum esse.*

r Ipsum se nemo.] *Nam simulata virtus alteri imponit, non autem simulanti.*

s Dabat vocibus.] *Quid dabat? nempe, conscientia ipsius Principis, meriti & non meriti testis.*

lent: illi tamen non amari se, credebant sibi. Super hæc precati sumus, ut SIC TE AMARENT DII, QVEMADMODVM TV NOS. quis hoc aut de se, *f* aut Principi diceret mediocriter amanti? *Pro* nobis ipsis quidem hæc fuit summa votorum: ut nos sic amarent dii, quomodo tu. Estne verum quod inter ista clamavimus, O NOS FELICES! Quid enim felicius nobis, quibus non jam illud optandum est ut nos diligat Princeps: dii, quemadmodum Princeps? Civitas religionibus dedita, semperque deorum indulgentiam *t* piè merita nihil fœlicitati suæ putat abstrui posse, nisi ut dii Cæsarem imitentur.

Sed quid singula consector & colligo? quasi verò aut oratione complecti, aut memoriâ consequi possim, quæ vos P. C. ne qua interciperet oblivio, & in *u* publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis. Antè,

f Aut Principi.] *Malim*, Principe, *et mox*, amante.

t Pie merita.] *Suspicio*, *an non* pietate *fuerit*: *depravatum compendio scripturæ*. *Cicero*: Deorum numine tantum hoc imperium & natum est, & auctum, & retentum, *addit*. *omnes gentes* pietate & religione superatas.

u Publica acta.] *Quid? nónne igitur omnia Senatus decreta, aut feria magis dicta*, in Acta *mittebantur? certè*, *& erant huic rei* Actuarii, *&* * Acta Senatus *in Tacito aliisque crebrò leguntur*, *Sed nota*, *quòd ait* Publi-

* *Vide me* y. *Ann. Taciti.*

a Antè, orationes *P*rincipum tantum, ejuſmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant : acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur. Erant enim, quibus nec Senatus gloriari, nec *P*rinceps poſſent. Has vero, & *b* in vulgus exire, & *c* poſteris prodi, cum ex utilitate, tum ex dignitate publica fuit. *P*rimum, ut orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis & conſcius. deinde, ut manifeſtum eſſet, audere nos de bonis maliſque *P*rincipibus, non tantum *d* poſt ipſos, judicare, poſtremo, ut experimento cognoſceretur & antè *e* nos gratos, ſed miſeros fuiſſe : quibus eſſe nos gratos, probare anteà non licuit. At qua contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum eſt : ne affectus noſtros, ne

ea acta : *ea autem ſunt* Populi, *quæ alio nomine* Urbana. *Nempe decretum, ut vulgus quoque ea ſciret, et in publicis iſtis Actis ſcripta legerentur, præter morem.*

a Ante orationes.) *Imò ea non in æs tantùm, aurum argentumque inciſæ, et lectione publica repetitæ. Vide me, ſi lubet, ſuper hoc more ad* XIIII. *Annalem Taciti, haud procul initio.*

b In vulgus.) *Quod factum, in* Acta publica *mittendo.*

c Poſteris.) *Nempe in æs incidendo, et perpetuendo.*

d Poſt ipſos.) *Cùm jam mortui. et ſi, ô bone Plinii, libertas ea tantùm ſub bonis, et de bonis : in malis, judicia quidem, ſed non libera aut publicata.*

e Nos creatos) *Placeat,* non ingratos: *etſi nec aliter ſententia valdè diſſidente, ſed ſic clariore.*

ne tua merita *f* ſupprimeres: denique ut in poſterum exemplo provideres. Diſcant & Principes acclamationes veras fallaſque diſcernere: habeantque muneris tui, quod jam decipi non poterunt. Non inſtruendum illis iter ad bonam famam: ſed non deſerendum. non ſubmovenda adulatio: ſed non reducenda. eſt certum & quæ facere, & quæ debeant audire, ſi faciant. Quid nunc ego ſuper ea, quæ ſum cum toto Senatu precatus, pro Senatu precer? niſi ut hæreat animo tuo gaudium, quod nunc *g* oculis protuliſti. Ames illum diem, & tamen *h* vincas. nova merearis, nova audias: eadem enim dici, niſi ob eadem facta, non poſſunt.

Jam *i* quàm antiquum, quam conſulare, quod triduum totum Senatus, ſub exemplo tui, ſedit? cum interea nihil, præter

Conſu-

f Supprimeres.) *Quia nolebas publicari vel incidi.*

g Oculis protuliſti.) *Lacrymando, ſuprà.*

h Vincas.) *Majora faciendo, majora audiendo.*

i Quam antiquum.) *De eadem re, epiſtola* XI. *libri* II. Jam hoc ipſum, quàm pulchrum & antiquum, Senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri? *Ideò autem* antiquum, *quia olim aſſiduè Senatus habitus, et res omnes in eo agitatæ, decretæ. at ſub Principibus rariores conventus; quia illi ad ſe trahebant præcipua rerum, et Patres in ſpeciem convocabant interdum. Atque Auguſtus dies certos habendo Senatui definivit: de quibus Tranquillus, cap.* XXXV.

Consulem, ageres. Interrogavit quisque quod placuit; dissentire, *a* discedere, & copiam judicii sui reip. facere tutum fuit; consulti omnes, atque etiam *b* dinumerati sumus: vicitque sententia *c* non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos qui primi interrogabantur? ceteri quidem defixi & attoniti, ipsam illam mutam ac *d* sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore, perpetiebantur? Vnus solusque censebat quod sequerentur omnes, & omnes improbarent; in primis ipse, qui senserat. Adeò nulla magis omnibus displicent, quàm quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortasse

a Discedere.] *Non quidem è Curia: sed pedibus ire in hanc illamve sententiã. Cui libertati mox opponit* sedentariam assentiendi necessitatem.

b Dinumerati.] *Vtra pars præpolleret. Neque enim hoc ad infrequentiam Senatus retulerim, cùm ad impediendum decretum dicebatur.* Numera Senatum: *Festus, in iis vocibus.*

c Non prima.] *Vide tyrannos quibus Senatus pro imagine aut umbra erat. Vnum dicere ex composito jubebant, et quod ipsi vellent: atque unum tantùm.*

d Sedentariam.] *Cùm nec interrogarentur, nec surgerent ad dicendum: sed nec (ut in pluribus sententiis) discessio fieret.* Sedentes *igitur assentiebantur. quomodo? manu aut voce. Nempè illa sublata, et hanc in unum verbum solventes,* Assentio, *aut,* Idem.

e Fortasse Imperator in Senatu ad reverentiam ejus componebatur: certum egressus, statim se recipiebat in Principem; omniaque consularia officia abigere, negligere, contemnere solebat. Ille verò ita Consul, ut si tantùm Consul foret; nihil infra se putabat, nisi quod infra Consulem esset. Hoc primum, ita f domo progrediebatur, ut illum nullus apparatus arrogantiæ principalis: nullus g præcursorum tumultus detineret. una erat in limine mora h consultare aves, revereríque numinum monitus. nemo proturbabatur, nemo i submovebatur. tanta viatoribus quies, tantus

K pudor

e Fortesse.] *Syllabam retraham.* At fortasse.

f Domo.] *Palatio,*

g Præcursorum.] *Apparitorum, et anteambulonum.*

h Consultare.] *Notetur. an de more publico, an Trajani privato? Nihil sanè rei majoris, nisi auspicatò] Romani aggrediebantur: quòd tamen in domus egressu id semper factum, haud subeunt nunc exempla. Nisi istuc facit, quod Victor in regione Palatii, Auguratorium ponit. At potuit privatim, et ex more suæ gentis deditus huic superstitioni esse. nã in Alexandro Lampridii legas:* Ορνεοσκόπος *(augur)* magnus fuit, ut & Vascones, & Hispanorum, & Pannoniorum augures vicerit.

i Submovebatur.] *A lictoribus, vel ab ipsâ officii turba. Lucanus, seu quis alius, ad Pisonem:*

---- nec enim tibi dura clientum
Turba rudisque placet. misero quæ freta labore,
Nil nisi summoto novit præcedere vulgo.

pudor ſaſcibus, ut plerumque *k* aliena turga ſubſiſtere & Conſulem & Principem cogeret. Ipſius quidem *l* officium tam *m* modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquiſque magnus Conſul, ſub bono Principe incedere videretur.

Iter illi ſæpius *n* in forum frequenter tamen & in campum. nam comitia Conſulum obibat ipſe, & tantum ex renuntiatione eorum voluptatis, quantum priùs ex *o* deſtinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem Principis, ut ipſe ante Conſulis ſteterat: adigebanturque in verba, in quæ paulò antè ipſe juraverat Princeps: qui tantum putat eſſe in jurejurando, ut illud & ab aliis exigat. Reliqua pars dici tribunali dabatur. Ibi verò quanta religio æquitatis? quanta legum reverentia? Adibat aliquis ut Principem? reſpondebat, ſe Conſulem eſſe. Nullius ab eo magiſtratus jus,

k Aliena.] *Occurrentis divitis alicujus, aut magiſtratus.*

l Officium.] *Ipſi, qui deducunt, aut comitantur Ovidius:*

Subſtitit hic, agmenque ſuum, turbæque ſequentis
Officium, placido viſus dimittere vultu.

Suetonius, Seneca, alii.

m Modicum.] *Non frequens aut magnum: ut divites illi agmina tota ſolent trahere.*

n In forum.] *Ad jus dicendum.*

o Deſtinatione.] *Deſignatione. nam Princeps faciebat: et nunc Trajanus, ut Conſul, ipſe renunciabat.*

jus nullius auctoritas imminuta eſt: auctæ etiam. ſiquidem pleraque ad Prætores remittebat: atque ita, ut *a* collegas vocaret, non quia populare gratumque audientibus: ſed quia ſenriebat. Tantum dignationis in ipſo honore ponebat: ut *b* non amplius eſſe cenſeret, quòd aliquis collega appellaretur à Principe, quàm quod Prætor eſſet. Ad hæc tam *c* aſſiduus in tribunali, ut labore reſici ac reparari videretur. Quis noſtrûm idem curæ, idem ſudoris ſumit? quis adeò expetitis honoribus, aut *d* deſervit, aut *e* ſufficit? Et ſanè æquum eſt, tantum ceteris præſtare Conſulibus ipſum, qui Conſules facit. quippe etiam fortunæ videbatur indignum, ſi poſſet honores dare, qui gerere non poſſet. Facturus Conſules, *f* doceat; accepturiſque ampliſſimum honorem

K 2

a Collegas.] *Meſſallæ verba vide apud Agellium, lib.* XIII. *cap.* XIV, *quibus docet*, Collegam eſſe Prætorem Conſuli, quòd eodem auſpicio creantur.

b Non amplius.] *Id eſt, tanti faciebat honorem Præturæ, ut non pluris æſtimaret* Collegam Principis *dici, quàm* Prætorem.

c Aſſiduus.] *Priſco more, et Auguſti exemplo, de quo Suetonius:* Ipſe jus dixit aſſiduè, & in noctem nonnunquam ſi parùm corpore valeret, lectica pro Tribunali collocata, vel etiam domi cubans. *Mos in Principe numquam ſatis laudandus.*

d Deſervit.] *Vacat, et ſe impendit.*

e Sufficit.] *Par eſt.*

f Doceat.] *Exemplo ſuo Conſules agere.*

norem perfundeat, scire se quidsit quod daturus sit? sic fit, ut illi quoque sciant, quid acceperint. Quò iustius Senatus ut susciperes quartum Consulatū, & rogavit, & iussit. Imperii hoc verbum, non adulationi s esse, g obsequio tuo crede: quod non aliâ in re magis aut Senatus exigere à te, aut tu præstare Senatui debes. Ut enim cæterorum hominum, ita Principum, illorum etiam qui dii sibi videntur, ævum omne & breve & fragile est. Itaque optimum quemque niti & contendere decet, ut post se quoque reipublicæ profit, moderationis scilicet justitiæque monumentis, quæ prima statuere Consul h potest. Hæc nempe intentio tua, ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen usurpare sæpius debes, quàm quod primum invenit recuperata libertas? Non est minus i civile, & Principem esse pariter, & Consulem: quàm tantum k Consulem. Habe etiam rationem verecundiæ collegarum tuorum. Collegarum inquam: ita enim & ipse loqueris, & nos loqui vis. Onerosa erit modestiæ illorum tertii Consulatus tui recordatio,

g Obsequio tuo.) *Crede, inquit, nos habere, non adulari; quomodo? obsequendo. Si fasces susscipis, ostendis te credere senio nos sic velle: et volumus certe.*

h Potest.) *Malim*, potes.

i Civile.) *Moderatum, æquabile, et cive dignum.*

k Consulem.) *Quarto.*

cordatio, donec te Consulem videant. Neque enim potest non nimium esse privatus, quod Principi satis est. Annuas Cæsar optantibus, quibusque apud deos *l* esse consuesti, quorum potest ipse, votorum compotes facias. Fortasse sufficiat tibi tertius Consulatus, sed nobis tanto minus sufficit. *m* ille nos instituit & induxit, ut te iterum iterumque Consulem habere cupiamus. Remissius illud contenderemus, sic adhuc non sciremus, qualis esses futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tui nobis, quàm *n* usum negari. Dabitúrne rursus videre Consulem illum? *o* audiet, reddet, quas proximè voces? præstabitque gaudium, quantum ipse percipiet? præsidebit lætitiæ publicæ, auctor ejus & caussa? tentabitque affectus nostros, ut solet, cohibere; nec poterit? *p* pietati Senatus, cum modestiâ Principis fœlix speciosumque certamen: seu fuerit victa, seu vicerit. Equidem incognitam quandam, proximáque majorem, præ-

 sumo

l Esse consuesti.) *Corrigebam*, adesse consuesti: *quod et aliis placuit. Sententia est, tu Cæsar, qui adesse nobis apud Deos precantibus soles, et vota nostra tuis juvare ecce nunc concede: quod à te, non à Diis, petimus, et à te pendet.*

m Ille nos.) *Tam laudabiliter gestus.*

n Usum.) *Vtilitatem jam notam.*

o Audiet.) *A Senatu acclamationes similes; atque ipse respondebit.*

p Pietati.) *Omnino re-*

ſumo lætitiam. Quis enim eſt tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem Conſulem ſperet, quanto ſæpius fuerit? Alius labores, ſi non *q* continuos deſidiæ ac voluptati dediſſet, otio tamen & quieti recreaſſet. hic conſularibus curis exolutus, principales reſumpſit: tam diligens temperamenti, ut nec Conſulis officium, Princeps; nec Principis, Conſul appeteret. Videmus provinciarum deſideriis, ut ſingularum etiam civitatum precibus occurat. nulla in *r* audiendo difficultas, nulla in reſpondendo mora: *e* adeunt ſtatim, dimittuntur ſtatim: *f* tandemque Principis fores excluſa legationem turba non obſidet.

Quid in omnibus cognitionibus, quàm mitis ſeveritas, quàm non diſſoluta clementia; Non *t* locupletando fiſco *u* ſedes, nec aliud tibi ſententiæ tuæ pretium, quàm benè judicaſſe. Stant ante te litigatores, non de fortunis ſuis, ſed de tuâ *x* exiſtima-

vocanda vox, è fine prioris: exit pietati: *et interrogatione efferenda clauſula.*

q Continuos.] *Scribe*, continuò ſe.

r Audiendo.] *Fortaſſe*, adeundo: *et ſi illud quoque ſimilem habere poteſt ſenſum.*

ſ Tandemque.] *Vt ſub Domitiano ſolet, ſeſe includente.*

t Locupletando.] *Non, ut Tyranni, ideò judicas ut damnes, et bona ad fiſcum tuum trahas, non fructus, ſed æquitas ſola tibi finis.*

u Sedes.] *Pro tribunali.*

x Exiſtimatione.] *Tì te ſcilicet reverentur, tu-*

ſtimatione ſolliciti; nec tam verentur, quid de cauſâ, quàm quid de moribus ſentias. O verè Principis, atque etiam Conſulis, reconciliare *a* æmulas civitates; tumentesque populos non imperio magis, quàm ratione, compeſcere; *b* intercedere iniquitatibus magiſtratuum, infectumque reddere: quidquid fieri non opportuerit; poſtremo, velociſſimi *c* ſideris more, omnia inviſere, omnia audire, & undecunque invocatum ſtatim, veluti numen, adeſſe & aſſiſtere. Talia eſſe crediderim, quæ ipſe mundi parens temperat nutu, *d* ſiquando oculos demiſit in terras, & facta mortalium inter divina opera numerare dignatus eſt: quibus nunc per te liber ſolutuſque: *e* cœlo tantùm vacat: poſtquam te dedit, qui er-

æmq; virtutem: ut malint opum jacturam, quàm famæ apud te facere.

a Æmulas civitates.] *Qui moribus, etſi in publicâ illâ ſervitute, civitates tenebat: queriturq; de ſuâ Græciâ Plutarchus. Sed et Tacitus notat, quaſdam* ad exitium inter ſe diſcordes.

b Intercedere.] *Irrita iniqua decreta facere, & nulla.*

c Sideris more.] *Solem intellige.*

d Siquando oculos.] *Ille vero ſemper ô Plini; et tu hîc cum avunculo tuo Epicuriſſas, cui* irridendum *videtur*, agere curam rerum humanarum illud quidquid *eſt*, ſummum. *Sed prudentiam, eloquentiam, & omnia alia à vobis haurimus, quàm pietatem.*

e Cœlo tantũ.) *Vt poëta:* Jupiter in cœlis, Cæſar regit omnia terris.

ga omne hominum genus *f* vice suâ fungereris. Fungeris enim sufficisque mandanti: cum tibi dies omnis, summâ cum utilitate nostrâ, cum tuâ laude, condatur.

Quod si quando cum *g* influentibus negotiis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi, nisi *h* lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium juga, & horrentibus scopulis gradum inferre, *i* nullius manu, nullius vestigio adjutum: atque inter hæc, piâ mente *k* adire lucos, & occurrere numinibus? *l* Olim hæc experientia juventutis, hæc voluptas erat: his artibus futuri

f Vice sua.] *Seneca de Clemen., ubi Nero*: Ego ex omnibus mortalibus placui electusque sum, qui deorum vice fungerer in terris.

g Influentibus negotiis paria.] *Id est, si exhausisti omnia negotia quæ magnâ copiâ veluti inundat.* Paria facete: *est reliqui nihil habere: à ratiocinio sumptum.*

h Lustrare saltus.] *Venationis in eo studium commendat: quidquid mox dicet, rarum tamen, nec in magno, prisci Romani. At aliæ gentes amarunt, et ab Hispanu[illegible] suis traxit Trajanus. Ab eo Hadrianus, qui usque ad insaniam & periculum eo detentus scribitur. Sed et M. Antoninus*, piscando & venando multum se oblectavit. *Quis carpere possit? usum habet si modum: & Plato, Xenophon, alii laudarunt.*

i Nullus vestigio.] *Præeuntis, opinor, & viam facientis aut monstrantis.*

k Adire lucos.] *Veterum opinione sacros.*

l Olim hæc experientia.] *Dubito non*, experimenta. *Sed quando olim? vix sane veteres Romanos fecisse legas, qui à pri-*

turi duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cũ callidis astu, nec mediocre pacis decus habebatur, submota campis irruptio ferarum, & *a* obsidione quadam liberatus agrestium labor. Vsurpabant gloriam istam illi quoque Principes, qui obire non poterant: vsurpabant autem, ut domitas fractasque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, *b* mentitiâ sagacitate colligerent. Nunc par capiendi quærendique sudor, summusq; & idem gratissimus *c* labor, invenire. Enimverò siquando placuit idem corpori,

mâ adolescentia in militia, aut ejus exercitiis, erant. Sed & Sallustius, agrum colere, & venari, servilibus officiis *adscribit. Licet tamen opinari, haud neglexisse prorsus; etsi in laude aut cura non habuisse. Posteà invaluisse haud nego, adeò ut Maximinus (sed Thrax ille, & barbarus)* solis venationibus legiones frequenter exerceret: *in ejus vita.*

a Obsidione quadam.] *Vtne ipsi obsederint, & indagine feras cinxerint? an ut liberarint ferarum obsidione agrestes?*

b Mentita sagacitate.] *Quò hæc spectent, quæro Domitianum scio,* sagittarum vel præcipuo studio tentum, & centenas varii generis feras sæpe in Albano secessu confecisse: *ex Suetonio. An igitur vult Plinius, feras istas claustris caveisque emissas; & tum quasi sagacitate ejus indagatas percussasque esse potest: sed magis credam, apros, et cervos aut id genus emissos: et captos deinde, quasi vera venatione et sagacitate quæsitos.*

c Labor, invenire.] *Quasi dicat, Tu quæribas revera feras, et ea ipsa quæsitione delectabaris (ita est*

robor in maria proferre, non ille fluitantia vela, aut *d* oculis sequitur, *e* aut manibus sed nunc gubernaculis assidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat *f* frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisque transire obstantia freta. Quantum *g* dissimilis illi, qui non Albani lacus ostium, Bajanique torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidini horresceret. Itaque procul ab omni sono; inconcussus ipse & immotus, religato revinctóque navigio, non secus *h* ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, cùm populi Romani Imp. alienum cursum,

in venatoribus:) *finisque tuus erat præcipuus invenisse. Quis enim vir magnus ob prædam quærit?*

d Oculis sequitur.] *Quietus & sedens. ac pulchrè à moribus & ingenio navigantium sumptum: quia revera oculi eò feruntur.*

e Aut manibus.] *An demonstrando, huc aut illuc, ecce, fert ventus? an, navibus, legi verius? Mihi verius: & ignavia tangitur illorum, qui ne remos strepitúsque alios nauticos audirent, nave aliâ religati navem præducentè sequebatur. Mox palàm dicit.*

f Sodalium.] *Qui* Socii navales *dicuntur.*

g Frangere.] *Remi.*

h Dissimilis illi.] *Domitiano.*

i Ac piaculum.] *Hostia, quâ scelera præbant, sivè purgabant. Ea procul, nequis devotam & malis publicis onustam tangeret, trahebatur, & in mare devectam mergebant. Græcorum κάθαρμα, μόλυσμα.*

cursum, alienumque rectorem, velut [k] captâ nave, sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantum illud [l] nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperii, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quòd hostium prospectarent. hostium, quibus motis est, eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superflua, nunc liquida ac [m] deferentia, lustrare navigiis, nandóque superare.

Nec verò laudaverim per se magnopere duritiam corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperiret, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem luxumque detorqueant; tunc ego, seu montibus, seu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & crescentia labori membra mirabor. Video enim jam inde antiquitus, maritos dearum, ac deorum liberos, nec

[k] Capta nave.] *Is erat ritus, Livio expressus libro* XXI. Romani naves omnes (*captas*) religatas puppibus in altum extraxêre.

[l] Nostri.] *Liber scriptum*, monstri dedecus; *quod nescio an edito præferam.*

[m] Deferentia.] *Prono & suo cursu euntia. Quidam libri*, deserentia; *quod esset, in se redeuntia, omisso campo. Possit & a* deferventia, *legi.*

dignitate *a* nuptiarum magis ; quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, cùm sint ista ludus & avocamentum hujus, quæ quantæque sint illæ *b* seriæ & intentæ, & à quibus se in tale otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cujusque gravitate, sanctitate ; temperantiâ creditur. Nam quis adeò dissolutus, cujus non occupati nibus aliqua species severitatis insidat ? otior *c* prodimur. An non plerique Principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant ? cùm seriarum laxamenta curarum, vitiorum *d* contentione supplerent. Habet hoc primùm *e* magna fortuna quòd nihil tectum, nihil occul-

a Nuptiarum.] *Pars membri altera deest, & natalium: ac plusculà hic observo hiulca, aut fœdata.*

b Seriæ & intentæ.] *Sequitur mox* voluptates : *& nisi litterarius aut illas animi interioris intelligat, quid velit ignoro. Imò placebat legere:* quæ quantaque sint illa seria & intenta, & à quibus se in tale otium recipit. Voluptates sunt enim, voluptates, quibus: *oratoria & efficaci repetitione.*

c Prodimur.] *Mens igitur. quæ neque per remissiones intenta est ad velandum ; et ipsas naturæ aptas moribus q; appetit.*

d Contentione.] *Laxabant se à curis, ut in vitia animum intenderent, Quo sensu nec malè,* contentiones.

e Magna fortuna.] *Iuvenalis :*

----- secretum divitis ullum
Esse putas ? homines taceant, jumenta loquentur.

occultum esse patitur: *f* Principum verò non modò domus, sed cubicula ipsa intimosque secessus reeludit, omniáque arcana noscenda famæ proponit, atque explicat.

Sed tibi, Cæsar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quàm *g* penitus inspici. sunt quidem præclara, quæ in publicum profers; sed non minora ea, quæ *h* limine tenes. Est magnificum, quòd te ab omni contagione vitiorum reprimis ac revocas, sed magnificentius quòd tuos. Quanto enim magis arduum est alios præstare quàm se; tanto laudabilius, quòd cum ipse sis optimus, omnes *i* circa te *k* similes tui effecisti.

f Principium.] *Seneca pulchertimè, ad Neronem:* Tibi non magis, quàm Soli, latêre contingit. multa contra te lux est: omnium in istam conversi sunt oculi. Prodire te putas? oriris. loqui non potes, nisi ut vocem tuam, quæ ubique sunt gentes, excipiant. *Claudianus, ad Honorium, patris nomine:*

Hoc te prætore à crebro sermone monebo.
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas. cunctis tua gentibus esse
Facta palàm: nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis. nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit.

g Penitus inspici.] *Proprium omni veræ virtuti, quæ vult tractari.*

h Limine.] *Domesticæ & penetrales tuæ virtutes, pares publicis aut publicatis.*

i Circa te.] *Domesticos & familiares. Suetonius Iulio:* Omnibus circa eum obstrictis. *In Domitiano:* Omnes circa se largissimè prosecutus.

k Similes.] *Martialis*

cisti. Multis illustribus dedecori fuit, aut *a* inconsultiùs uxor assumpta, aut retenta *b* patientiùs. ita foris claros domestica destruebat infamia: & ne maximi cives haberentur, hoc efficiebat, quòd mariti minores, erant. Tibi *c* uxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illâ sanctius? quid antiquius? nónne si *d* Pontifici maximo deligenda sit conjunx, aut hanc, aut similem (ubi est autem similis?) elegerit? Quàm illa nihil sibi ex fortunâ tuâ, nisi gaudium vindicat? quàm constanter, non potentiam tuam sed ipsum te reveretur? Idem estis invicem quod fuistis,

Nemo suos (hæc est aulæ natura potentis)
Sed domini mores Cæsarianus habet.

a Inconsultius.] *Parum explorata pudicitia ejus.*

b Patientius] *Iam infamis.*

c Uxor.] *Plotina, cujus memorio in lapidibus & nummis. Vel uno facto integritas & modestia comprobetur. Nam primò Palatium ingressura, convertit se ad populum, jam stans in gradibus:* καὶ τοιαύτη, *inquit,* δεῦρο εἰσέρχομαι, ὁιάπερ καὶ ἐξελθεῖν ἂν εὐχοίμην: Talis huc ingredior, qualem & exire me optaverim. *Liberos non peperit optimo viro: sed fautrix Hadriano ad imperium fuit, condigno item successori. Is eam consecravit, post maritum mortuam, & Basilicam miro opere, Nemansi in memoriam ejus struxit.*

d Pontifici.] *Qualis ipse Trajanus, & omnes Cæsares à Iulio fuerunt. At uxores eorum nec cacastæ semper, nec inter probas: atque adeò nescio an leges aliquæ de Pontificis toro. Scio Tertullianum tale scribere, bis terque: sed viri docti de*

ſtis, probatis ex æquo, nihilque vobis felicitas addidit, niſi quòd ſcire cœpiſtis, quàm bene uterque veſtrum felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm civilis inceſſu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita inſtituit: nam uxori ſufficit e obſequii gloria, An cum videat, quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio: non & ipſa cum ſilentio incedat, ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur f ſexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiam ſi diverſa tu facias. Sub hac verò modeſtiâ viri, quantam debet verecundiam uxor marito, g fœmina ſibi? h Soror autem tua, ut ſe ſororem eſſe meminit? ut in illâ tua ſimplicitas, tua veritas, tuus candor agnoſcitur? ut ſi quis eam uxori tuæ conferat, dubitare cogatur, utrum ſit

Flamine *rectè interpretati ſunt, quem ille* Pontificem maximum *appellat. At curioſe hæc nunc non quæro: mentem Plinii arbitror, Si Pontifici, pro ſacrorum reverentiâ, condigna uxor legenda ſit, hanc illam fore.*

e Obſequii.] *Quod proprium fœmina eſt, audire maritum & parere.*

f Sexus.] *Infirmior, & ideò in ſellam aut Lecticam ſæpe transferendus.*

g Fœmina ſibi.] *Quia huic ſexui innata verecundia, præcipuum ejus ornamentum.*

h Soror.] *Marciana, quæ tamen ante Conſulatum Trajani ſextum obiit, ut ex formice Anconitano conſtat, in quo legitur:* DIVÆ. MARCIANÆ. AUG. SORORI. AUG. *Nam Divæ appellatio mortuam notat, et conſecratam.*

fit efficacius ad rectè vivendum benè *i* institui, aut fœliciter *k* nasci. Nihil est tam pronum ad simultates, quàm *l* æmulatio, in fœminis præsertim. ea porrò maximè nascitur ex *m* conjunctione, alitur *n* æqualitate, exardescit invidiâ, cujus finis est odium. Quo quidem, admirabilius existimandum est, quod mulieribus duabus in unâ, nullum certamen, nulla contentio est: suspiciunt invicem, invicem cedunt; cumque te utraque effusissimè diligat, nihil suâ putant interesse, utram tu magis ames, idemque utrique propositum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo sentis duas esse. Te enim imitari, te subsequi student. idco utraque more eosdem, quia utraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas neque enim unquam periclitabuntur esse privatæ, quæ *o* non desierunt. Obtulerat illis Senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt, quamdiu appellationem patris patriæ tu *p* recusasses: seu quod prius esse in eo judicabant, si uxor & soror tua, quam si augustæ dicerentur.

i Institui.] *Quod in uxore evênit.*

k Nasci.] *Quod in sorore.*

l Æmulatio.] *Contentio de dignitate.*

m Conjunctione.] *Cùm unà agunt, & harent.*

n Æquilitate.] *Vbi difficile discrimẽ, utra prior.*

o Non desierunt.] *Seruant modestiam, quam privatæ habuerunt.*

p Recusasses.] *Atquin ille tamen admisit, ut sin-*

rentur. Sed quæcumq; illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt, quæ in animis nostris & sint & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fæminis, quam si verum honorem non in splendore titulorum, sed in judiciis hominum reponant; magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant.

Jam etiam & in privatorum animis exoleverat priscum mortalium bonum, Amicitia: cujus in locum migraverant *a* assentationes, blanditiæ, & *b* pejor odio, amoris simulatio. Etenim *c* in Principum domo nomen tantum amicitiæ, inane scilicet irritumque manebat. Nam quæ poterat inter eos amicitia quorum sibi alii domini, alii servi videbantur. *d* Tu hanc pulsam & errantem

prà vidimus: nondum tamen istæ cognomen Augustarum. *Etsi posteà, et in lapidibus, utraque sic appellatur.*

a Assentationes.] *Cicero*: Sic habendum est, nullam in amicitiis pestem esse majorē, quam adulationem, blanditiam, assentationem.

b Pejor odio.] *Quia falsus amor plus nocet, quàm professum odium.*

c In Principum.] *In Panegyrico qui Theodosio dictus*: Ecquis Imperatorum unquam putavit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? Humilis hæc virtus, dubiumque an virtus judicabatur, nec palatiis digna, sed periculis habebatur.

d Tu hanc.] *Iterùm imitatus idem Panegyristes*: Tu amicitia, non anteà privatum, non solùm intra aulam vocasti, sed

rantem reduxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. neque enim ut alia subjectis, ita amor imperatur: neque est ullus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, nec quia magis vices exigat, Potest fortasse Princeps iniquè, potest tamen odio esse nonnullus, etiam si ipse non oderit: amari, nisi *e* ipse amet, non potest. Diligis ergo cum diligaris, & in eo quod utrique honestissimum est, tota gloria tua est. qui superior factus, *f* descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex Imperatore submitteris. imò tunc maximè Imperator: cum amicum ex Imperatore agis, Etenim cum plurimis amicitiis fortuna Principum indigeat, præcipuum est Principis opus, amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cum alias virtutes tuas, tum hanc constantissimè teneas: nec unquam persuadeatur *g* humile esse Principi, nisi

indutam purpura, auro gemmisque redimitam, solio recepisti.

e Ipse amet.] *Apud Senecam*, Hecaton ait: Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, sine ullius veneficæ carmine. Si vis amari, ama.

f Descendis.] *Usque eò ut ægrotantes amicos viseret: Ausonius in Gratiarum actione, & Eutropius, quem suprà dedi.*

g Humili esse.] *Quod videatur, quia amicitia inter æquales modò est: at ille eminet super omnes. Sed nempe amicitia parem si non accepit, facit.*

b nisi odisse, Jucundissimum est in rebus humani amari, sed non minus amare: quorum utroque ita frueris, ut cum ipse ardentissimè diligas, adhuc tamen ardentius diligaris. *Primum* quia facilius est unum amare, quàm multos; deinde, quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, ut nemo possit te nisi ingratus, non magis amare. Operæpretium est referre, quod tormentum tibi injunxeris, ne quid amico negares. Dimisti *i* optimum virum, tibique carissimum; invitus & tristis, & quasi retinere non posses. quantum amares eum desiderio expertus es: distractus separatusque, dum cedis & vinceris. Ita quod fando inauditum, cum Princeps & Principis amicus diversa velletis, id potius factum est quod amicus volebat. O rem memoriæ, litterisque mandandam! Præfectum prætorii non ex ingerentibus, sed ex subtrahentibus legere; eundem-

b Nisi odisse.] *Quia in odio occultus et degener metus. Gemeroſi autem altique animi, ulciſci eligunt quàm odiſſe.*

i Optimum virum.] *Licinium Suram fuiſſe volunt: ſed quo auctore? Mihi promptum vel ex eo arguere, quòd hic Sura biennio pòſt, ſecundùm Conſul fuit: iterumque quadriennio interjecto, tertiùm. Quommodo autem, ſi nunc abivit, otio et quieti redditus? Sanè alius fuit hic Præfectus, cui et gladium tradidit, cum verbis æternis illis, quæ antè poſui: etſi ibi quoque* Suram *nobis ſupponunt. Quis igitur alius? ex Victore* Saburanum *retineo: etſi ignotum mihi hominem, nec in* Suranum *demuto.*

demque otio quod pertinaciter amet, reddere; cumque sis ipse distentus imperii curis, non quietis gloriam cuiquam invidere.

Intelligimus Cæsar quantum tibi pro laboriosâ istâ statione & exercitâ debeamus, cum otium à te, tanquam *a* res optima, & petatur & detur. Quam ego audio *b* confusionem tuam fuisse, cum digredientem prosequereris? prosecutus enim, nec temperasti tibi quo minus exeunti *c* in litore amplexus osculum ferres. Stetit Cæsar in illâ *d* amicitiæ speculâ, precatusque maria, celaremque (si tamen ipse voluisset,) recursum, nec sustinuit recedentem, non etiam votis, lacrymis, sequi. Nam de liberalitate taceo. quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia potest? quâ meruisti ut ille sibi nimium fortis, ac propriè durus videretur? Nec dubio, quin agitaverit secum an gubernacula retorqueret: & fecisset, nisi quod pænè ipso con-

a Res optima.] *Quidni optima? meo intimo animo, & Socratis dicto,* σχολὴ κάλλιστον κτημάτων: Quies, optima rerum. *Adi Senecam nostrum De Brevit. cap.* v.

b Confusionem. *Tristitiam, animi turbationem. utiturque plus semel ita Plinius, et ejus ævi scriptores.*

c In litore.] *Hic ergo homo trans mare secessum quærebat, aut in aliqua insularum.*

d Amicitiæ specula.]

contuberuio Principis ſcelicius jucundiuſq; eſt, e deſiderare Principem. Et ille quidem ut *f* maxima fructus ſuſcepti, ita majore depoſiti officii gloria fruitur: tu autem facilitate iſta conſecutus es, ne quem retinere videaris invitum. Civile hoc erat, & parenti publico convenientiſſimum, nihil cogere: ſemperque meminiſſe, nullam tantam poteſtatem cuiquam dari poſſe, ut non ſit gratior poteſtate libertas. Dignus es Cæſar, qui officia mandes deponere oprantibus, qui petentibus vacationem invitus quidem, ſed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui ſemper invenias, & quos ex otio revoces, & quos otio reddas. *g* Vos quoque, quos pater noſter familiariter inſpicere dignatur, fovete *h* ſanctè judicium ejus: quod de vobis habet hic veſter labor eſt. Princeps enim cum in uno probavit amare ſe ſciré, vacat culpa; ſi a-

In litore eminentiore, unde amicum videret et proſequeretur abeuntem.

o Deſiderare Principem.) *Tali virtute et benignitate, ut ſuavi ſemper cogitatione deleclet. Sed plenius tamen argutiſque, quod in aliis: deſiderare Principem deſiderantem. Jucundum in amore, ut ſi cum morſu. deſiderare abſentem, à quo ſcias et te deſiderari.*

f Maxima.) *Legendum, ut Livineius, maximo fructu. Quo illo? quod ex Præfectura illa ſuſcepta geſtaque et opes, et tuam amicitiam, retulit.*

g Vos quoque.) *Amici et familiares ejus.*

h Sanctè.) *Ego vellem, ſancire.*

ſi alios minùs amat. Ipſum quidem quis mediocriter diligat? cùm leges amandi non det, ſed accipiat, hic præſens, ille mavult abſens amari: uterque ametur, ut mavult. nemo in tædium præſentiâ, nemo in oblivionem abſentiâ veniat. tenet quiſq; locum *i* quem ſemper meruit; faciliuſque eſt, ut oculis ejus vultus abſentis, quàm ut animo charitas excidit.

k Plerique *Principes* cùm eſſent civium domini, libertorum erant ſervi: horum conſiliis; horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos præturæ etiam, & ſacerdotia, & conſulatus, imò & ab his petebantur. Tu libertis tuis *l* ſummum quidem honorem, ſed tanquam libertis habes: abundéque ſufficere his credis, ſi *m* probi & frugi exiſtimentur. Scis enim præcipuum eſſe indicium *n* non magni *Principis*, magnos libertos. Ac primum neminem *o* in uſu habes, niſi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique Principum dilectum,

i Quem ſemper.] *Videbatur aptius*, quem ſemel promeruit.

k Plerique Principes.] *Vt Claudius, Galba, Vitellius.*

l Summum quidem.] *Apage, ſi ſummum, quid ubi à Claudio? Reſcribe, ſuum.*

m Probi & frugi.] *Quæ nota et laudes boni ſervi aut liberti.*

n Non magni.] *Quomodo enim ille magnus, aut ſibi fidens, qui tam vilibus ſe ſubjicit?*

o In uſu habes.] *Rebus*

lectum, p statimque hos ipsos quotidie, deinde ita formas, ut se non ruâ fortunâ, sed suâ metiantur. & tanto magis digni, quibus honor omnis præsletur à nobis, quia non est necesse.

Justisne de causis S.P.Q. ROPTIMI tibi cognomen adjecit? Paratum id quidem, & in medio positum: novum tamen. scias neminem antè meruisse. quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit q Fœlicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est. Satius Magnum? cui plus invidiæ, quàm pulchritudinis inest. Adoptavit te optimus Princeps in suum, Senatus in Optimi nomen. Hoc tibi tam proprium, quàm paternum: nec magis definitè distinctéque designat, qui Trajanum, quàm qui optimum appellat: ut olim frugalitate Pisones, sapientiâ Lælii, prietate Metelli monstrabantur. quæ simul omnia uno isto nomine continentur: nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis, in suâ cujusque laude, præstantior. Merito tibi ergo, post cæteras appellationes, hæc est addita, ut major. Minus est enim Impera-

tuis, aut procurationibus præficis.

p Statimque hos.] *Corruptum est. Fortè*, dilectum habitumque. Hos ipsos cottidie deinde ita formas.

q Fœlicem vocare.] *Senecam vide, De Clem. 1. cap.* XIIII.

Imperatorem, & Cæsarem, & Augustum, quam omnibus Imperatoribus & Cæsaribus, & Augustis, esse meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque OPTIMI prius, deinde MAXIMI nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus constat, optimum esse, quam maximum. Assecutus es nomen, quod alium transire non possit nisi ut appareat in bono Principe *a* alienum, in malo falsum: quod licet omnes posteà usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum. Etenim ut nomine Augusti admonemur ejus, cui primum dictum est: ita hæc Optimi appellatio, nunquam memoriæ hominum fine te recurret, quotiesque posteri nostri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Quanto nunc dive Nerva gaudio frueris, cum vides & esse optimum, & dici, quem tanquam optimum elegisti? quam lætum tibi, quod comparatus filio tuo vinceris? Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quam quod optimus ipse non timuisti eligere meliorem. Sed & tu pater Trajane (nam tu quoque, si non sidera, *b* proximam tamen sideribus obtines sedem) quantam

a Alienum.] *Quia à te transsumptum scilicet.*

b Proximam tamen.] *Supremum aërem, ubi heroës, Lucanus.*

tam percipis voluptatem, cùm illum *c* Tribunum, illum militem tuum tantum Imperatorem, tantum Principem cernis: cumque eo qui adoptavit amicissimè contendis, *d* pulchrius fuisse genuisse talem an elegisse? Macte utraque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contulistis! Licet alteri vestrùm filii virtus *e* triumphalia, cœlum alteri dederit: non minor tamen vestra laus, quòd ista per filium, quàm si ipsi meruissetis.

Scio Patres Conscripti, cùm cæteros cives, tu præcipuè Consules oportere sic affici, ut se publicè magis quàm privatim obligatos putent. Vt enim malos Principes rectius pulchriusque est ex communibus injuriis odisse, quàm propriis: ita boni speciosiùs amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præstant. Quia tamen

L

Quodque patet terras inter, Lunæque meatus,
Semidei manes habitant. quos ignea virtus.
Innocuos vita, patientes ætheris imi
Fecit.

Stoicorum opinio est, ἥρωας εἶναι τὰς ὑπολελειμμένας τῶν σπουδαίων ψυχάς: Heroas esse, animas, relictis corporibus, sapientum. *Ad Senecam plura.*

c Tribunum.] *Ergo sub patre Legato (in Iudeâ fortasse) Tribunus filius fuit.*

d Pulchrius fuisse.] *Vellem*, fuerítne.

e Triumphalia.] *Initio:* Cùm puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens.

men in consuetudinem vertit, ut Consule publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine quantum debeant Principi, profiteantur; concedite me non pro me magis, munere isto, quam pro *a* collega meo Cornuto Tertullo C. V. fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus debeo? præsertim cum indulgentissimus Imp. in concordia nostra ea præstiterit ambobus, quæ si tantum in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligasset. Vtrumque nostrûm ille optimi cujusque spoliator & carnifex, stragibus *b* amicorum & in proximum *c* jacto fulmine afflaverat: iisdem enim amicis gloriabatur, eosdem amicos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor et metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris divus Nerva, ut nos *d* et si minus, ut bonos, tamen promovere vellet: quia mutati sæculi signum et hoc esset, quod florerent, quorum

a Collega meo.] *Vide epistolam* XV. *libri* V.

b Amicorum.] *Helvidii, Rusticι, Senecionis, Maurici, plurium: quas in epistolis ipse nominat, cæsos aut pulsos à Domitiano.*

c Jacto fulmine.] *Ipse pariter:* Tot circa me jactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendêre idem exitium certis quibusdam notis augurabar.

d Etsi minus.] *Hæc in vitio sunt, ægrè sine libris tollendo. Nitebar: etsi mi-*

quorum præcipuum votum ante fuerat, ut memoriæ Principis e elaberentur. f Nondum biennium compleveramus in g officio laboriosissimo et maximo, cum tu no-

bis nùs notos, ut bonos. *Pro virtute, non ex amicitiâ promovit. Quibusdam etiam libris mox illud*, tamen, *abest.*

e Elaberentur. *Ne noti et cogitati, prericlitarentur.*

f Nondum biennium.] *Quando igitur, aut à quo, electi ad hoc officium? Ut hæc verba palàm volunt, à Nerva. At quin epistolam Plinii video, quæ repugnat, & ad Trajanum ipsum refert. Ita enim tertia epistola, lib. x. habet*: Ut primùm me domine indulgentia vestra promovit ad Præfecturam ærarii Saturni. *Satin' hoc clarè ad Trajanum? Respondeo*, vestram indulgentiam *ibi legi, non* Tuam: *itaque ad utrumque referendum, & Nervam & Trajanum. Sic enim et in epist.* VIII. Postea curis delegati à vobis officii retentus: *de ipso hoc officio, & de utroque illo auctore. Neque enim aliter hoc numero ad Trajanum solum uti solet. Meo igitur judicio, electus Plinius cum Tertullo ad hoc munus, adoptato jam Trajano et imperii consorte: atque ita utrumque (etsi Trajanus absens) promotorem agnoscit. Hoc evenit paucis ante. Nervæ obitum septimanis, an mensibus: nec opinor, etsi designatos, munus obiisse ante Ianuarium mensem. Benè ergo hic*, nondum biennium *in officio expletum: quia* Consulatus ei oblatus (*ita & hic loquitur, ante Ianuarium mensem. Oblatus inquàm à Principe, qui revera solus faciebat Consules: sed postea tamen in in Senatu suffragiorum aliqua species, et in campo comitiorum, ut sequentia declarant; quæ vide ne aliter acceperis, & ne te fallant.*

g Officio laboriosissimo.] *De quo ipse epist.* x.

bis optime Principum, fortiſſime Imperatorum, Conſulatum obtuliſti, ut ad ſummum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter te & illos Principes intereſt, qui beneficiis ſuis commendationem *h* ex difficultate captabant, gratioreſque accipientibus honores arbitrabantur, ſi prius illos deſperatio & tædium, & ſimilis repulſæ mora, *i* in notam quandam pudoremque vertiſſent. Obſtat verecundia, quò minus percenſeamus, quo utrumque noſtrùm teſtimonio ornaris, ut amore recti, amore reipublicæ, priſcis illis Conſulibus æquaveris: merito nècne, neutram in partem decernere audeamus, quia nec fas eſt affirmationi tuæ derogare, & oneroſum confiteri vera eſſe, quæ de nobis præſertim tam magnifica dixiſti. Tu tamen dignus es, qui eos Conſules facias, de quibus iſta prædicare, Tribuas veniam, quòd inter hæc beneficia tua gratiſſi-

lib. 1. Diſtringor officio, ut maximo, ſic moleſtiſſimo. Sedeo pro tribunali, ſubnoto libellos, conficio tabulas, ſcribo plurimas, ſed illiteratiſſimas, literas. *Poſt quam epiſtolam tamen mortem Verginii Rufi memorat: quæ diu anterior. ut appareat, ſeriem temporum, in diſponendis, non ubique ſervatam.*

h Ex difficultate.] *Ars nec ignota noſtris Aulicis. quibus* hoc vitium eſt (*cum Senecâ dicam*) ambitione parva differendi promiſſa, ne minor ſit rogantium turba. *Plura ille de hoc genere, II. De Benef. cap. V.*

i In notam.] *Ingnominiam.*

gratissimum est nobis, quòd nos rursus collegas esse voluisti. Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitæ, ità una eademque ratio propositi postulabat: cujus ea vis, ut morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrûm à collegâ, ac si à se ipso dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est, quòd uterque collegæ Consulatu, tanquam k iterum suo gaudet; nisi quòd tamen qui rursus Consules fiunt, bis quidem sed temporibus diversis obligantur: nos duos Consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero Consules, sed iterum & pariter sumus.

Illud verò quàm insigne? quòd nobis præfectis ærario Consulatum antè, quàm successorem dedisti. Aucta est dignitas dignitate, neque continuatus tantum, sed geminatus est honor: finemque potestatis alterius tanquam parum esset excipere, l prævênit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, ut non dubitares te salvâ diligentiæ tuæ ratione esse facturum; si nos post maximum officium m privatos esse non sine-

k Iterum suo.] *Nam quòd alteruter antè Consul: sed acumen est, quòd uterque in collega Consulatu videatur sibi Consul. Itaque bis, & eodem tempore atque anno.*

l Prævenit.] *Non ipse Consulatus, quem tardius gesserunt: sed ipsa designatio.*

m Privatos esse.] *Non*

res. Quid, quod *a* eundem in annum Consulatum noſtrum contuliſti? Ergo non alia nos *b* pagina, quàm te Conſulem accipiet, & noſtra quoque nomina addentur Faſtis, quibus ipſe *c* præſcriberis. Tu comitiis noſtris *d* præſidere, tu nobis ſanctiſſimum illud *e* carmen præire dignatus es, *f* tuo judicio Conſules facti, tuâ voce *g* renunciati ſumus: ut idem honoribus noſtris ſuffragator in curia, in campo declarator exiſteres. *h* Nam quod eum potiſſimum menſem attribuiſti, quem tuus natalis exornat, quàm

quòd revera deſignati magiſtratus ſint: ſed quodammodo, et quia dignitatis ſuæ jam ſecuri et certi.

a Eundem in annum.] *Nihil deeſt, nec muto. Eundem in annum, nempe in quẽ tuum contuliſti.*

b Pagina.] *Faſtorum.*

c Præſcriberis.] *Benè. in ejus nempe capite, ut primus anni Conſul: et nos ſuffecti tum, ex ordine.*

d Præſidere. *Hæc jam poſt oblatum Conſulatum facta, ut tetigi: et dicis cauſa, comitia velut habita: præſeditque iis Conſul Trajanus.*

e Carmen.] *De quo ſuprà:* Perpeſſus es longum illud comitiorum carmen.

f Tuo judicio.) *Commendatione et ſuffragio, in Senatu.*

g Renunciati.) *Declarati, in campo. Obſerva ordinem tunc comitialem.*

h Nam quod eum potiſſ.] *Mihi nihil clarius aut verius. vir tamen doctus nuper ex vet. codice legit et emendat*, nam quod eos, *et mox* menſi. *Eos, inquit, nempe honores. Quod opus eſt nebulam ſuffundere? ſententia liquida: Dediſti nobis eum menſem (nempe Septembrem) in quo celebritas et decus adjici poſſet noſtro*

quàm pulchrum nobis! quibus *i* edicto, quibus *k* spectaculo *l* celebrare continget diem illum, *m* triplici gaudio lætum: qui Principem *n* abstulit pessimum, *o* dedit optimum, meliorem optimo *p* genuit. Nos *q* sub oculis tuis *r* augustior solito *s* currus

 accipiet,

Consulatui. Quia ex Kalendis Septembribus designati, in Novembres.

i Edicto.) *Quo festivitas Natalis tui indicabitur, itémque in eo ludi.*

k Spectaculo.) *De more, jam inde ab Augusto. Nam* ejus natalem annuis Circensibus, idque decreto in perpetuum, celebratum, *Dio tradit lib.* LIIII. *et* LV. *Suetonius, Tiberium per modestiam omisisse, et* natalem suum, plebejis Circensibus intercurrentem, vix bigæ unius adjectione passum honorari. *Sed alii deinde fecerunt, et plura exempla.*

l Celebrare.) *Frequentem reddere. Divus Maximus, in Natali Dominico*: Lætitia quanta sit, quantusque concursus, cùm Imperatoris mundi istius celebrandus est, benè nostis, *et plura, quæ addit.*

m Triplici gaudio.] *Mirus satis, & à fato concursus.*

n Abstulit.] *Domitianum, qui mortuus* XIIII. *Kal. Octobr.*

o Dedit.] *Nervam, illo ipso die lectū Principem.*

p Genuit.] *Trajanum.*

q Sub oculis.] *Cùm sis in urbe, te spectante & sedente.*

r Augustior solito.) *Quia hactenus Tribuni, inquiunt, aut Prætores: at nunc Consules in sellâ altiore, & curuli. Logi, ut statim dicam: nunc illud, videri rescribendum* augustiores. *Ipsi, qui sic vehuntur, crescere videntur, et majestatem ab illo splendore assumere. Quod si de* currutamen, *et* augustior *placet: benè, augustior vulgaribus, quia triumphalis.*

s Currus.) *Ipse currus;*

accipiet, nos inter *t* ſecunda omnia & vota certantis, quæ præſenti tibi conſerentur, vehemur alacres, & incerta *u* ex utrâ parte major auribus noſtris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum

non ſella curulis, quâ in Capitolium (ita volunt) ad vota nuncupanda ferantur. Mos ſic habet. Circenſes iſtos Prætor aut Cõſul edebat: atque is curru ſublimis, et in habitu triumphali. Iuvenalis:

Quid, ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Exſtantem, & medio ſublimẽ in pulvere Circi,
In tunica Jovis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ?

En Prætorem tibi in curru, in Circo, in veſte triumphi. *Symmachus lib.* VI. *epiſt.* XLI. Illud ante omnia interpretatio triſtis horreſcit, quòd natali urbis ſuffectum Conſulem, currus quo vehebatur evolvit, per ferociam bigarum, quæ triumphum vehebant. *Tacitus* I. *Annal. de Tribuniſplebis, qui* Auguſtalia *celebraturi:* Curru vehi haud permiſſum: *ne ſcilicet Conſulibus aut Prætoribus æquarentur. Vide ibi. Poſſit tamen etiam ſimpliciter aptari ad ritum, quo primo die Conſules in curru vehebantur ſublimes. Caſſiodorus lib.* II. *epiſt.* II. Celſos currus (*ſic legendum*) niſi confidentia magna non appetit. *Et mox:* Reſpice te ſupra omnium humeros, atque ora volitare: *quæ omnia ad Conſulem deſignatũ ſcribuntur. Ammianus lib.* XXV. Adhibito in ſocietatem trabeæ Varroniano filio, admodum parvulo, cujus vagitus pertinaciter reluctantis, ne in curuli ſellâ veheretur, ex more; id quod mox accidit, portendebat.

t Secunda omnia.] *Læta tibi nobiſque precantium.*

u Utra ex parte.] *Ex utro latere Circi.*

dum videtur: quod pateris Consules esse quos feciſti. quippe nullum periculum, nullus ex *P*rincipe metus, consulares animos debilitat & frangit: nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. *M*anet manebitque honori veneratio ſua, nec *a* ſecuritatem auctoritate perdemus. Ac ſiquid fortè ex Consulatus faſtigio fuerit diminutum, noſtra hæc erit culpa, non ſæculi: licet enim quantum ad *P*rincipem, licet tales Conſules agere, quales ante *P*rincipes erant. Vllámne tibi pro beneficiis referre gratiam parem poſſumus? niſi tamen illam, ut ſemper nos meminerimus Conſules fuiſſe, & *b* Conſules tuos. Ea ſentiamus, ea cenſeamus, quæ conſularibus digna ſunt. Ita verſemur in repub. ut credamus eſſe rempublicam. non conſilium noſtrum, non operam ſubtrahamus: nec disjunctos nos, & quaſi *c* demiſſos *C*onſulatu, ſed quaſi aſtrictos & devinctos putemus: *d* eundemque locum laboris & curæ, quem reverentiæ dignitatiſque, teneamus.

a Securitatẽ auctor.] *Id eſt, nec periclitabimur, ſi auctoritatem loci magiſtratuſq; tenebimus: ut antè ſub tyrannis.*

b Conſules tuos.] *A te tali creatos, quòd eſt ſuper ipſum Conſulatum.*

c Dimiſſos.] *Quaſi jam ultrà non opus vacare reip. ut emeritos, & rude donatos, quia ſcilicet culmen honorum ſcandimus.*

d Eundemque locum.] *Primum ſicut in reverentia & dignitate primi ſu-*

In fine orationis præfides cuſtodeſque Imperii deos, ego Conſul pro rebus humanis, ac re præcipuè Capitoline Jupiter, precor; ut beneficiis tuis faveas, tantiſque muneribus addas perpetuitatem. Audiſti quæ malo *a* Principi precabamur, exaudi quæ pro diſſimillimo optamus. Non te diſtringimus votis. non enim pacem, non concordiam; non ſecuritatem, non opes oramus. non honores: ſimplex cunctáque iſta complexum *b* unum omnium votum eſt, SALVS PRINCIPIS. Nec vero nova tibi injungimus. tu enim jam tunc illum in tutelam recepiſti, cum prædonis avidiſſimi faucibus eripuiſti: neque enim ſine auxilio tuo, cum altiſſima quæque quaterentur, hic, qui omnibus excelſior, inconcuſſus ſteterit. præteritus eſt è peſſimo Principe qui præteriri *c* ab optimo non potuit. Tu clara judicii tui ſigna miſiſti, cum proficiſcenti ad

mus, jam Conſulares: ita & in labore curaque ſimus.

a Principi precabamur.] *Aptius*, imprecabamur, *literâ finali geminata. Eſt autem de Domitiano.*

b Unum omnium votum.] *Vide Suetonium in Aug. cap.* LVIII. *Senecam de Clem. I. cap.* XIX. *Martialis illud nec abſimile, ad Iovem:*

Nil pro me mihi Jupiter petenti,
Ne ſuccenſueris, velut ſuperbo.
Te pro Cæſare debeo rogare,
Pro me debeo Cæſarem rogare.

c Ab optimo.] *In eligendo, et adoptando.*

ad exercitum *d* tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce IMPERATORIS quid sentires locutus filium illi, nobis parentem, tibi *P*ontificem maximum elegisti. Quo majore fiducia, iisdem illis votis quæ ipse pro se nuncupari jubet, oro et obtestor, si bene remp. si ex utilitate omnium regit, primum ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves, deinde ut quandoq; successorem ei tribuas quem genuerit, quem formaverit, similemque fecerit *e* adoptato; aut si hoc Fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresque aliquem quem adoptari in *C*apitolio deceat. Vobis *P. C.* quantum debeam *f* publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in Tribunatu quietis, in *P*rætura modestiæ, vos in istis officiis etiam quæ *g* è studiis nostris circa tuendos socios injunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimonium perhibuistis. Vos proximè destinationem *C*onsulatus mei his acclamationibus approbavistis, ut intelligam etiam atque etiam enitendum mihi,

d Tuo nomine.] *Imperatoris, ut explicavi sub initium*: Omnis turba, quæ limen insederat, te consalutavit Imperatorem. *Et Iupiter communiter sic agnominatus. Plautus*: Qui est imperator divûm atque hominum Jupiter.

e Adoptato.] *Sibi.*

f Publicis monumentis. *Actis Senatus, ubi elogia super Plinio.*

g E studiis.] *Eloquentiæ, et forensium causarum.*

hi, ut hunc consensum vestrum complectar & teneam, & in dies augeam. etenim memini tunc verissimè judicari, metuerit, quis honorem, nécne, *h* cum adeptus est. Vos modo favete huic proposito, & credite, si cursu quodam *i* provectus ab illo insidiosissimo *P*rincipe antè quàm profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti; cum viderem quæ ad honores *k* compendia paterent, longius iter malui; si malis temporibus inter mæstos & paventes, bonis inter securos gaudentesque numeror; si denique in tantum diligo optimum *P*rincipem, in quantum invisus *l* pessimo fui. Ego reverentiæ vestræ sic semper inserviam, non ut me *m* Consulem, & mox Consularem, sed ut *n* candidatum Consulatus putem.

JVSTI

h Cùm adeptus est.] *Veteri dicto*, ἡ ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείκνυσι: magistratus virum probat.

i Provectus.] *Ad Tribunatum & Præturam: epist.* XI. *lib.* III.

k Compendia.] *Per malas artes, et delationes.*

l Pessimo fui.] *Videtur pendere tota hæc periodus: nec tamẽ pendet. Modus ita rogandi est*, Si hoc feci, dixi, *&c. favete & credite.*

m Consulem.] *Qui nunc hæc dico.*

n Candidatum.] *Qui obnoxii semper, reverentes, supplices. Finem meum scribendi habeo. utinam illum alterum, ut legant, capiant, audiantque hæc Principes, cum æterno suo & publico bono! Da ô tu Æterne.*

JUSTI LIPSI
DISSERTATIUNCULA
extemporanea

Apud

SERENISSIMOS PRINCIPES

ALBERTUM

&

ISABELLAM

Postridie diei Auspicalis, qui fuit septimus Kal. Decembrium, anni
CIↃ. IↃ. XCIX.

AD LECTOREM.

HAbes duplex hîc ſcriptum, Lector: etſi, ut rem dicam, neutrum propriè tibi ſcriptum. Nam illud prius ſubita benignitas Principum elicuit: cùm Athenæum noſtrum inopinato viſentes, me quoque dicere aliquid ſubitarium voluiſſent, ſive juſſiſſent. Factum, dixi, edo, levia & brevia: id eſt, illa ipſa quæ dixi. Nam augere & polire, exemplo veterum, atque adeo Tullii & Plinii, poteram: ſed in re quæ ad Principes, veritatem amavi, & quidquid hoc fuit, damus ſine colore aut fuco. Nec tibi tamen, ut ajebam, proprie damus. ſed ut qui ſagittam mittit, ſcopum intuetur, non circumſtantes: ſic mihi nunc Princeps in oculis, non ſiquis alius forte leges. Lege tamen me optante, & hoc ſaltem diſce, magna quædam exempla cadere etiam in hoc ævum. An aliud illuſtrius, quàm fœminam (ALBERTVM enim nunc omitto) fœminam inquam, inter Principes principem, veniſſe ultro ad has litterarias recitationes, ſediſſe, audiſſe? Fecit. quid niſi heroinam illam ISABELLAM, ataviam ſuam, imitata? quæ adeo omnium rerum honeſtarum, tum etiam artium amore flagravit, ut jam nupta & grandior Latinas litteras didicerit, cum intellegendi illo fine & fructu. O eat in ſæcula illud & hoc exemplum,

plum, & unà cum bonâ famâ, Principes ament Famæ & Æternitatis istas artes! Sed alterum etiam scriptum non ex destinatione tibi damus. Priori illi in hac occasione subjunximus, & aptum putavimus Principibus in viâ regiâ & rectâ dirigendis. Vetus est, non nego. sed non ut aromata vim suam ævo expirant; sic monita ista salubria & doctrinæ. imo contrà, auctoritatem & fidem ab ætate sumunt. Ac meo voto, prisca illa, & usu fœlicia ac gloriosa, revocentur: præ novitiis quibusdem, obliquis, callidis, & quæ speciem magis prudentiæ, quam ipsam habent. Meliùs profectò aquabiliusque regantur res humanæ. Sed non hæc eo. tibi si non laudatam., excusatam operam meam, Lector, volui: quam nulla ambitio, sed sola pietas in Principes expressit. Lovanii, prid. Idus Apriles anni ∞. I ɔ c.

SERE-

SERENISSIMI

ET

POTENTISSIMI

PRINCIPES,

ETSI fateor haud planè rudem & tironem me esse in dicendo; tamen hic splendor vester, qui oculis meis inopinatus apparuit, & hic insolens consessus, turbat me aliquid (non nego) sed & delectat. Sicut qui è tenebris & longo situ ad solem subitò educuntur, caligat iis acies, & oculi præstringuntur: sic mihi evenit, & duo simul maxima sidera cum video, hunc SOLEM, ut ita dicam, & hanc LVNAM hebescit nonnihil ingenii acies, & linguæ hæc promptitudo retardatur. Quid tamen est? sicut idem ille sol excitat mox & recreat, & innatâ suâ vi dat vigorem: sic mihi sentio ab aspectu SERtis V. alacritatem infundi, & iisdem, quibus terrebar, excitari. Itaque parebo libens SERti V. quæ me voluit subitò & ex tempore pauca dicere: pauca certè erunt, & ideò excusata, quia subita & ex tempore. Non recedam autem longè (nam & sic jussistis,) à mo-

à more lectionis ſolitæ: *Annæum Senecam* (æternum Hiſpaniæ decus) in manus ſumam, & pauca ejus verba à conceſſu & tempore hoc non aliena, cum bonâ veniâ veſtrâ PRINCIPES, cum bonâ gratiâ veſtrâ reliqui AVDITORES, explicabo. Ait. I. De Clementiâ. cap. III.

„ *Illius demum Principis magnitudo ſta-*
„ *bilis fundatáque eſt, quem omnes tam ſupra*
„ *ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt: cujus curam ex-*
„ *cubare pro ſalute ſingulorum atque univerſo-*
„ *rum quotidie experiuntur: Quo procedente,*
„ *non tanquam malum aliquod aut noxium*
„ *animal è cubili proſilierit, diffugiunt: ſed*
„ *tanquam ad clarum & beneficum ſidus cer-*
„ *tatim advolant, objicere ſe pro illo mucroni-*
„ *bus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere*
„ *corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam*
„ *iter ad ſalutem ſternendum ſit.*

Pauca verba, ut ſolet ille ſcriptor: ſed magnæ rei incluſæ, & à me breviter educendæ. Ait, *Illius demum Principis magnitudinem ſtabilem eſſe.*] Cujus? qui hæc faciet, quæ ſuggerit. Si quis ergo neglegit? negat, & parum firmæ altitudini inſiſtere eum putat. Sicut domus, cui fundamentum non ſubſternitur, caduca eſt: ſic Princeps, cui non iſta, quæ jam addit: *Quem omnes tam ſupra ſe eſſe.*] Dignitas Principis tangitur & eminentia. quis autem eam neſcit? Ille eſt imago & exemplar Dei in terris,

terris, rerum moderator & arbiter, in cujus manu posita opes, dignitas, vita omnium nostrûm. Sicut anima corpori præest, & animæ ratio: sic Princeps hâc populum regit, & eadem illa ratio ipsum. Tolle, cadaver ac funus est hæc omnis multitudo: & ut Cyclops apud Homerum, amisso unico oculo, huc illuc impingitur, & denique ruit: sic ista moles populi, sine lumine illo Principatus. Ergo *supra omnes* eum meritò esse sciunt, & fatentur. quid amplius? *Pro se esse.*] O monitum eximium! ô in duobus verbis inclusum finem, munusque Principatuum! Non præesse solùm Princeps, sed prodesse debet: nec sibi tantum cives datos, sed se etiam civibus arbitrari. Sicut sol ille (ne abeam ab hac imagine) non lucet modò, sed fovet, vegetat, animat: sic verus ille populorum rector, in splendore suo commodat & juvat. *Moderatori Reip.* (ait Cicero) *beata civium vita proposita est, ut ea sit opibus ampla, copiis locuples, virtute instructa.* Et Hadriani Principis laudata illa vox est: *Ita se rempublicam gesturum, ut sciret rem populi, non suam esse.* Sed quomodò hoc faciet; & eò veniet? addit noster: *Curam ejus excubare pro salute etiam singulorum.*] Itane excubare? & nec noctes vacuæ exceptæque sint? nec noctes. *Magna fortuna, magna servitus est*, ait quispiam: & maximo cuique imperio maximam curam, atque adeò

assiduam

assiduam inesse, vos & animos vestros SERmi testor. Vt Palinurus ille in mari, non de die solum gubernabat, sed ipsâ nocte

— *clavumque affixus & hærens*

Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat: tale in Principe, cujus *curam excubare* Seneca vult pro salute etiam *singulorum.*] Quid tu ais? nec satis *universorum?* Aio, inquit, & ut pater aliquis in magnâ familiâ, ad singulos animum atque oculos adjicit; ita verus Princeps. *Philippus Macedo*, inter laudatos olim reges, admonitus hujus muneris fui à fœminâ etiam fuit, quæ ipsum adiens, desiderium aliquod expositura, cum rejiceretur & *negaret sibi vacare:* animose subjecit. *Noli ergo imperare.* Animose, inquam, sed verè: & rex agnovit, sed monitus à fœminâ: ab ipso autem se Imp. RVDOLPHVS, ille dico, primus auctor & suos magnitudinis vestræ, à quo inclita gens AVSTRIACA per annos jam plus trecentos in hoc ævum floret, & in omne (ita voveo) florebit. Is cum tenuiores aliquot homines aditum ad eum captarent, & satellites aspernati hoc genus, rejicerent: animadvertit, &, *Per Deum*, inquit (ipsa Annalium verba ponam) *finite homines ad me venire. Non enim ideo Imperator sum, ut in arculâ includar.* Vocem inclitam, vocem auream, vocem verè AVSTRIAM! & in quâ hoc de curâ (quid enim

nim melius addam?) concludam. Pergit noſter: *Quo procedente.*] Fructus eſt, qui Principes manet, ex hoc munere ſuo & curâ. Quis ille? duplex, Benevolentiæ & Fidei, quam utramque ſubditi præſtant. De illâ, *Quo procedente*, inquit, *non tanquam malum aut noxium animal* (tigris, lupus, ſerpens) *è cubili proſilierit, diffugiunt:* quod in Caligulâ, Nerone, Domitiano aliquo obſervare licuit, qui nunquam è cubiculo, & ex illâ ſolitudine ſuâ in publicum prodibant, niſi ut ſolicitudinem, imo & ſolitudinem, facerent: ſed *tanquam ad clarum & beneficum ſidus certatim advolant.*] Ita ſanè, advolant, non accurrunt; certatim, non lentè aut timidè; viæ, domus, opida ſunt anguſta. Videtiſne ô noſtri PRINCIPES? tanquam ad clara & benefica duo ſidera concurrimus: tanquam ad gemellos illos Caſtores reſpicimus, in diuturnâ hac Belgica tempeſtate. Illi conſpecti, nautas recreant; illi, cum navibus inſederunt,

—— *tumida æquora placant,*

Collectaſque fugant nubes, Solemque reducunt: ita vos, qui inſediſtis, & corpore preſſiſtis jam Belgicæ hanc navim, è bellorum fluctibus, ex inſidiarum procellis, ſubducetis eam in portum. Atque hæc igitur Benevolentia eſt. de Fide ſequitur: *Objicere ſe pro illo mucronibus parati.*] Quidni faciant? in vobis, ut dixi, vivimus: animam

mam & spiritum hunc in anima Principum ducimus; & meritò ergo pro iis objecturi ea, imò projecturi. Ego SERmi PRINCIPES, publica Belgarum voce & sensu, utraque hæc offero: Benevolentiam, inquam, & Fidem. & simul sine jactantia addo, duas in nobis notas sive insignia ab antiquo esse: Fortitudinem, ac Fidem. *Fortissimos Gallorum Belgas*, Julius Cæsar jam olim dixit: de Fide, idem & Plutarchus, DEVOVERE Gallos (qui mos & Hispanis) corpora vitamque suam Principibus solere: id est, ita consecrare, ut cum vivis viverent, pro iis periclitarentur, morerentur, atque adeò cum iis. Nam superesse nefas erat. *Magna* fides, & nescio an alibi gentium lecta vel audita. Sed jam desino, memor apud quos dicam: & quàm breves sermones non solùm apud Deum sæpe, sed apud Principes semper, grati decorique sint. Gratias tantùm ago, Athenæi hujus & meo nomine, quos tam clara ista luce perpetuum illustrastis. In eo quoque imitati magnos illos Principes: ut Cn. Pompejum, qui è bello *Mithridatico* victor, Rhodum veniens singillatim omnium *Professorum* ædes circumivit, inivit, & fasces illos laureatos privatorum januis submisit. Quis Tiberius Impor in eadem urbe? *circa scholas & auditoria Professorum* (Suetonii verba sunt) *assiduus fuit*. Quid Claudius Impor? ille vero inopinatus

pinatus sæpè recitantibus interveniebat: quod vos SERmi nunc feciſtis. Gratias ígitur agimus, & voto eas claudimus: ut felicibus auſpiciis cœptum hoc imperium diuturnum ac ſtabile vobis, & ſtirpi veſtræ (ô Deus eam donet!) ſit, cum Dei ipſius, cum veſtra gloria, & publica Belgarum ſalute.

FINIS.